

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ

Факультет сценічного мистецтва

Кафедра майстерності актора

ОХОРОНА ПРАЦІ В ТЕАТРИ

Навчальний посібник для самостійної роботи
здобувачів творчих спеціальностей
(бакалаврів, магістрів)

Харків, ХДАК, 2023

УДК 331.458:792](075.4)

О-92

Друкується за рішенням науково-методичної ради
Харківської державної академії культури
(протокол № 12 від 25.05.2023 р.)

Рецензенти:

Борис І.О. – засл. діяч мистецтв України
доц. кафедри майстерності актора
Решетняк В.В.- засл.працівник культури України,
директор Харківського академічного театру ляльок
ім. В.О.Афанасьєва

Укладач:

Засл. працівник культури України Л.Г. Космін

О-92 **Охорона праці в театрі** : навч. посіб. для самостійної роботи здобувачів творчих спеціальностей бакалаврів, магістрів / М-во культури та інформ. політики України, Харків. держ. акад. культури, Ф-т сценічного мистецтва, Каф. майстерності актора ; [авт.-уклад. Л. Г. Космін]. – Харків : ХДАК, 2023. – 108 с.

У навчальному посібнику розкривається комплекс організаційно-практичних робіт з охорони праці в театрі.

©Харківська державна академія культури, 2023

© Космін Л. Г., 2023

ТЕМА 1

ОХОРОНА ПРАЦІ І ЇЇ ОРГАНІЗАЦІЯ

ВСТУП

Театр, як вид економічної діяльності, що представляє соціальні послуги населенню, характеризується чималою кількістю фактів виробничого травматизму та професійної захворюваності, і, відповідно, умови праці в театрах стають небезпечними для життя і здоров'я працівників. Факти свідчать, що безпекою праці починають займатися при виникненні нещасних випадків з працівниками. Все це викликає тривогу і вимагає посилення уваги до проблеми охорони праці в театрах.

Організація робіт з охорони праці в театрах визначається специфікою їх діяльності та чисельністю працівників. Керівники в якості перших кроків по організації роботи з охорони праці в театрах повинні:

- ✓ вивчити свої обов'язки відповідно до законодавства про охорону праці;
- ✓ вибрати відповідно до специфіки діяльності організаційну форму роботи з охорони праці (створення служби охорони праці, призначення спеціаліста з охорони праці, оформлення договірних відносин зі сто-ронніми фахівцями або організаціями, що надають послуги в області охорони праці);
- ✓ пройти навчання та направити на навчання фахівців і працівників, пов'язаних з питаннями охорони праці, в спеціалізовані навчальні заклади охорони праці з отриманням посвідчення про перевірку знань з охорони праці.

Розпорядчими документами призначаються посадові особи відповідальні за забезпечення охорони праці, електрогосподарство, безпечну експлуатацію об'єктів підвищеної небезпеки, пожежну безпеку, а також інші особи відповідно до напрямків роботи в театрах.

Діяльність будь-якого підприємства, в тому числі театру, стосовно до вимог законодавства про охорону праці можна розбити на два етапи:

- організація діяльності установи;
- здійснення діяльності.

Діяльність театру має свою специфіку і далеко не завжди вдається підлаштувати її під якусь схему. Проте практика роботи з охорони праці багатьох підприємств, в тому числі і в театрі, показує, що найкращий результат в області безпеки праці досягається в тому випадку, коли заходи роботодавцем приймаються своєчасно на відповідному етапі діяльності.

ГЛАВА 1

Основні поняття, склад, терміни і визначення охорони праці

Основні поняття, склад, терміни і визначення в галузі охорони праці в Україні встановлені законом "Про охорону праці" та державними стандартами системи безпеки праці.

У відповідності з законом "Про охорону праці", під охороною праці розуміється система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів і засобів, направлених на збереження здоров'я і працездатності людини у процесі праці.

Виходячи з визначення змісту можна виділити три основні складові охорони праці: правову, санітарно-гігієнічну і організаційно-технічну.

Правова частина включає в собі законодавчі акти і соціально-економічні заходи, регулюючі з юридичної сторони взаємовідносини між роботодавцем і робітником у процесі трудової діяльності.

Закон України "Про охорону праці" затверджено Верховною Радою України 14.10.92 р. (із змінами, внесеними згідно із Законами від 21.11.2002 р., 25.11.2003 р., 27.11.2003 р., 02.06.2011р..., 13.12.2022 р.)

Цей Закон визначає основні положення щодо реалізації конституційного права працівників на охорону їх життя і здоров'я в процесі трудової діяльності, на належні, безпечні і здорові умови праці, регулює за участю відповідних органів державної влади відносини між роботодавцем і працівником з питань безпеки, гігієни праці та виробничого середовища і встановлює єдиний порядок організації охорони праці в Україні.

Охорона праці – це система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження життя, здоров'я і працездатності людини у процесі трудової діяльності.

Роботодавець – власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган, незалежно від форм власності, виду діяльності, господарювання, і фізична особа, яка використовує найману працю.

Працівник – особа, яка працює на підприємстві, в організації, установі та виконує обов'язки або функції згідно з трудовим договором (контрактом).

Дія цього Закону поширюється на всіх юридичних і фізичних осіб, які відповідно до законодавства використовують найману працю, та на всіх працюючих.

Законодавство про охорону праці складається з цього Закону, Кодексу законів про працю України, Закону України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності" та прийнятих відповідно до них нормативно-правових актів.

Державна політика в галузі охорони праці визначається відповідно до Конституції України Верховною Радою України і спрямована на створення належних, безпечних і здорових умов праці, попередження нещасних

випадків і професійних захворювань. Державна політика в галузі охорони праці базується на принципах: пріоритету життя і здоров'я працівників, повної відповідальності роботодавця за створення належних, безпечних і здорових умов праці; підвищення рівня промислової безпеки шляхом забезпечення суцільного технічного контролю за станом виробництв, технологій і продукції, а також сприяння підприємствам у створенні безпечних і нешкідливих умов праці; комплексного розв'язання завдань охорони праці на основі загальнодержавної, галузевих, регіональних програм з цього питання та з урахуванням інших напрямів економічної та соціальної політики, досягнень в галузі науки і техніки та охорони навколишнього середовища; соціального захисту працівників, повного відшкодування шкоди особам, потерпілим від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань; встановлення єдиних вимог з охорони праці для всіх підприємств та суб'єктів підприємницької діяльності незалежно від форм власності та видів діяльності; адаптації трудових процесів до можливостей працівника з урахуванням його здоров'я та психологічного стану; використання економічних методів управління охороною праці, участі держави у фінансуванні заходів з охорони праці, залучення добровільних внесків та інших надходжень на ці цілі, отримання яких не суперечить законодавству; інформування населення, проведення навчання, професійної підготовки та підвищення кваліфікації працівників з питань охорони праці; забезпечення координації діяльності органів державної влади, установ, організацій, об'єднань громадян, що розв'язують проблеми охорони здоров'я, гігієни та безпеки праці, а також співробітництва і проведення консультацій між роботодавцями та працівниками (їх представниками), між усіма соціальними групами при прийнятті рішень з охорони праці на місцевому та державному рівнях; використання світового досвіду організації роботи щодо поліпшення умов і підвищення безпеки праці на основі міжнародного співробітництва.

Санітарно-гігієнічна частина включає організаційні, санітарно-гігієнічні і лікувально-профілактичні заходи і засоби, стосовно до гігієни праці і виробничої санітарії.

Гігієна праці – це наука, що вивчає вплив на організм працюючої людини трудового процесу і виробничого середовища. На основі вивчення технології виробництва та особливостей трудових процесів, шкідливого впливу на організм сировини, що використовується, матеріалів, напівфабрикатів і виробничих відходів, розробляються гігієнічні та лікувально-профілактичні нормативні і рекомендаційні заходи та документи, направлені на оздоровлення умов праці, на охорону здоров'я працюючих і підвищення продуктивності праці. Реалізація рекомендацій і заходів гігієни праці в конкретних практичних умовах здійснюється заходами та засобами виробничої санітарії.

Виробнича санітарія – система організаційних заходів і технічних засобів, які відвертають або зменшують вплив на працюючих шкідливих виробничих умов і чинників. Виробнича санітарія здійснює контроль повітряного

середовища на робочих місцях, необхідної освітленості, допустимих рівнів шкідливого впливу шуму, вібрації, електромагнітного і радіаційного випромінювання, обладнанням на виробництві санітарно-побутових приміщень, умовами відпочинку та іншими характеристиками виробничого процесу.

Організаційно-технічні заходи включають організаційно-технічні заходи і засоби, що забезпечують техніку безпеки при виконанні робіт, електробезпеку та пожежну безпеку.

Метою всіх законодавчих актів, заходів і технічних засобів в галузі охорони праці є забезпечення безпечних для здоров'я умов праці, при яких виключається вплив на працюючих несприятливих виробничих умов або чинників. При цьому під *небезпечним виробничим чинником* розуміються такі виробничі умови, що можуть привести або приводять до травми чи іншого раптового різкого погіршення здоров'я. До раптового різкого погіршення здоров'я можна віднести сонячний і тепловий удар, обморожування, отруєння, опромінення та інше. До *шкідливих виробничих чинників* відносяться виробничі умови, тривалий вплив яких призводить до професійних захворювань або зниження працездатності. На відміну від небезпечного виробничого чинника, що виявляється *раптово*, шкідливий виробничий чинник впливає на організм працюючого *тривалий час* і його наслідки можуть носити прихований характер.

Техніка безпеки – система організаційних заходів і технічних засобів, які усувають вплив небезпечних виробничих чинників на працюючих. Техніка безпеки передбачає: забезпечення безпеки виробничого обладнання і виробничих процесів; впровадження нових машин, механізмів, інструменту, які створені з дотриманням усіх вимог охорони праці; встановлення огорожу вальних та блокуючих приладів; впровадження автоматичної сигналізації, що забезпечує безпечні умови на робочих місцях; застосування засобів колективного і індивідуального захисту та інше. Усього цього досягають на підставі глибокого вивчення виробничого обладнання, технологічних процесів, умов праці, а також поведінки людей на роботі.

Система протипожежного захисту – сукупність організаційних заходів і технічних засобів, які направлені на запобігання впливу небезпечних чинників пожежі на людей та обмеження матеріальних збитків від нього. Забезпечення пожежної безпеки є невід'ємною частиною державної діяльності щодо охорони життя та здоров'я людей, національного багатства й навколишнього природного середовища.

Управління охороною праці.

Державне управління охороною праці в Україні здійснюють: Кабінет Міністрів України; Державний комітет України по нагляду за охороною праці; міністерства та інші центральні органи державної виконавчої влади; місцева державна адміністрація, місцеві Ради народних депутатів.

У компетенції Кабінету Міністрів України: забезпечення реалізації державної політики в галузі охорони праці; затвердження національної

програми щодо поліпшення стану безпеки, гігієни праці і виробничого середовища; визначення функцій міністерств, інших центральних органів державної виконавчої влади щодо створення безпечних і нешкідливих умов праці та нагляду за охороною праці; визначення порядку створення і використання державних, галузевих і регіональних фондів охорони праці. Для розробки і реалізації цілісної системи державного управління охороною праці при Кабінеті Міністрів України створюється Національна рада з питань безпечної життєдіяльності населення, яку очолює віце-Прем'єр-міністр України.

Загальне керівництво й відповідальність за правильну організацію роботи з охорони праці в театрах України покладається на:

- в апараті Міністерства культури та інформаційної політики – на першого заступника міністра;
- в апараті управлінь культури – на одного із заступників начальника управління, на якого наказом по управлінню покладено виконання цієї функції;
- в театрі – на керівника підприємства.

Безпосередня організація й координація робіт з охорони праці, практична та методична допомога з цих питань підпорядкованим підприємствам здійснюється службою охорони праці міністерства, управлінь культури обласних Рад народних депутатів і підприємств.

Згідно з Законом України «Про охорону праці» і «Типовим положенням про службу охорони праці» служби охорони праці створюються у всіх театрах.

На підприємствах виробничої сфери з кількістю працюючих до 50 чоловік і невиробничої – до 100 чоловік функції цієї служби виконуються в порядку сумісництва з іншими роботами особами, які мають відповідну підготовку й призначені на цю посаду наказом керівника.

Обов'язки та відповідальність посадових осіб.

Організація роботи з охорони праці є складовою частиною загальної системи управління театром, яка спрямована на забезпечення безпечних і нешкідливих умов праці та збереження високої працездатності працівників. Для досягнення зазначених цілей необхідно:

- вирішити питання про джерела фінансування заходів з охорони праці;
- організувати професійний відбір і навчання працюючих з питань охорони праці;
- забезпечити оптимальний режим праці й відпочинку працюючих;
- привести до нормативних вимог і вдосконалити санітарно-гігієнічні й санітарно-побутові умови праці;
- забезпечити працюючих за умовами праці спецодягом, спецвзуттям, засобами індивідуального захисту, інструментом і пристосуваннями;
- стежити за безпечним станом будівель, приміщень споруд, обладнання й технологічних процесів;
- налагодити ефективний контроль за охороною праці й оперативне усунення виявлених недоліків.

Планування робіт з охорони праці здійснюється на підставі колективного договору, перспективного, поточного й оперативного планів з охорони праці.

Обов'язки посадових осіб підприємства щодо організації роботи з питань охорони праці (витяги)

Директор театру зобов'язаний:

- створювати безпечні й нешкідливі умови праці в кожному структурному підрозділі;

- призначати відповідні служби й посадових осіб, які забезпечують вирішення конкретних питань з охорони праці, затверджувати посадові інструкції про їх обов'язки та відповідальність за невиконання покладених на них функцій;

- розглядати й затверджувати плани роботи служби охорони праці;

- вживати заходи на виконання планів роботи з охорони праці, вимог стандартів ССБП й іншої нормативної документації з питань безпеки праці, а також постанов, наказів, розпоряджень, приписів з цих питань вищестоящих і контролюючих органів;

- забезпечувати розробку, укладання й виконання колективного договору або трудової угоди з охорони праці;

- представляти у вищестоящі організації та місцеві органи Державного комітету по статистиці звіти про потерпілих від нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві й освоєння коштів, асигнованих на заходи з охорони праці;

- забезпечувати попередні й періодичні медичні огляди працівників, які зайняті на важких роботах і роботах зі шкідливими й небезпечними умовами праці, де є потреба в професійному доборі, а також щорічний обов'язків медичний огляд осіб віком до 21 року;

- відповідати за правильність і своєчасність відшкодування за вдової шкоди працівника, усувати причини нещасних випадків, професійних захворювань і забезпечувати виконання профілактичних заходів, визначених комісіями за підсумками їх розслідування;

- отримувати при створенні й обладнанні нових цехів, ділянок, приміщень, вистав, концертних програм тощо дозвіл на початок їх роботи від відповідних контролюючих органів.

Служба охорони праці виконує такі функції:

- опрацьовує систему управління охороною праці, сприяє вдосконаленню діяльності в цьому напрямку кожного структурного підрозділу й кожної посадової особи;

- проводить оперативно-методичне керівництво роботою з охорони праці;

- разом із структурними підрозділами підприємства складає комплексні заходи щодо досягнення на робочих місцях встановлених норм з охорони праці;

- проводить для працівників відний інструктаж з питань охорони праці;

- організує розробку перспективних і поточних планів роботи підприємства щодо створення безпечних і нешкідливих умов праці,

паспортизацію цехів, дільниць, робочих місць щодо відповідності їх вимогам охорони праці; підвищення кваліфікації й перевірку знань посадових осіб з питань охорони праці; облік та аналіз нещасних випадків, професійних захворювань і аварій; підготовку статистичних звітів підприємства з питань охорони праці;

- бере участь у розслідуванні нещасних випадків, професійних захворювань, отруєнь та аварій на підприємстві; формуванні фонду охорони праці підприємства; роботі постійно діючої комісії з питань атестації робочих місць за умовами праці; розробці положень, інструкцій, інших нормативних актів про охорону праці, що діють у межах підприємства:

- розглядає листи, заяви й скарги працюючих з питань охорони праці;
- надає методичну допомогу керівникам структурних підрозділів підприємства в розробці заходів з питань охорони праці;

- готує проекти наказів і розпоряджень з питань охорони праці, загальних для всього підприємства;

- контролює:

✓ дотримання чинного законодавства, міжгалузевих, галузевих та інших нормативних актів; виконання працівниками посадових інструкцій з питань охорони праці;

✓ виконання приписів органів державного нагляду, пропозицій і подань уповноважених трудових колективів та профспілок з питань охорони праці;

✓ відповідність нормам техніки безпеки машин, механізмів, обладнання, транспортних засобів, технологічних процесів, протиаварійних засобів,

✓ колективного й індивідуального захисту працюючих; наявність технологічної документації на робочих місцях;

✓ своєчасне проведення навчання й інструктажів працюючих, атестації та переатестації з питань безпеки праці посадових осіб, які виконують роботи підвищеної небезпеки, а також дотримання вимог безпеки при виконанні цих робіт;

✓ забезпечення працюючих засобами індивідуального захисту, лікувально-профілактичним харчуванням, миючими засобами, санітарно-побутовими приміщеннями; надання працівникам передбачених законодавством пільг і компенсацій, пов'язаних з важкими й шкідливими умовами праці;

✓ використання праці неповнолітніх, жінок та інвалідів згідно з чинними законодавством;

✓ проходження попереднього й періодичних обов'язкових медичних оглядів працівниками, зайнятими на важких роботах і роботах зі шкідливими або небезпечними умовами праці чи таких, де є необхідність у професійному доборі, проходження щорічних обов'язкових медичних оглядів особами віком до 21 року;

✓ роботу медичного пункту підприємства з питань навчання працюючих надавати першу медичну допомогу потерпілим, укомплектування цехових аптечок, ведення обліку травм та ін.;

✓ виконання заходів, наказів, розпоряджень з питань охорони праці, а також заходів щодо усунення причин нещасних випадків та аварій, які визначені в актах розслідування.

Керівник творчого, технічного або адміністративного цеху зобов'язаний:

- планувати й організувати виробничі процеси відповідно до вимог безпечних умов праці;

- своєчасно розробляти й періодично переглядати інструкції з охорони праці та забезпечувати ними працюючих;

- проводити інструктажі працюючих (первинний на робочому місці, повторний, позаплановий, цільовий), виконувати вимоги приписів органів державного нагляду, служби охорони праці, розглядати пропозиції й подання профспілок та уповноважених трудових колективів з питань охорони праці;

- дотримуватися трудового законодавства з питань охорони праці жінок, підлітків; створювати для них безпечні умови праці;

- контролювати:

✓ стан безпеки при організації робіт, робочих місць, проходів, проїздів, транспортуванні й складуванні матеріалів, готової продукції;

✓ забезпечення та використання працюючими спецодягу, спецвзуття й інших засобів індивідуального захисту;

✓ дотримання працюючими правил, норм, інструкцій з охорони праці.

✓ проводити розслідування нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві згідно з Положенням про розслідування й облік нещасних випадків, профзахворювань і аварій на виробництві.

Керівник робіт зобов'язаний:

- створювати безпечні умови праці на ділянках, якими вони керують;

- виконувати всі положення, розпорядження, накази, інструкції з охорони праці;

- проводити первинний на робочому місці, повторний і позаплановий інструктажі;

- забезпечувати:

✓ наявність на робочих місцях інструкцій з охорони праці, попереджувальних плакатів, знаків і написів;

✓ справність і правильну експлуатацію обладнання, приладів, засобів сигналізації й автоматики. Приймати необхідні рішення щодо усунення недоліків з техніки безпеки;

- здійснювати контроль за дотриманням робітниками правил, норм та інструкцій з техніки безпеки, правильним застосуванням спецодягу, спецвзуття, захисних пристосувань, аварійного й іншого інвентарю;

- брати участь у розслідуванні нещасних випадків, професійних захворювань та аварій і вживати заходи по їх попередженню.

Завідуючий художньо-постановочною частиною, крім виконання обов'язків начальника цеху, зобов'язаний:

- забезпечувати дотримання підпорядкованими йому службами вимог техніки безпеки при прийнятті декоративного оформлення вистави або

концертної програми , забезпечувати справність декорацій, бутафорії, реквізиту;

- організовувати безпечну роботу на сцені при переміщенні декорацій, а також їх безпечне складування, транспортування й зберігання;

- контролювати дотримання норм навантаження й режимів роботи сценічних механізмів.

Головний режисер, режисер-постановник, головний балетмейстер, головний художник, керівник творчого колективу, зобов'язані:

- своєчасно проводити інструктаж акторів і виконавців щодо безпечного виконання сценічних номерів;

- забезпечувати:

- ✓ художньо-постановчі рішення вистави відповідно до вимог нормативних актів з охорони праці;

- ✓ справний стан реквізиту, механізмів трюкових машин, засобів технічного комплексу, а також збереження в належному санітарному стані костюмів, взуття, гриму та ін.;

- ✓ виконання вимог безпеки установки, розбори, пакування конструкцій, страхувальних засобів, реквізиту;

- ✓ безпеку для виконавців під час репетицій і вистав;

- ✓ перевіряти перед репетиціями й виступами акторів справність сцени, достатність робочої площі для виступу та її освітлення;

- ✓ своєчасно розробляти інструкції з охорони праці для творчого, технічного й обслуговуючого персоналу.

Відповідальність посадових осіб.

Відповідно до чинного законодавства всі посадові особи підприємств несуть персональну адміністративну, дисциплінарну й кримінальну відповідальність за:

- невиконання своїх функціональних обов'язків з охорони праці, які передбачені посадовими інструкціями;

- несумлінне виконання вимог, нормативних актів з охорони праці;

- невчасне усунення недоліків, які виявлені органами державного нагляду за охороною праці, службами охорони праці, комісіями з питань охорони праці та з розслідування нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві, представниками профспілок, уповноваженими трудових колективів з питань охорони праці та іншими державними органами нагляду;

- незастосування невідкладних заходів щодо усунення виробничої ситуації, яка створює загрозу життю або здоров'ю працюючих.

Основна задача в галузі охорони праці полягає в переважному попередженні виникнення і впливу на працюючу людину небезпечних і шкідливих виробничих чинників та умов, у створенні безпечної техніки і технологічних процесів.

ГЛАВА 2

Охорона праці у колективному договорі

Знання основних положень "Охорони праці" і застосування їх у практичній діяльності забезпечує безпеку, збереження здоров'я й працездатності людини в процесі її трудової діяльності. Особливо ці знання важливі для працівників театрів, концертних залів, теле- та кіностудій, адже сценічне (студійне) обладнання є потенційно небезпечним як для працівників творчих установ, так і для глядача, який прийшов подивитися виставу або послухати концерт.

Крім того, важливими також є соціально-економічні й організаційні питання поліпшення умов праці, зниження рівня виробничого травматизму, підвищення культури виробництва.

Правові відносини між адміністрацією творчого закладу та колективом встановлюються спеціальним документом – колективним договором.

Колективний договір – це двостороння угода, яка укладається між профспілковим комітетом від імені трудового колективу і адміністрацією. Він встановлює взаємні зобов'язання сторін щодо виконання виробничих планів і вдосконалення організації виробництва та праці, впровадження нової техніки і технології, зміцнення трудової та виробничої дисципліни, підвищення кваліфікації та підготовки кадрів безпосередньо на виробництві, поліпшення матеріально-побутового положення і культурного обслуговування робітників і службовців. Колективний договір містить основні положення з питань праці та заробітної плати, а також положення в області робочого часу та часу відпочинку, оплати праці і матеріального стимулювання, охорони праці. Положення колективного договору, розроблені адміністрацією і профспілковим комітетом, носять нормативний характер, розповсюджуються на усіх робітників і обов'язкові для виконання.

Колективний договір є основою для укладання трудового договору. *Трудовий договір* є угода між робітником і підприємством, за яким робітник зобов'язується виконувати роботу щодо певної спеціальності, кваліфікації або посади з підпорядкуванням внутрішньому трудовому розпорядку, а підприємство зобов'язується виплачувати робітнику заробітну плату і забезпечувати умови праці, передбачені законодавством про працю і колективним договором.

У колективному договорі встановлюються взаємні зобов'язання сторін щодо регулювання виробничих, трудових, соціально-економічних відносин, зокрема:

- зміни в організації виробництва і праці;
- забезпечення продуктивної зайнятості;
- нормування і оплати праці, встановлення форм, системи, розмірів заробітної плати та інших видів трудових виплат (доплат, надбавок, премій та ін.);
- встановлення гарантій, компенсацій, пільг;

- участі трудового колективу у формуванні, розподілі і використанні прибутку підприємства, установи, організації (якщо це передбачено статутом);
- режиму роботи, тривалості робочого часу і відпочинку;
- умов і охорони праці;
- забезпечення житлово-побутового, культурного, медичного обслуговування, організації оздоровлення і відпочинку працівників;
- гарантій діяльності профспілкової чи інших представницьких організацій трудящих;
- умов регулювання фондів оплати праці та встановлення міжкваліфікаційних (міжпосадових) співвідношень в оплаті праці.

Колективний договір може передбачати додаткові порівняно з чинним законодавством і угодами гарантії, соціально-побутові пільги.

Укладенню колективного договору передують колективні переговори.

Строки, порядок ведення переговорів, вирішення розбіжностей, що виникають під час їх ведення, порядок розробки, укладення та внесення змін і доповнень до колективного договору, відповідальність за його виконання регулюються Законом України "Про колективні договори і угоди."

Колективні договори підлягають реєстрації місцевими органами державної виконавчої влади. Порядок реєстрації колективних договорів визначається Кабінетом Міністрів України. Умови колективного договору, що погіршують порівняно з чинним законодавством і угодами становище працівників, є недійсними.

Колективний договір набирає чинності з дня його підписання представниками сторін або з дня, зазначеного у ньому. Після закінчення строку чинності колективний договір продовжує діяти до того часу, поки сторони не укладуть новий або не переглянуть чинний, якщо інше не передбачено договором. Колективний договір зберігає чинність у разі зміни складу, структури, найменування уповноваженого власником органу, від імені якого укладено цей договір. У разі реорганізації підприємства, установи, організації колективний договір зберігає чинність протягом строку, на який його укладено, або може бути переглянутий за згодою сторін. У разі зміни власника чинність колективного договору зберігається протягом строку його дії, але не більше одного року. У цей період сторони повинні розпочати переговори про укладення нового чи зміну або доповнення чинного колективного договору. У разі ліквідації підприємства, установи, організації колективний договір діє протягом усього строку проведення ліквідації. Контроль за виконанням колективного договору проводиться безпосередньо сторонами, які його уклали, чи уповноваженими ними представниками. Сторони, які підписали колективний договір, щорічно в строки, передбачені колективним договором, звітують про його виконання.

Особливо важливим розділом колективного договору є розділ охорони праці. Розділ охорони праці розробляється працівником служби охорони праці за пропозиціями комісії з питань охорони праці або уповноважених трудових колективів з питань охорони праці.

Також у колективному договорі передбачаються комплексні обов'язкові і додаткові заходи щодо досягнення встановлених нормативів безпеки, гігієни праці та виробничого середовища, підвищення існуючого рівня охорони праці, запобігання випадкам виробничого травматизму, професійним захворюванням та аваріям.

ГЛАВА 3

Інструктажі

Усі працівники при прийомі на роботу і в процесі роботи проходять на підприємстві інструктаж (навчання). Допуск до роботи осіб, які не пройшли навчання, інструктажі, перевірку знань з охорони праці, заборонено.

Відповідальність за організацію, навчання перевірку знань на підприємстві покладається на керівника, а в структурних підрозділах - на керівників цих підрозділів. Контроль навчання і періодичність перевірки знань здійснює служба охорони праці або працівники, на яких покладено ці обов'язки керівником підприємства.

За характером і часом проведення інструктажі поділяються на: вступний, первинний, повторний, позаплановий та цільовий. Працівники допускаються до самостійної роботи після вступного інструктажу, первинного інструктажу на робочому місці, стажування.

3.1 Види інструктажів

Вступний інструктаж

Проводиться: з усіма працівниками, які приймаються на постійну або тимчасову роботу, незалежно від їх освіти, стажу роботи та посади; з працівниками інших організацій, які прибули на підприємство і беруть безпосередню участь у виробничому процесі або виконують інші роботи для підприємства, учнями та студентами, які прибули на підприємство для проходження виробничої практики; у разі екскурсії на підприємство.

Первинний інструктаж

Проводиться до початку роботи безпосередньо на робочому місці з працівником: новоприйнятим (постійно чи тимчасово) на підприємство; який переводиться з підрозділу виробництва до іншого; який буде виконувати нову для нього роботу; відрядженим працівником, який бере безпосередню участь у виробничому процесі на підприємстві.

Повторний інструктаж

Проводиться з працівниками на робочому місці в терміни, визначені відповідними чинними галузевими нормативними актами або керівником підприємства з урахуванням конкретних умов праці, але не рідше: на роботах з підвищеною небезпекою – 1 раз на 3 місяці; для решти робіт – 1 раз на 6 місяців.

Позаплановий інструктаж

Проводиться з працівниками на робочому місці або в кабінеті охорони праці:

- при введенні в дію нових або переглянутих нормативних актів про охорону праці, а також при внесенні змін та доповнень до них;
  - при зміні творчого процесу, заміні або модернізації устаткування, приладів та інструментів, матеріалів та інших факторів, що впливають на стан охорони праці;
  - при порушеннях працівниками вимог нормативних актів про охорону праці, що можуть призвести або призвели до травм, аварій, пожеж тощо;
  - при виявленні особами, які здійснюють державний нагляд і контроль за охороною праці, незнання вимог безпеки, що виконуються працівником;
  - при перерві в роботі виконавця робіт більш ніж на 30 календарних днів
- для робіт з підвищеною небезпекою, а для решти робіт - понад 60 днів.

Цільовий інструктаж

Проводиться з працівниками: при виїзді на гастролі, виїзді творчі заходи; при виконанні разових робіт, не передбачених трудовою угодою; при ліквідації аварії, стихійного лиха; при проведенні робіт, на які оформлюються допуск, розпорядження або інші документи. Проводиться з вихованцями, учнями, студентами в разі організації масових заходів.

3.2 Порядок проведення інструктажів для працівників

Вступний інструктаж проводиться спеціалістом служби охорони праці, а в разі відсутності на підприємстві такої служби - іншим фахівцем, на якого наказом (розпорядженням) по підприємству покладено ці обов'язки і який в установленому цим Типовим положенням порядку пройшов навчання і перевірку знань з питань охорони праці. Запис про проведення вступного інструктажу робиться в журналі реєстрації вступного інструктажу, який зберігається в службі охорони праці або в працівника, що відповідає за проведення вступного інструктажу, а також у документі про прийняття працівника на роботу.

Первинний інструктаж проводиться індивідуально або з групою осіб одного фаху за діючими на підприємстві інструкціями з охорони праці відповідно до виконуваних робіт, а також з урахуванням вимог орієнтовного переліку питань первинного інструктажу.

Повторний інструктаж проводиться індивідуально з окремим працівником або з групою працівників, які виконують однотипні роботи, за обсягом і змістом переліку питань первинного інструктажу.

Позаплановий інструктаж проводиться індивідуально з окремим працівником або з групою працівників одного фаху. Обсяг і зміст позапланового інструктажу визначаються в кожному окремому випадку залежно від причин і обставин, що спричинили потребу його проведення.

Цільовий інструктаж проводиться індивідуально з окремим працівником або з групою працівників. Обсяг і зміст цільового інструктажу визначаються в залежності від виду робіт, що ними виконуватимуться.

Про проведення первинного, повторного, позапланового та цільового інструктажу та про допуск до роботи особою, якою проводився інструктаж, вноситься запис до журналу реєстрації інструктажів з питань охорони праці. При цьому обов'язкові підписи як того, кого інструктували, так і того, хто інструктував. Сторінки журналу реєстрації інструктажів повинні бути пронумеровані, журнали прошнуровані і скріплені печаткою.

ГЛАВА 4

Відповідальність адміністративного, технічного і художнього персоналу

Загальне керівництво і відповідальність за роботу з охорони праці, за дотримання діючого законодавства, виконання рішень вищестоящих організацій, інструкцій, правил і норм з охорони праці покладається на керівника театру, концертного залу.

Безпосередня організація роботи з охорони праці та здійснення контролю за проведенням заходів щодо створення безпечних умов праці покладається на старшого інженера (інженера) з охорони праці.

Старший інженер (інженер) з охорони праці, де головний інженер театру, концертного залу не являється заступником директора театру, концертного залу, підпорядковується одному із заступників директора, який наказом директора призначається відповідальним за стан охорони праці в театрі, концертному залі.

У театрах, концертних залах, де за штатним розкладом відсутня посада старшого інженера (інженера) з охорони праці його функції покладаються наказом на інженерно-технічного працівника однієї зі служб.

4.1 Обов'язки посадових осіб

Директор театру зобов'язаний:

- забезпечувати створення безпечних і сприятливих умов праці відповідно з чинними правилами і нормами з охорони праці;
- вживати заходів до виконання всіма працівниками посадових обов'язків та дотримання вимог відповідних нормативних актів з охорони праці, а також наказів, розпоряджень, постанов з цих питань;
- забезпечувати розробку, укладання та виконання колективного договору;
- представляти у вищі організації та місцеві органи цсу звіти про потерпілих при нещасному випадку на виробництві;
- рішуче припиняти будь-які порушення діючих правил, норм та інструкцій з охорони праці;
- вимагати при виданні наказу про зарахування на роботу подання необхідних документів про проходження інструктажу з охорони праці

- дозволяти введення в експлуатацію нових сценічних механізмів, устаткування, приміщень, що реконструюються тільки після приймання їх спеціальною комісією;

- дозволяти випуск нової вистави, концерту тільки після усунення режисером-постановником, балетмейстером, художником і завідувачем художньо-постановочної частини всіх помічених порушень з охорони праці, зазначених в акті місцевої постійно діючої комісії і в акті технічної комісії вищестоящої організації по прийманню декоративного оформлення вистави, концерту;

- припиняти роботу театру, чи окремих ділянок, коли створилася загроза для безпеки глядачів, творчого, виробничо-технічного та обслуговуючого персоналу;

- рішуче припиняти будь-які порушення діючих правил, норм та інструкцій з охорони праці;

- призначати наказами осіб, відповідальних за справний стан і безпечну експлуатацію обладнання і об'єктів, підконтрольних органам держнаглядохоронпраці;

- забезпечувати виконання вимог положення про порядок розслідування та обліку нещасних випадків на виробництві.

Особа, призначена наказом директора, відповідальним за охорону праці по театру, зобов'язана:

- контролювати проведення інструктажу з охорони праці, дотримання усіма працівниками чинних правил і діючих інструкцій;

- організувати творчо-виробничу роботу відповідно до правил;

- розглядати і затверджувати перспективні і поточні плани заходів та угоди з охорони праці;

- розглядати і затверджувати плани роботи старшого інженера (інженера) з охорони праці;

- здійснювати контроль за дотриманням вимог нормативних документів про порядок навчання та перевірки знань з охорони праці керівників і спеціалістів та про порядок розслідування та обліку нещасних випадків на виробництві;

- вживати заходів щодо своєчасного виконання приписів органів державного нагляду і вищих організацій щодо усунення наявних недоліків в галузі охорони праці;

- брати особисту участь у розслідуванні групових, смертельних і тяжких нещасних випадків;

- брати участь у розгляді проектів реконструкції та капітального ремонту будівлі та устаткування;

- дозволяти перевезення артистів і технічних працівників тільки в спеціально обладнаних автобусах у супроводі відповідального представника адміністрації, прізвище, ім'я та по батькові якого вписується в шляховий лист;

- один раз на місяць організовувати проведення генерального прибирання всіх приміщень, звертаючи особливу увагу на прибирання трюму, планшета

сцени, робочих галерей, перехідних містків, колосників, кишень сцени, враховуючи, що змішана пил в сценічному просторі представляє собою небезпеку для здоров'я ;

- контролювати, щоб вміст пилу та інших шкідливих речовин у виробничих приміщеннях не перевищувало гранично допустиму концентрацію.

Старший інженер (інженер) з охорони праці зобов'язаний:

- здійснювати методичне та оперативне керівництво роботою з охорони праці;

- брати участь у підготовці пропозицій щодо забезпечення безпечних методів роботи та поліпшення умов праці, а також здійснювати контроль за їх виконанням;

- контролювати дотримання керівниками служб, дільниць та інших підрозділів, що діючого законодавства та інших нормативних правових актів з охорони праці.

- контролювати дотримання вимог охорони праці при монтажі нового обладнання, модернізації та ремонті діючого обладнання, здійснюваного працівниками театру;

- брати участь в узгодженні проектів на реконструкцію будівлі, технологічного обладнання в частині охорони праці;

- брати участь у комісіях з приймання в експлуатацію нових і реконструйованих будівель, макетів і декоративного оформлення, електромеханічного та іншого обладнання, сценічних механізмів і пристроїв, компресорів і обладнання, що працює під тиском;

- проводити вступний інструктаж з охорони праці з усіма, хто надходить на роботу і вести облік в журналі вступного інструктажу; контролювати навчання і перевірку знань з охорони праці;

- брати участь у роботі комісій з перевірки знань охорони праці та присвоєння кваліфікаційної групи керівним працівникам і фахівцям;

- організовувати лекції, огляди охорони праці, стенди, розповсюдження інструкцій, пам'яток та попереджувальних написів;

- брати участь в комісіях і контролювати своєчасне розслідування причин аварій і нещасних випадків, пов'язаних з виробництвом, профотруєнь, профзахворювань і проведення заходів щодо попередження та усунення цих причин;

- брати участь у складанні актів про нещасні випадки, пов'язаних з виробництвом; реєструвати нещасні випадки, складати звітну документацію з виробничого травматизму;

- контролювати освоєння коштів, що асигнуються на охорону праці;

- надавати в дирекцію пропозиції про притягнення до відповідальності осіб, винних у порушенні правил з охорони праці.

4.2 Відповідальність посадових осіб

Головний інженер (старший інженер) театру, несе відповідальність за:

- справний стан, своєчасне проведення ремонту і безпечну експлуатацію будівель і всього сценічного обладнання, а також комунікацій та території;

- здійснення повсякденного контролю за дотриманням усіма працівниками, підпорядкованих служб, правил, норм та інструкцій з охорони праці;

- виконання робіт з охорони праці підлеглими йому службами відповідно до затверджених планів;

- забезпечення працівників підпорядкованих служб спецодягом, спецвзуттям, милом, захисними засобами тощо;

- організацію систематичної пропаганди знань безпечних методів праці.

Завідувач художньо-постановочної частини несе відповідальність за:

- справний стан декорацій, бутафорії, меблів та реквізиту, світлотехнічного та радіотехнічного обладнання;

- експлуатацію під час репетицій вистави технічного обладнання сцени;

- безпечних способів збирання-розбирання декорацій відповідно до затвердженої технологією поводження з бутафорією, реквізитом і меблями;

- дотримання норм завантаження і режимів роботи сценічних механізмів;

- організацію безпечної роботи на сцені, естраді при переміщенні декорацій і бутафорії;

- безпечного складування, зберігання і транспортування декорацій;

- узгодження зі старшим інженером (інженером) з охорони праці технічної документації на виготовлення декорацій, постановочних верстатів і пристроїв;

- допуск в експлуатацію без розрахунку на міцність верстатів, фурок, сходів;

- виконання робіт з охорони праці відповідно до затверджених планів;

- організацію проведення інструктажу і перевірку знань з питань охорони праці художньо-постановочного персоналу;

- розслідування та облік нещасних випадків на виробництві;

- своєчасне виконання підлеглими службами приписів постійно діючої комісії і технічної комісії з приймання декораційного оформлення спектаклю, концерту;

- забезпечення працівників підпорядкованих служб спецодягом, спецвзуттям, милом, захисними засобами і т.п.

Головний режисер (режисер-постановник), головний балетмейстер (балетмейстер), головний художник (художник) несуть відповідальність за:

- своєчасний інструктаж артистів і виконавців з безпечного виконання поставлених ними сцен чи окремих номерів;

- відповідність правилам художньо-постановочних рішень вистав ;

- узгодження внесених ними змін, пов'язаних з охороною праці і пожежною безпекою, у художньо-постановочні рішення вистави, концерту, прийнятого постійно діючої комісією театру і технічною комісією.

Начальник служб, механічного, електричного, електронного устаткування і зв'язку, завідувач виробничими майстернями та ін. несуть відповідальність за:

- справний стан діючого устаткування, пристосувань, інструментів та інвентарю, закріпленого за їх службами;
- організацію правильної постановки технічного нагляду і своєчасне проведення встановлених правилами випробувань механізмів та обладнання, електричних вимірювань та випробувань, а також проведення періодичних оглядів і гідравлічних випробувань судин та інших пристроїв,
- працюють під тиском, та іншого обладнання, закріпленого за їх службами;
- своєчасне навчання, інструктаж і перевірку знань з охорони праці керівників і спеціалістів;
- виконання правил і норм з охорони праці та організацію безпечних умов праці при робіт працівниками цих служб;
- своєчасну розробку інструкцій з охорони праці за всіма професіями своїх служб;
- забезпечення ділянок робіт з підвищеною небезпекою та обладнанням схемами, попереджаючими плакатами, написами тощо в підпорядкованих їм службам.

Головний адміністратор (адміністратор) несе відповідальність за:

- організацію порядку, що забезпечує безпечне перебування глядачів у будинку театру, та на його території;
- евакуацію глядачів з театру, після закінчення вистави, концерту і при екстрених ситуаціях;
- санітарний стан глядацької частини будівлі і території.

Помічник режисера, ведучий виставу, несе відповідальність за:

- своєчасну подачу команд ("повісток") машиністам сцени та іншим операторам з безпечного переміщення сценічних пристроїв та декорацій відповідно до партитури вистави, концерту і місця знаходження артистів і виконавців на сцені;
- наявність у машиніста сцени та інших операторів партитури вистави з повітками для виконання його команд.

Адміністративний, інженерно-технічний і художньо-керівний персонал несе відповідальність за:

- покладені на нього обов'язки з охорони праці на ввірених йому ділянках роботи;
- дотримання законодавства з охорони праці та цих Правил;
- організацію і своєчасне розслідування та облік нещасних випадків на виробництві, художнього і виробничого персоналу і нещасні випадки з глядачами, що відбулися в будівлі театру, чи на його території внаслідок нерозпорядливості або дій, що порушують правила охорони праці, невживання заходів щодо запобігання випадків травматизму на ввірених їм ділянках.

Відповідальний за експлуатацію автотранспорту (завідуючий гаражем) несе відповідальність за:

- технічний стан легкового та вантажного автотранспорту, автофургонів для транспортування декорацій, спеціально обладнаних автобусів для перевезення артистів і технічного персоналу;
- технічно справний стан автотранспорту відповідно до вимог "Правил дорожнього руху";
- організацію в гаражі роботи відповідно до вимог "Правил з охорони праці на автомобільному транспорті".

4.3 Вимоги до виробничого персоналу

Робітники і фахівці з обслуговування ремонту та монтажу обладнання, механізмів та апаратури, щодо яких пред'являються підвищені вимоги з охорони праці, приймаються на роботу не молодше 18 років, після проходження попереднього медичного огляду відповідно до діючих директивними документами МОЗ.

До числа спеціальностей, для яких пред'являються підвищені вимоги щодо охорони праці належать такі:

1. Машиністи сцени;
2. Механіки та електромеханіки, які обслуговують сценічні механізми;
3. Електротехнічний персонал, що обслуговує електроустановки;
4. Освітлювачі;
5. Піротехніки;
6. Робітники з ремонту та обслуговування холодильних машин, вентиляторів, трубопроводів пари, гарячої води, каналізаційних пристроїв і очисних споруд;
7. Робітники, що працюють на висоті, верхолази;
8. Робітники, що обслуговують посудини, що працюють під тиском;
9. Такелажники, працівники, які обслуговують тельфери, вантажопідйомні машини;
10. Електрозварники і газозварники;

ГЛАВА 5

Атестація

5.1 Атестація робочих місць за умовами праці

Атестація робочих місць за умовами праці проводиться на підприємствах і в організаціях незалежно від форми власності й господарювання, де технологічний процес, використовуване обладнання, установки, прилади та апарати, сировина та матеріали є потенційними шкідливими та небезпечними виробничими факторами, що можуть несприятливо впливати на стан здоров'я працюючих.

Основна мета атестації полягає в регулюванні відносин між власником або повноважним органом і працюючим у сфері реалізації прав на здорові й безпечні умови праці, пільгове пенсійне забезпечення, пільги та компенсації за роботу у несприятливих умовах.

Атестація робочих місць передбачає:

- виявлення шкідливих та небезпечних факторів і причин формування несприятливих умов праці;
- санітарно-гігієнічне дослідження факторів виробничого середовища, важкості й напруженості трудового процесу на робочому місці;
- визначення ступеню шкідливості і небезпечності праці та її характеру за гігієнічною класифікацією;
- визначення права працівників на пільгове пенсійне забезпечення за роботу у несприятливих умовах.

Період переатестації визначається самим підприємством у колективному договорі, але не повинен перебільшувати 5 років.

5.2 Організація роботи по атестації

Для організації та проведення атестації директор театру видає наказ, в якому:

- зазначаються основа та завдання атестації;
- затверджуються склад, голова і секретар постійно діючої атестаційної комісії, визначаються її повноваження;
- визначаються терміни і графіки проведення підготовчих робіт у структурних підрозділах театру ;
- визначаються взаємодія із зацікавленими державними органами і громадськими організаціями (експертизою умов праці, санітарно-епідеміологічною службою – СЕС).

До складу атестаційної комісії включаються головні спеціалісти, працівник відділу кадрів, праці і заробітної плати, охорони праці, члени громадських організацій.

Атестаційна комісія:

- здійснює організаційне і методичне керівництво та контроль за ходом проведення роботи на всіх етапах;
- формує правову і нормативно-довідкову базу і організує її вивчення;

- визначає і залучає необхідні організації для виконання спеціальних робіт;
- організує виготовлення планів розташування обладнання по кожному підрозділу з їх експлуатацією, визначає межу робочих місць (робочих зон) та надає їм відповідний номер;
- складає перелік робочих місць, що підлягають атестації;
- визначає обсяг необхідних досліджень шкідливих і небезпечних факторів виробничого середовища та організує їх дослідження;
- прогнозує та виявляє наявність шкідливих і небезпечних факторів на робочих місцях ;
- встановлює згідно з Єдиним тарифно-кваліфікаційним довідком (ЄТКД) відповідність найменування професій і посад працівників, зайнятих на цих робочих місцях, характеру фактично виконуваних робіт ;
- складає Карту умов праці на кожне враховане робоче місце або групу аналогічних робочих місць;
- проводить атестацію і складає перелік робочих місць, виробництв, професій та посад з несприятливими умовами праці;
- організує розробку заходів щодо покращання умов праці і оздоровлення працівників.

5.3 Атестація робочих місць

Робоче місце з умов праці оцінюється з урахуванням впливу всіх факторів виробничого середовища і трудового процесу на працівників, передбачених гігієнічною класифікацією праці, сукупних технічного і організаційного рівня умов праці, ступеня ризику пошкодження здоров'я.

На основі комплексної оцінки робочі місця відносяться до трьох видів умов праці:

- з особливо шкідливими та особливо важкими умовами праці,
- зі шкідливими та важкими умовами праці,
- зі шкідливими умовами праці та заносяться до розділу Карти.

Право на пенсію на пільгових умовах визначається за показниками, інші пільги і компенсації залежно від умов праці визначаються за діючими нині законодавчими актами.

За документами атестації визначаються невідкладні заходи щодо покращання умов і безпеки праці, які не потребують для їх розробки і впровадження залучення сторонніх організацій і фахівців.

За результатами атестації складається перелік:

- робочих місць, виробництв, робіт, професій і посад, працівникам яких підтверджене право на пільги і компенсації, передбачені законодавством, а також за рахунок коштів підприємства згідно зі статтею 26 Закону України "Про підприємства" і статтею із Закону України "Про пенсійне забезпечення";

- робочих місць з несприятливими умовами праці, на яких необхідно здійснити першочергові заходи щодо їх покращання.

Витяги з наказу додаються до трудової книжки працівників, професії і посади яких внесені до переліку.

Матеріали атестації робочих місць є документами суворої звітності і зберігаються на підприємстві протягом 50 років.

ГЛАВА 6

Облік нещасних випадків

Як відомо на будь-якому виробництві, в тому числі театрах, існує небезпека травматизму, що представляє собою одну із соціальних проблем людського суспільства. Саме на вирішення цієї проблеми спрямована вся нормативно-правова база України про охорону праці, яка повинна постійно доповнюватися і вдосконалюватися. Проте вдосконалення системи законодавства про охорону праці має ґрунтуватися на прецеденті, його всебічному вивченні, аналізі та подальшої класифікації. Саме тому розслідування, облік і аналіз причин, умов та факторів, що призвели до аварії або нещасного випадку мають велике значення для подальшого розвитку системи охорони праці, а також для забезпечення захисту інтересів працівника який втратив працездатність внаслідок трудового каліцтва.

Законодавство, регламентує порядок розслідування та облік причин аварій і нещасних випадків на підприємствах і організаціях.

Розслідування та облік нещасних випадків і аварій на підприємствах і організаціях всіх форм власності слід проводити згідно з ДНАОП 0.00-4.03-01 «Положення про порядок розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві», Постанови Кабінету Міністрів України № 623 від 10.08. 1993р. в редакції Постанови КМ України № 923 від 17.06.98 р. із змінами внесеними Постановою КМ України № 1988 від 27.10.99 р. «Положення про розслідування та облік нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на підприємствах, установах і організаціях», Постанови КМ України № 1094 від 28.08.2001 р. із змінами і доповненнями внесеними Постановами КМ України № 1363 від 12.09.2002 р. та № 1402 від 04.09.2003 р. «Деякі питання розслідування причин нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві». Дія цих Положень поширюється на підприємства, установи та організації незалежно від форм власності, на обличчя які є власниками цих підприємств або уповноважені ними фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності, які відповідно до законодавства використовують найману працю, на осіб які забезпечують себе роботою самостійно за умови добровільної сплати ними внесків на державне соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві та професійного захворювання, а на осіб, які працюють на умовах трудового договору (контракту), проходять виробничу практику або залучаються до праці.

Порядок розслідування та ведення обліку нещасних випадків, які трапилися з учнями та студентами навчальних закладів під час навчально-

виховного процесу, трудового і професійного навчання в навчальному закладі, визначається Міністерством освіти і науки України.

Нещасні випадки, що не пов'язані з виконанням трудових зобов'язань, підлягають розслідуванню згідно з «Порядком розслідування та обліку нещасних випадків невиробничого характеру» (Постанова Кабінету Міністрів України від 27.03.2001р. № 270).

6.1 Розслідування нещасних випадків

Розслідуванню підлягають травми, гострі професійні захворювання, отруєння, теплові удари, обмороження, утоплення, ураження електричним струмом та блискавкою, ушкодження внаслідок аварій, пожеж, стихійних лих, контакту з тваринами, комахами та іншими представниками фауни і флори, які сталися на підприємстві. До розслідування і обліку беруться нещасні випадки, які виникли під час виконання трудових обов'язків (у тому числі у відрядженні), а також дій в інтересах підприємства без доручення керівника; на робочому місці, на території підприємства, протягом робочого часу, включаючи встановлені перерви; протягом часу для приведення в порядок знарядь виробництва, засобів захисту, одягу перед початком і після закінчення роботи, для особистої гігієни; під час проїзду на роботу або з роботи на транспорті підприємства, транспорті сторонньої організації (згідно з договором), власному транспорті, якій використовувався в інтересах виробництва; внаслідок аварій (пожеж), а також їх ліквідації на виробничих об'єктах; під час надання підприємством шефської допомоги; у робочий час із працівником, робота якого пов'язана з переміщенням між об'єктами при прямуванні пішки, громадським або власним транспортом чи транспортом сторонньої організації; при прямуванні пішки або на транспортному засобі до місця роботи чи назад за разовим завданням керівника без оформлення посвідчення про відрядження.

Розслідування та облік нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на підприємствах проводиться власником або уповноваженим ним органом відповідно до положення про розслідування та облік нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на підприємствах, в установах і організаціях, затвердженого Кабінетом Міністрів України.

Очевидець нещасного випадку або сам потерпілий повинен доповісти керівникові робіт чи іншому керівникові і вжити заходів до надання долікарської допомоги. Цей керівник зобов'язаний терміново організувати медичну допомогу потерпілому, зберегти до прибуття комісії із розслідування обставин на робочому місці, а також повідомити керівника підрозділу підприємства, власника підприємства.

Для проведення розслідування нещасного випадку, внаслідок якого працівник втратив працездатність на один день і більше, керівник підприємства призначає комісію, до складу якої входить керівник (спеціаліст) служби з охорони праці - голова комісії, керівник структурного підрозділу підприємства (головний спеціаліст), представник профспілки або

уповноважений трудового колективу з питань охорони праці, лікар з гігієни праці санепідемстанції. Якщо потерпілий не є членом профспілки, до складу комісії входить уповноважений трудового колективу з питань охорони праці.

Не беруться на облік і не складається акт про нещасні випадки, що сталися під час спортивних та інших розважальних заходів, в неробочий час, у вихідні та святкові дні; нещасні випадки, які непов'язані з дорученням керівника, а також особистою необхідністю (одержання зарплати, відвідування медичного закладу, зборів, нарад). До цієї ж категорії відносяться нещасні випадки, що сталися з особами, які йшли на роботу або повертались з роботи (пішки, на громадському або власному транспорті).

Нещасний випадок, про який не було повідомлено керівника підприємства, або після якого сталася втрата непрацездатності через деякий час, розслідується за заявою потерпілого, якщо з моменту події пройшло не більше року, протягом десяти діб з дня подачі заяви. Створюється комісія яка вирішує питання щодо розслідування і складання акта за формою Н-1 згідно з Положенням.

Контроль за своєчасним і правильним розслідуванням, оформленням та обліком нещасних випадків, виконання заходів і усунення причин, які спричинили випадки, проводяться органами державного управління та нагляду за охороною праці.

Громадський контроль здійснюють трудові колективи або уповноважені ними з питань охорони праці та профспілки. Ці органи мають право вимагати від власника підприємства перегляду складання акта за формою Н-1, якщо є порушення вимог Положення або інших нормативних актів.

Комісія протягом трьох діб з моменту події повинна обстежити місце нещасного випадку, опитати очевидців та осіб, оформити пояснення потерпілого, якщо це можливо; розглянути відповідність умов праці та засобів виробництва проекту і паспорту, дотримання вимог нормативно-технічної документації при експлуатації устаткування і нормативних актів про охорону праці; установити обставини і причини нещасного випадку, визначити відповідальних осіб, розробити заходи щодо запобігання подібним випадкам.

За результатами роботи комісії складається акт (форма Н-1), до акта додається пояснення очевидців потерпілого, документи, що характеризують стан робочого місця із зазначенням небезпечних і шкідливих виробничих факторів, медичний висновок про наявність алкоголю в організмі потерпілого. Нещасні випадки, які оформлені актом Н-1, реєструються в спеціальному журналі. Протягом доби після закінчення розслідування керівник підприємства затверджує п'ять примірників акта за формою Н-1. Акти надсилаються власнику підприємства та державному інспектору з нагляду за охороною праці, профспілковій організації. Копія акта за формою Н-1 у разі гострого професійного отруєння (захворювання) надсилається до санепідемстанції. Акт за формою Н-1 із матеріалами розслідування зберігається на підприємстві протягом 45 років, інші примірники акта та копії - не менше двох років, тобто доти, доки всі намічені профілактичні

заходи не будуть здійснені. Якщо підприємство ліквідується, то всі акти за формою Н-1, що зберігаються 45 років передаються правонаступникові, а якщо він відсутній до державного архіву на збереження.

Після закінчення строку тимчасової непрацездатності потерпілого директор театру заповнює відповідні пункти акта за формою Н-1 про наслідки нещасного випадку і надсилає повідомлення посадовим особам, яким вже надсилався акт за формою Н-1.

Якщо власник підприємства відмовляється скласти акт про нещасний випадок або потерпілий незгоден із змістом акта, питання вирішується комісією трудових спорів.

Розслідуються також нещасні випадки, що сталися на території підприємства під час встановлених перерв (технологічні, санітарно-оздоровчі, обідні). Комісія залежно від конкретних причин і обставин бере на облік і складає акт за формою Н-1.

Нещасні випадки з студентами навчальних закладів, що сталися під час проходження практики або виконання робіт на підприємстві під керівництвом посадових осіб, також розслідуються і беруться на облік, але в розслідуванні бере участь представник навчального закладу.

Нещасні випадки, які сталися внаслідок погіршення здоров'я працівника як результат дій небезпечних або шкідливих виробничих факторів, або при виконанні роботи, яка була протипоказана йому за медичним висновком, також беруться на облік і розслідуються на загальних підставах згідно з Положенням.

Спеціальному розслідуванню підлягають групові (двоє і більше працівників) нещасні випадки із смертельним наслідком у цьому разі керівник підприємства повинен повідомити відповідні місцеві органи нагляду за охороною праці і органи державної виконавчої влади, профспілкову організацію підприємства і вищий профспілковий орган, санепідемстанцію (при гострих професійних отруєннях), а також прокуратуру.

ГЛАВА 7

Пожежна безпека

Пожежна безпека – стан об'єкта, при якому з регламентованою ймовірністю виключається можливість виникнення та розвиток пожежі і впливу на людей її небезпечних факторів, а також забезпечується захист матеріальних цінностей. Причинами пожеж та вибухів на підприємстві є порушення правил і норм пожежної безпеки, невиконання Закону "Про пожежну безпеку".

Відповідно до положень Закону України "Про пожежну безпеку" (статті 4-7) Правила пожежної безпеки в Україні є обов'язковими для виконання всіма центральними і місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями (незалежно від виду їх діяльності та форм власності), посадовими особами та громадянами.

Правила встановлюють загальні вимоги з пожежної безпеки, чинність яких поширюється на підприємства, установи, організації та інші об'єкти (будівлі, споруди, технологічні лінії тощо), а також житлові будинки, що експлуатуються, будуються, реконструюються, технічно переоснащуються і розширюються, за винятком підземних споруд та транспортних засобів, вимоги до яких визначаються у спеціальних нормативних документах.

7.1 Загальні положення і обов'язки посадових осіб щодо забезпечення пожежної безпеки

7.1.1 Загальні положення

Правила пожежної безпеки для закладів, підприємств та організацій розроблені відповідно до Закону України від 17 грудня 1993 року N 3745-12 "Про пожежну безпеку" та постанови Кабінету Міністрів України від 26 липня 1994 року N 508 "Про заходи щодо виконання Закону України "Про пожежну безпеку".

Правила встановлюють основні вимоги пожежної безпеки для закладів, підприємств та організацій культури (театри, концертні та кіноконцертні зали, філармонії, навчальні заклади, цирку, будинки та палаци культури, клуби, бібліотеки, музеї, виставки, картинні галереї, пам'ятки історії й архітектури, парки культури та сади відпочинку, зоопарки тощо (далі - об'єкти культури) незалежно від їх відомчої підпорядкованості (наказ МВД України 2014 року «Правила пожежної безпеки в Україні»).

Театри та концертні зали щорічно перед відкриттям театральньо-концертного сезону повинні бути прийняті міжвідомчою комісією, що складається із представників органів місцевого самоврядування (голова комісії), державної пожежної охорони, державної санітарно-епідеміологічної станції, Державного комітету України по нагляду за охороною праці та вищестоящої організації культури. Перевірці підлягають також усі сезонні споруди літніх театрів, естрад, виставочних павільйонів, цирків "Шапіто"

тощо. Крім того, цирки "Шапіто" повинні бути перевірені перед початком роботи на кожному новому місці.

Заклади, підприємства та організації культури зобов'язані вести державний облік пожеж, які виникають на об'єктах, що належать або підконтрольні їм, аналізувати причини виникнення та наслідки пожеж, вживати заходів до їх усунення.

Приміщення пожежного поста-диспетчерської повинно розташовуватись на рівні планшета сцени (естради) або на поверх нижче, поблизу зовнішнього виходу або сходу.

Приміщення насосної пожежного водопроводу слід розташовувати поруч або під приміщенням пожежного поста-диспетчерської із зручним між ними сполученням.

Вікна й отвори із приміщень проєкційних на сцену або ар'єрсцену, апаратних та світлопроєкційних в зал для глядачів, якщо в них встановлені кінопроєктори, повинні бути захищені шторами або заслонками з межею вогнестійкості не менше 0,25 години.

Для художнього оформлення вистав, концертів на сцені забороняється: паління цигарок, застосування відкритого вогню (факелів, свічок, канделябрів тощо), піротехнічних ефектів, дугових прожекторів, а також вчинення пострілів, феєрверків та вогневих ефектів. При організації театральних вистав, концертів, масових вистав на стадіонах, відкритих майданчиках застосування піротехнічних ефектів може бути здійснено після погодження з органами державного пожежного нагляду і з дотриманням заходів безпеки, передбачених Тимчасовими правилами транспортування, зберігання та застосування феєрверкових виробів.

Виготовлення піротехнічних виробів кустарним способом, а також зберігання цих виробів у театральних-видовищних підприємствах, парках культури та відпочинку й в інших місцях з масовим перебуванням людей забороняється.

Лінії, що живлять освітлювальні прилади постановочного освітлення, яке розташоване на пересувних конструкціях, необхідно виконувати гнучким мідним дротом у шлангах.

Переносні електричні світильники слід захищати запобіжними сітками й оздоблювати гачками для їх підвішування.

Для підключення пересувних приймачів струму та переносних світильників повинні використовуватися гнучкі дроти в гумовій оболонці. Замки таких підключень повинні бути герметичні.

Вмикати в штепсельні розетки переносне електроосвітлення та переносні електроприлади можна тільки на час користування ними. Лючки для підключення штепсельних вилок на планшеті сцени слід закривати кришками та два рази на тиждень очищати від пилу.

Прожектори та софіти повинні бути віддалені від декорацій і спалимих конструкцій на відстань не менше 0,5 м. Відстань між лінзовими прожекторами і спалимими декораціями повинна становити не менше 2 м.

Лампи розжарювання, які мають дефекти скляної колби, слід негайно замінити.

Для здійснення кольорових світлових ефектів у театральній освітлювальній апаратурі необхідно застосовувати кольорове скло. Дозволяється застосовувати для цієї мети кольорові плівки на неспалимій основі в лінзових прожекторах, за винятком освітлювальних прожекторів без лінз, в софітах та іншій освітлювальній апаратурі, де безпосередньо здійснюється освітлення світлофільтра лампою розжарювання потужністю 500Вт і більше.

Освітлювальні прилади постановочного освітлення повинні мати запобіжні металеві сітки, які виключають можливість випадання світлофільтрів, лінз, ламп та інших внутрішніх частин світлових приладів.

Між дерев'яною рампою сцени та кожухами електросвітильників повинен бути прокладений теплоізоляційний матеріал товщиною 8-10 мм, а всі переносні електроліхтарі (підсвіти), що влаштовуються на сцені, захищатися з зовнішнього боку таким же матеріалом.

Софіти на сцені, що використовуються для робочого освітлення і не мають світлофільтрів, необхідно закрити звичайним склом.

Електропровід, що живить світильники софіта, повинен мати гнучку оболонку, що захищає його від механічних пошкоджень.

Електричні дроти та кабелі, що йдуть від прожекторів і ліхтарів до місця вмикання їх у мережу, не повинні зазнавати механічних пошкоджень.

При розміщенні підсвітів безпосередньо на підлозі планшета сцени під них необхідно підкладати тепло-електроізоляційні матеріали.

М'яке драпування, що застосовується в освітлювальних ложах, повинно бути по всій довжині захищене теплоізоляційним матеріалом.

Під усіма електричними прасками у цехах пошиття одягу і в місцях прасування повинні бути встановлені стійкі неспалимі підставки. Підключення електропрасок до мережі повинно здійснюватися за допомогою шнурів у гумових шлангах.

У гримувальних цехах щипці для завивання волосся повинні нагріватися тільки в електроприладах спеціальної конструкції.

Усі переносні електронагрівальні прилади слід видавати під розписку в журналі, а після закінчення робочого дня здавати охороні або спеціально призначеним особам.

Ввімкнення електродвигунів пожежних насосів і системи забезпечення вилучення диму повинно супроводжуватись автоматичним відключенням електроприймачів системи вентиляції та кондиціонування.

Пуск електродвигунів пожежних насосів може здійснюватись в автоматичному та ручному режимі.

Дистанційний пуск повинен здійснюватись із приміщення пожежного поста, а у разі відсутності автоматичного пожежогасіння – також від кнопок, розташованих у шафах пожежних кранів.

Про пуск і роботу електродвигунів пожежних насосів до пожежного поста повинен надходити світловий сигнал.

Відключення електродвигунів пожежних насосів повинно здійснюватися тільки з приміщення пожежного поста та насосної, а при відсутності пожежного поста – тільки з насосної.

При експлуатації електроустановок забороняється:

- користуватися електродвигунами та іншим електрообладнанням у разі перевищення нагріву їх поверхні на 40С вище температури зовнішнього повітря;
- користуватися кабелями та дротами з пошкодженою та зіпсованою ізоляцією;
- експлуатувати під напругою електропроводку та кабелі з незаізольованими кінцями;
- користуватися пошкодженими розетками, розгалужувальними та з'єднувальними коробками, рубильниками та іншими електротехнічними виробами;
- підключати до клем щитів силової лінії, а також у штепсельні розетки освітлювальної мережі прилади, які споживають струм більше передбаченої для них величини;
- користуватися побутовими електронагрівальними приладами, за винятком спеціально відведених місць;
- зберігати легкозаймисті та горючі рідини, за винятком місць, де вони потрібні у виробничих цілях, у кількості не більше змінної потреби і тільки у неспалимих зачинених шафах або ящиках у таких місцях, що безпечні в пожежному відношенні;
- утеплювати горищні приміщення, здійснювати засипку перегородок спалимими матеріалами (тирса, торф тощо), а також влаштовувати порожнинні перегородки із спалимих матеріалів;
- пристосовувати горищні приміщення, сходові клітки, шляхи евакуації людей та проїжджі арки під склади, архіви, виробничі приміщення, майстерні, роздягальні і таке інше;
- заставляти проходи та виходи в складах і книгосховищах, а також перенавантажувати ці приміщення книжками та матеріалами понад допустиму норму;
- влаштовувати житлові приміщення, допускати тимчасове проживання людей;
- користуватися несправними електричними прасками та електромашинками для завивання волосся, залишати їх без нагляду ввімкненими в електромережу;
- складувати біля електричних приладів і електропроводки готову продукцію, спалимі матеріали та речі;
- залишати після роботи під напругою силову та освітлювальну електромережу, за винятком чергового освітлення та приладів охоронно-пожежної сигналізації;
- заставляти проходи та підступи до засобів пожежогасіння;
- виконувати будь-які ремонтні роботи після закінчення робочого дня без відома адміністрації об'єкта та пожежної охорони.

Варіння клею повинно здійснюватись тільки в електроклеєварках, які встановлені на неспалимих підставках в окремих приміщеннях. Місце для варіння клею повинно бути постійно чистим і нічим не заставлятися.

Заклади, підприємства та організації зобов'язані відшкодувати збитки, завдані внаслідок порушення ними протипожежних вимог, відповідно до чинного законодавства.

Посадові особи та інші працівники театру, з вини яких заклади, підприємства та організації понесли витрати, пов'язані з відшкодуванням завданих збитків, несуть відповідальність у порядку, встановленому чинним законодавством.

За порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки, створення перешкод для діяльності посадових осіб органів державного пожежного нагляду, невиконання їх приписів винні в цьому посадові особи, інші працівники притягаються до відповідальності згідно з чинним законодавством.

За порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки, невиконання приписів посадових осіб органів державного пожежного нагляду заклади, підприємства та організації можуть притягатися керівниками цих органів до сплати штрафу.

7.1.2 Обов'язки посадових осіб

Забезпечення пожежної безпеки є складовою частиною виробничої та іншої діяльності посадових осіб театру. Це повинно бути відображено у трудових договорах (контрактах) та статутах.

Забезпечення пожежної безпеки театру покладається на їх керівників і уповноважених ними осіб, якщо інше не передбачено відповідним договором.

Власники театрів або уповноважені ними органи зобов'язані:

- розробляти комплексні заходи щодо забезпечення пожежної безпеки закладу;
- впроваджувати досягнення науки і техніки;
- відповідно до нормативних актів з пожежної безпеки розробляти і затверджувати положення, інструкції, інші нормативні акти, що діють у межах закладу, та здійснювати контроль за їх виконанням; забезпечувати додержання протипожежних вимог стандартів, норм, правил, а також виконання вимог приписів і постанов органів державного пожежного нагляду;
- організувати навчання працівників правилам пожежної безпеки та пропаганду заходів щодо їх забезпечення;
- у разі відсутності у нормативних актах вимог, необхідних для забезпечення пожежної безпеки, вживати відповідних заходів, погоджуючи їх з органами державного пожежного нагляду;

- утримувати в справному стані засоби протипожежного захисту і зв'язку, пожежну техніку, обладнання та інвентар, не допускати їх використання не за призначенням;
- подавати на вимогу державної пожежної охорони відомості та документи про стан пожежної безпеки об'єктів;
- здійснювати заходи щодо впровадження автоматичних засобів виявлення та гасіння пожеж і використання для цієї мети виробничої автоматики;
- своєчасно інформувати пожежну охорону про несправність пожежної техніки, систем протипожежного захисту, водопостачання, а також про закриття доріг і проїздів на своїй території;
- проводити службове розслідування випадків пожеж.

Керівники театрів зобов'язані:

- організувати вивчення та виконання всіма працівниками вимог правил пожежної безпеки на підпорядкованому об'єкті, здійснювати контроль за своєчасним їх виконанням;
- забезпечити об'єкт первинними засобами пожежогасіння відповідно до норм, а також протипожежним обладнанням і установками автоматичного виявлення та гасіння пожеж;
- призначати відповідальних осіб за протипожежний стан сцени, глядацького залу, цехів, майстерень, дільниць, приміщень, складів та інших структурних підрозділів;
- організовувати проведення протипожежних інструктажів та занять з пожежно-технічного мінімуму відповідно до Типового положення про спеціальне навчання, інструктажі та перевірку знань з питань пожежної безпеки на підприємствах, в установах та організаціях України, затвердженого наказом Міністерства внутрішніх справ України від 17 листопада 1994 року № 628;
- розробляти і впроваджувати заходи щодо своєчасного і повного усунення недоліків та порушень, виявлених при перевірках представниками органів державного пожежного нагляду, технічного управління Міністерства культури та інформаційної політики, інженерно-технічними працівниками управління культури обласної державної адміністрації;
- визначити порядок огляду та закриття приміщень і будівель після закінчення роботи;
- не пізніше як за 5 днів до випуску нової або відновленої вистави, концерту організувати засідання технічної комісії із представників місцевих зацікавлених організацій: технічного інспектора праці профспілки, інженерно-технічного працівника управління культури, представника державної пожежної охорони для розгляду питань про прийняття декоративного оформлення (міжвідомча комісія);

Художньо-постановча частина повинна:

- представити технічній комісії акт місцевої постійно діючої комісії щодо прийняття декоративного оформлення вистави, концерту та паспорти на них;

- організовувати періодичні перевірки стану пожежної безпеки об'єкта, наявності та справності технічних засобів боротьби з пожежами, боєздатності ДПД та вживати необхідні заходи до поліпшення цієї роботи;
- здійснювати контроль за використанням коштів, виділених на проведення заходів для посилення протипожежного захисту об'єкта;
- за участю громадських організацій при розподілі фонду матеріального заохочення передбачати кошти для преміювання робітників та інженерно-технічних працівників, залучених до роботи в ПТК та ДПД, які позитивно зарекомендували себе при виконанні своїх обов'язків;

7.1.3 Обов'язки працівників театру

- Кожен працівник театру повинен чітко знати та суворо дотримуватись правил пожежної безпеки, не допускати дій, які можуть призвести до пожежі. У випадку виникнення пожежі кожен працівник зобов'язаний: негайно повідомити про пожежу в пожежну охорону, вказавши при цьому адресу об'єкта, місце виникнення пожежі, свою посаду та прізвище; вжити заходів щодо безпечної евакуації людей та матеріальних цінностей;
- при необхідності відключити електричні прилади й обладнання, вентиляцію; оповістити про пожежу адміністрацію театру;
- приступити до гасіння вогнища пожежі наявними на робочому місці засобами пожежогасіння (вогнегасник, внутрішній пожежний кран, установка пожежогасіння і таке інше).

7.2 Основні вимоги пожежної безпеки

7.2.1 Утримання території

Територія і приміщення театру повинна постійно утримуватися в чистоті. До всіх будівель і споруд необхідно забезпечити вільний доступ. Проїзди та під'їзди до будівель і споруд, до джерел пожежного водопостачання, підступи до пожежного інвентаря й обладнання, а також підходи до запасних виходів і зовнішніх пожежних драбин повинні бути завжди вільними, утримуватися у справному стані і мати електричне освітлення в нічний час. Протипожежні розриви між будівлями та спорудами не можуть бути використані для складування матеріалів, обладнання, пакувальної тари, стоянки автотранспорту тощо.

У театрах, де відсутні гаражі, дозволяється ставити автотранспорт на території на стоянку при умові незагромадження проїздів і проходів, на відстані не менше 10 метрів від будівлі.

Під'їзди до театру, а також проїзди по території повинні мати тверде покриття і регулярно очищатися від снігу.

Усі джерела водопостачання для потреб пожежогасіння повинні мати придатні під'їзди.

У зимовий період колодязі пожежних гідрантів та пожежні водоймища слід утепляти і регулярно очищати від снігу.

Покажчики місць знаходження джерел пожежного водопостачання повинні мати чіткі освітлювальні написи, за допомогою яких можна їх знайти в будь-який час доби.

7.2.2 Утримання приміщень, будівель і споруд

Кожне приміщення театру повинно мати технічний паспорт. Усі виробничі, службові, складські та допоміжні приміщення повинні постійно утримуватися в чистоті.

У кожному приміщенні повинна бути вивішена табличка, на якій вказано прізвище відповідального за пожежну безпеку, номер телефону найближчої пожежної частини, а також вміщена інструкція про пожежну безпеку. Стационарні пожежні драбини, трапи й огорожа на дахах будівель слід утримувати у справному стані.

Забороняється встановлювати на вікнах приміщень з масовим перебуванням людей металеві ґрати.

В окремих випадках, як виняток, за узгодженням з місцевими органами державного пожежного нагляду дозволяється установка розсувних або зйомних ґрат на вікнах першого поверху. На період проведення масових заходів розсувні ґрати повинні бути відкриті, а зйомні ґрати - зняті з вікон.

Забороняється будівництво, реконструкція та технічне переоснащення приміщень театрів без попередньої експертизи (перевірки) проектної та іншої документації на відповідність нормативним актам з пожежної безпеки.

Введення в експлуатацію нових і реконструйованих приміщень театрів, без дозволу органів державного пожежного нагляду забороняється.

Не дозволяється використовувати горищні приміщення для виробничої мети або для зберігання майна чи матеріальних цінностей. Двері на горищне приміщення повинні бути постійно замкнені, а ключі від замків зберігатися в місці, доступному для одержання їх адміністрацією у будь-який час.

У всіх театрах поряд зі сценою необхідно розташовувати чергове приміщення пожежної охорони або добровільної пожежної дружини, де повинні знаходитись запасні ключі від усіх приміщень.

На час генеральних репетицій, перегляду і проведення спектаклів, концертів та інших заходів з масовим перебуванням людей на сцені слід виставляти пожежний пост.

Проріз будівельного порталу сцен театрів з кількістю місць в залі для глядачів 800 і більше необхідно захищати протипожежною завісою. У театрах з кількістю місць в залі для глядачів менше 800 при відсутності протипожежної завіси проріз будівельного порталу повинен захищатися установками автоматичного пожежогасіння.

Дистанційне управління рухом протипожежної завіси повинно здійснюватись з одного із трьох місць: із приміщення пожежного поста, з планшета сцени та із приміщення лебідки протипожежної завіси. Завіса повинна мати звукову та електричну світлову сигналізацію, яка сповіщає про її опускання або підймання.

Планшет сцени куди опускається протипожежна завіса, вважається «червоною лінією». Декорація та інші предмети оформлення сцени не повинні виступати за цю лінію.

Після закінчення вистави (репетиції) протипожежна завіса повинна негайно опускатися.

Не дозволяється влаштовувати в підвальних приміщеннях під залом для глядачів та планшетом сцени складські приміщення, комори, майстерні, приміщення для монтажу станкових та об'ємних декорацій, камери вилучення пилу, вентиляційні камери, приміщення лебідок протипожежної завіси та димових люків, акумуляторні, трансформаторні підстанції, інші приміщення відпочинку та масового перебування людей, за винятком сейфа згорнутих декорацій, лебідок протипожежної завіси та димових люків.

Несучі елементи планшета сцени повинні бути негорючими. Деревину, яка застосовується для настилу по цим елементам, а також колосникового настилу та настилу робочих галерей, слід піддавати глибокому просоченню антипіренами.

Штучні килимові покриття, які не розповсюджують вогонь по поверхні та не виділяють при горінні токсичні речовини, в залах для глядачів, виставочних, експозиційних і читальних залах, фойє, вестибюлях та інших приміщеннях дозволяються за умови наклеювання їх на неспалиму основу.

Забороняється використання в виставах м'яких і твердих декорацій та сценічного обладнання, які не були оброблені вогнезахисною речовиною.

Деревина, яка використовується для оздоблення внутрішньої поверхні та настилу підлоги оркестрової ями, повинна бути глибоко просочена антипіренами.

У покритті над сценою необхідно влаштувати димові люки.

Лебідка, яка обслуговує клапани люків, повинна мати дистанційне управління з одного із трьох місць: із планшета сцени, приміщення пожежного поста - диспетчерської та приміщення цієї лебідки.

Готову продукцію необхідно забирати із цехів та майстерень і передавати у складські приміщення. Цехи та майстерні після закінчення робочого дня повинні ретельно очищатися від спалимих та інших виробничих відходів.

Запаси матеріалів у виробничих приміщеннях не повинні перевищувати двозмінної потреби.

7.2.3 Шляхи евакуації

Усі об'єкти в театрі повинні мати ту кількість і ширину виходів, що визначена відповідними будівельними нормами і правилами, і відповідати розрахункам безпечної евакуації людей.

Двері евакуаційних виходів, повинні відчинятися в напрямку руху людей із приміщень (будівлі).

Над усіма дверима, призначеними для евакуації людей із залу для глядачів, експозиційного, виставочного, читального залів, фойє, кулуарів, планшета сцени, робочих галерей, колосників, трюму, оркестрової ями тощо,

повинні бути влаштовані світлові покажчики, на яких на зеленому тлі білими літерами написано "Вихід". Обладнувати двері цих виходів замками та запорами, що важко відкриваються, забороняється.

У коридорах, сходових клітках і над дверима, що ведуть до шляхів евакуації або безпосередньо назовні будівлі, повинні бути встановлені відповідні стандартні знаки пожежної безпеки ("Вихід", зображення силуету людини, яка біжить).

На шляхах евакуації людей забороняється застосування турнікетів та інших пристроїв, які перешкоджають вільному проходу людей, зачиняти двері виходів на замки під час проведення заходів; влаштовувати фальшиві двері (подібні до справжніх); вішати дзеркала на стінах майданчиків сходових кліток; розміщувати на майданчиках сходових кліток стільці, крісла та таке інше.

Забороняється оздоблення коридорів, сходових кліток та інших шляхів евакуації горючими синтетичними або спалимими матеріалами.

У залах для глядачів (за винятком балконів і лож з місткістю до 12 чоловік) усі крісла, стільці або лави повинні бути з'єднані між собою та міцно прикріплені до підлоги.

Глибина крісел, стільців і лав у залі для глядачів повинна забезпечувати ширину проходів між рядами не менше 0,45 м. Кількість місць в одному ряду при односторонньому виході повинна бути не більше 26, а при двосторонньому - не більше 50.

Установлювати в залі для глядачів додаткові (приставні) стільці, бокові відкидні сидіння, стояти в проходах, закривати двері евакуаційних виходів на замки, що важко відкриваються, забороняється.

Евакуація глядачів повинна бути забезпечена не менше ніж через два виходи, розосередженими по периметру залу для глядачів. Час евакуації людей із будівлі з залом об'ємом 60 куб.м не повинен перевищувати 10 хвилин. Час евакуації людей зі сцени повинен складати не більше 1,5 хвилини, а кількість евакуйованих людей визначається із розрахунку 1 чоловік на 1 кв.м площі планшета сцени.

Евакуація глядачів із балконів не повинна здійснюватись через зал для глядачів.

У директора театру та у черговому приміщенні пожежної охорони (при її наявності) повинна бути інструкція, що визначає дії адміністративно-технічного персоналу на випадок пожежі.

На кожному поверсі театру необхідно вивішувати, на видних місцях, плани евакуації людей і матеріальних цінностей на випадок виникнення пожежі.

7.2.4 Електроустановки

Електричні мережі та електрообладнання, яке використовується в театрі, повинні відповідати вимогам діючих Правил улаштування електроустановок (ПУЕ), будівельних норм і правил (БНіП).

Схема електропостачання будівель і споруд з кількістю місць в залі для глядачів 800 і більше повинна забезпечити живлення електроприймачів першої категорії від двох незалежних джерел.

У будівлях і спорудах з кількістю місць в залі для глядачів 800 і більше, а також у дитячих театрах незалежно від кількості місць для глядачів необхідно влаштовувати акумуляторні установки для живлення або автоматичного переключення на них світильників аварійного (евакуаційного) освітлення і пожежної сигналізації при відключенні зовнішніх джерел енергоживлення.

У разі відсутності другого незалежного джерела для аварійного (евакуаційного) освітлення та пожежної сигналізації акумуляторну установку слід передбачати.

Ємність акумуляторної установки повинна бути розрахована на безперервну роботу протягом однієї години.

Улаштування будь-яких місцевих вимикачів або штепсельних рознімачів у мережі аварійного освітлення забороняється.

Електропроводка та кабельні лінії на сцені, в залах для глядачів з кількістю місць 800 і більше, в технічних апаратних, акумуляторних, горищних приміщеннях, просторах над підвісною стелею залу для глядачів, а також ланцюгу управління пожежною й охоронною сигналізацією повинна виконуватись дротом та кабелем з мідними жилами.

Електропроводка в межах сцени, залів для глядачів з кількістю місць 800 і більше у театрах, повинна бути прокладена в сталевих газових трубах.

Усі роботи повинні проводитися на справному електрообладнанні (справна ізоляція електропроводки, пускачі, штепселі, розетки, вимикачі та інша апаратура, заземлення, огорожа).

Електроустановки необхідно захищати апаратами захисту від струмів короткого замикання й інших аварійних режимів, внаслідок яких може виникнути пожежа.

Плавкі вставки запобіжників повинні бути каліброваними із зазначенням на заводському клеймі номінального струму.

З'єднання, скручення та відгалуження жил дротів і кабелів з метою запобігання небезпечних у пожежному відношенні перехідних опорів слід здійснювати за допомогою обпресування, зварювання, паяння або стискувань (гвинтових, болтових тощо).

Шафи, в яких встановлені електрощити, повинні бути постійно зачиненими на замок.

Доступ до електрощитів, електродвигунів і пускорегулюючих апаратів повинен бути завжди вільним. Все електрообладнання необхідно постійно утримувати в чистоті.

У будівлях театрів, повинно бути передбачено робоче, постановочне, аварійне та евакуаційне освітлення.

Аварійним освітленням обладнуються приміщення кас, адміністратора, гардероба, постів охорони, пожежного поста, апаратної управління постановочним освітленням, телефонної станції, апаратних звуко-

кінообладнання, тиристорної, трансформаторної підстанції, головного розподільчого щита (ГРЩ). Евакуаційним освітленням обладнуються ті приміщення, де можливе перебування не менше 50 чоловік, а також усі сходи, проходи та інші шляхи евакуації.

У театрах забороняється:

- захарашувати входи на горище, проходи, кулуари, сходові клітки та інші шляхи евакуації людей, а також зберігати в горищних приміщеннях будь-які предмети та спалимі матеріали; тримати відкритими входи на горища та в підвали;

- залишати без догляду увімкнені електроприлади, струмоприймачі та електрообладнання;

- залишати неприбраними цехи та інші виробничі приміщення після закінчення робочого дня;

- переносити увімкнені прилади та ремонтувати обладнання, яке перебуває під напругою;

- складувати та приставляти до електрощитів та електрообладнання спалимі матеріали;

- користуватися побутовими електроприладами (чайниками, кип'ятильниками, прасками тощо) в заборонених місцях;

- підвішувати електросвітільники безпосередньо на струмоведучі дроти;

- користуватися електросвітільниками зі знятими ковпаками (розсіювачами);

- обгортати електролампи спалимими матеріалами (папером, тканиною тощо);

- використовувати електроапаратуру та електроприлади в умовах, що не передбачені заводом-виготівником.

Контролери, доглядачі, білетери, працівники бібліотек і чергові адміністратори театрів повинні бути забезпечені електричними ручними ліхтарями.

Замір опору ізоляції освітлювальної та силової електромережі повинен здійснюватися один раз на рік спеціалізованими підприємствами й організаціями, які мають на це право. Наслідки перевірки повинні оформлятися актом.

7.2.5 Вогнезахисна обробка

Усі спалимі декорації, сценічне оформлення, а також драпування на вікнах і дверях залу для глядачів повинні бути оброблені вогнезахисною речовиною.

Завіси і тканини. Ці предмети необхідно зробити неспалимими або важкогорючими шляхом просочування їх спеціальними соляними розчинами (зазвичай для цієї мети застосовують речовини, до складу яких входять: солі амонію, фосфати, сульфати або борати). Ефективність такого просочення незаперечна, проте слід зазначити, що:

- 1) Воно застосовується лише до тканин з рослинного волокна на основі природної або регенованої целюлози (бавовна, штапель, льон, джут та ін), а

не до синтетичних волокон ацетат целюлози, нейлон, рілсан, шанзелізе, монорай, софт, тафта, сатен, тергалет ін);

2) застосування цього просочення вимагає спеціальних умов, і організаціям необхідно звертатися до фахівців, особливо в таких випадках, коли тканини можуть бути пошкоджені (оксамит тощо);

3) солома і очерет просочуються такими ж, складами, але значно гірше, тому що рідина не проникає вглиб маси матеріалу, у цих випадках просочення слід робити протягом більш тривалого часу або, що краще, додавати в розчин речовини, що знижують поверхневий натяг. Такі матеріали, як бамбук, не можуть бути просочені простим змочуванням; їх обробка схожа з обробкою масивного дерева.

Вогнезахисна обробка антрактних завіс ускладнена у зв'язку з тим, що між вогнезахисним просоченням і фарбою тканини можуть відбуватися реакції.

Дирекція театру повинна один раз на півроку здійснювати перевірку якості вогнезахисної обробки декорацій та спалимих конструкцій. Зразки речовин або матеріалів, які вилучені з них, при винесенні із полум'я сірника повинні гаснути.

7.2.6 Пожежна безпека складських приміщень та сховищ

На час проведення вистав повинен бути забезпечений вільний прохід шириною не менше 1 м навкруги планшета сцени, а виходи зі сцени та проходи до дверей мають бути вільними.

Після закінчення вистави усі декорації та бутафорія повинні бути розібрані та прибрані зі сцени, а театральні костюми із артистичних вбиралень здані в костюмерні склади.

У межах сценічної коробки театру, одночасно можуть знаходитися декорації та сценічне оформлення не більше як для двох вистав. Інші декорації повинні знаходитися у спеціальних сховищах (комори, сараї, сейфи, тощо).

Декорації знятих з репертуару вистав слід вивезти за межі театру.

У декораційних сховищах повинні бути влаштовані проходи шириною не менше 1,5 м. Для схоронення декорацій необхідно влаштовувати спеціальні відсіки.

Розміщення антресолей у бутафорських і меблевих складах, на сценах, в кишеньках сцени не дозволяється.

Зберігання декорацій, бутафорії, дерев'яних станків, укосів, інвентарю та іншого майна в трюмах, на колосниках, робочих майданчиках, горищах, під сходовими маршами та майданчиками, а також у підвалах, які знаходяться під залом для глядачів і не мають відокремлених виходів назовні, забороняється.

Трюми, колосники та робочі майданчики повинні бути завжди вільними й утримуватися в чистоті та порядку. Не дозволяється влаштовувати в трюмах будь-які допоміжні майстерні, сховища та інше.

Кінці канатів для підйому декорацій на робочих майданчиках повинні бути відокремлені один від одного та підвішені на спеціальні гачки.

Після закінчення вистави усі артистичні приміщення необхідно звільнити від залишків алегніну, паперу та інших горючих матеріалів і зачинити.

Чистка перук і костюмів бензином, ефіром та іншими легкозаймистими та горючими рідинами повинна проводитись в окремому спеціальному приміщенні по узгодженню з місцевою пожежною охороною. Прасування костюмів та білизни дозволяється проводити у спеціально призначених для цієї мети місцях.

У приміщенні костюмерної між вішалками слід передбачити вільні проходи. Центральний прохід має бути не менше 1,2 м.

Особи, які приймають одяг у приміщенні костюмерної, повинні перевірити вміст кишень і вилучити з них сірники та запальнички.

7.2.7 Новорічні свята

Перед початком новорічних заходів керівник установи повинен ретельно перевірити всі приміщення, евакуаційні шляхи і виходи на відповідність їх вимогам пожежної безпеки, а також переконатися в наявності і справному стані засобів пожежогасіння, зв'язку і пожежної автоматики. Усі виявлені недоліки повинні бути усунені до початку творчого заходу. На час проведення новорічних свят, має бути забезпечено чергування на сцені та в зальних приміщеннях відповідальних осіб з числа працівників театру, членів добровільних пожежних формувань.

Під час проведення творчого заходу з дітьми повинні невідлучно перебувати черговий викладач, класні керівники або вихователі. Ці особи повинні бути проінструктовані про заходи пожежної безпеки і порядок евакуації дітей у разі виникнення пожежі і зобов'язані забезпечити суворе дотримання вимог пожежної безпеки при проведенні творчого заходу.

Поверхи й приміщення, де проводяться новорічні заходи, повинні мати не менше двох розосереджених евакуаційних виходів.

При проведенні Новорічного свята ялинка повинна встановлюватися на стійкій основі з таким розрахунком, щоб не було загороджено вихід з приміщення. Гілки ялинки повинні знаходитися на відстані не менше одного метра від стін і стель. Оформлення ілюмінації ялинки повинно проводитися тільки досвідченим електриком. Ілюмінація ялинки повинна бути змонтована міцно, надійно і з дотриманням вимог Правил улаштування електроустановок. Лампочки в гірляндах повинні бути потужністю не більше 25 Вт. При цьому електропроводи, які живлять лампочки ялинкового освітлення, повинні бути гнучкими, з мідними жилами. Електропроводи повинні мати справну ізоляцію і підключатися до електромережі за допомогою штепсельних з'єднань. При несправності ялинкового освітлення (сильне нагрівання проводів, блимання лампочок, іскріння тощо) ілюмінація повинна бути негайно відключена і не включатися до з'ясування несправностей та їх усунення.

Участь у святі дітей і дорослих, одягнених в костюми з вати, паперу, марлі та подібних їм легкозаймистих матеріалів, не просочених вогнезахисною сумішшю, забороняється.

При оформленні ялинки забороняється:

- Використовувати для прикраси целулоїдні та інші легкозаймисті іграшки та прикраси;
- Застосовувати для ілюмінації ялинки свічки, бенгальські вогні, феєрверки тощо;
- Обкладати підставку і прикрашати гілки ватою та іграшками з неї, не просоченими вогнезахисною сумішшю.

У приміщеннях, що використовуються для проведення святкових заходів, забороняється:

- Проведення заходів при зачинених ґратах на вікнах приміщень, в яких вони проводяться;
- Застосовувати дугові прожектори, свічки та хлопавки, влаштовувати феєрверки та інші світлові пожежонебезпечні ефекти, які можуть призвести до пожежі;
- Прикрашати ялинку целулоїдними іграшками, а також марлею і ватою, не просоченими вогнезахисними складами;
- Одягати дітей в костюми з легкозаймистих матеріалів;
- Проводити вогневі, фарбувальні та інші пожежонебезпечні та вибухопожежонебезпечні роботи;
- Використовувати віконниці на вікнах для затемнення приміщень;
- Зменшувати ширину проходів між рядами і встановлювати в проходах додаткові крісла, стільці тощо;
- Повністю гасити світло в приміщенні під час спектаклів або заходів;
- Допускати заповнення приміщень людьми понад установлену норму.

ГЛАВА 8

Техніка безпеки

8.1 Вимоги до приміщень і розміщення в них обладнання

8.1.1 Зали для глядачів

Зали для глядачів у театрах, концертних залах повинні забезпечувати комфортні та безпечні умови перебування в них глядачів та їх безперешкодну евакуацію у випадку пожежної чи іншої небезпеки протягом 2 хвилин, а в сейсмічних районах і із залів дитячих спеціалізованих театрів за 1,5 хв.

Архітектура залу повинна забезпечувати структуру звукового поля, рівномірність рівня гучності на кожне місце для глядачів.

Крісла в партері, амфітеатрі, бельетажі, ярусах встановлюються в ряди і міцно прикріплюються до підлоги. Не закріплюються до підлоги крісла та стільці, встановлювані в ложах з горизонтальним підлогою. Крайні крісла ряду в проходах допускається обладнати відкидними сидіннями

(строфонтемами) пружними пристроями, що забезпечують їх самовідкидання.

Гранична кількість місць в ряду, в залежності від відстані між спинками сидінь і розстановки місць, має відповідати:

Розстановка місць	Відстань між спинками сидінь в м	Кількість безперервно встановлених місць в ряду (не більше)		Ширина проходу між рядами в м, не менше
		при односторонньому виході з ряду	при двосторонньому виході з ряду	
Короткими рядами	0,9	12/20	24/40	0,45
Довгими рядами	1,0	26/30	50/60	0,55

У чисельнику кількість місць в ряду – театрах; в знаменнику – концертних залах.

Кількість місць у ложах визначається їх розмірами.

Кількість рядів слід встановлювати не більше двох на горизонтальному підлозі і не більше трьох при ступінчастому влаштуванні підлог.

Висота бар'єрів балконів або ярусів повинна бути не менше 0,8 м. При цьому на верхніх ярусах з великим перепадом рівнів підлоги між рядами повинні влаштовуватися перила, оберігають глядачів від падіння при проході на свої місця.

На бар'єрах лож, ярусів, бельєтажу, балконів, галерей освітлювальних лож, а також під виносними софітами необхідно встановлювати сітчасті огорожі, що гарантують від падіння біноклів, сумок, рамок, світлофільтрів та інших предметів.

Стеля і ліпні архітектурні деталі глядацьких залів повинні систематично оглядатися з метою виявлення тріщин і відставання штукатурки.

Глядачам та службовому персоналу забороняється стояти в проходах і в дверях залу для глядачів в період спектаклів та концертів.

На ряди крісел після закінчення вечірнього спектаклю повинні вдягатися секційні чохли.

Ширина проходів у глядацьких залах повинна бути не менше 1 м (з урахуванням відкритих відкидних сидінь). Ухил підлоги в проходах допускається не більше 1:7.

При влаштуванні проходів зі сходишками висота підсходинок повинна бути не більше 0,2 м.

Тунелі для проходів в зал для глядачів повинні мати ширину не менше 1,4 м, при висоті дверей не менше 2,0 м.

Рух глядачів по проходах повинно бути безперешкодним. Встановлювати додаткові приставні стільці у проходах залу для глядачів забороняється.

Двері залу для глядачів повинні бути двопільні при ширині не менше 1,2 м і відкриватися в бік виходу із залу. У ложах допускаються однопільні двері шириною не менше 0,8 м. Двері не повинні мати з боку залу виступаючих частин у вигляді обв'язок, фільонок і ручок. В отворах не повинно бути порогів.

Пол залу для глядачів повинен бути рівним і без вибоїн. При входах до залу з суміжних приміщень з іншим рівнем в проході необхідно влаштовувати пандуси з ухилом не більше 1:7. Драпрі на дверях залу для глядачів, лож і всіх глядацьких приміщень підвішуються на спеціальних пристосуваннях з урахуванням, щоб вони не заважали проходу і виходу глядачів. Кріплення штанг, кронштейнів, карнизів для підвішування штор має бути міцним і регулярно перевірятися.

Зали для глядачів повинні мати припливно-витяжну вентиляцію або систему кондиціонування повітря. Температура повітряного середовища під час вистав, концертів повинна підтримуватися: в теплий період року 23-25 ° С, в холодний - 19-21 ° С.

Приплив і витяжка повітря з глядацького залу повинні влаштовуватися так, щоб глядачі не піддавалися прямому обдуву, а рухливість повітря в залі не перевищувала 0,15м/сек в холодний період і 0,25м/сек у теплий.

Режим роботи систем вентиляції повинен забезпечувати в залі для глядачів повітряне середовище до початку вистави або концерту в межах зазначених параметрів і підтримувати її протягом часу перебування глядачів.

У залі для глядачів щодня повинна проводитися вологе прибирання. При двох і більшій кількості вистав, концертів на день - обов'язково після кожного. М'які меблі, драпрі, килими, доріжки і м'яку оббивку бар'єрів необхідно очищати від пилу пиłosосами не рідше одного разу на тиждень. Щомісяця для обробки м'яких меблів слід викликати дезінфекційну службу. Зали для глядачів, за відсутності централізованого пиловидалення, повинні обладнуватися штепсельними розетками для підключення електричних пиłosосів. Штепсельні розетки встановлюються в спеціальних нішах, обладнаних кришками з замками.

8.1.2 Загальні вимоги до приміщень для глядачів

З усіх приміщень повинна бути забезпечена безперешкодна евакуація глядачів. На шляхах евакуації (у фойє, кулуарах, коридорах, у вестибюлях та на сходах) не повинно бути на висоті до 2-х м від підлоги ніяких виступів, що ускладнюють рух. Не допускається місцеве звуження і розширення сходових маршів.

Встановлювати на шляхах евакуації глядачів скульптури, меблі, підставки для квітів, фальшиві двері, дзеркала в людський зріст забороняється. Скульптури, декоративні вази та інші предмети допускається встановлювати в нішах або на висоті більше двох метрів. При цьому вони повинні бути міцно закріплені, щоб виключити можливість падіння.

Пол всіх приміщень повинен бути рівним, без вибоїн, без порогів в дверних отворах.

Килимові доріжки повинні щільно прикріплюватися до підлоги, а на сходах зміцнюватися килимоутримувачами.

Усі види реклами, портрети акторів, електроапаратура для підсвітки та ін. предмети повинні бути надійно підвішені і закріплені.

Засклені прорізи у зовнішніх або внутрішніх стінах, які починаються від підлоги, захищаються декоративними решітками або спеціальними поручнями на висоті 0,8 м.

Опалювальні прилади захищаються декоративними решітками з кріпленням до стіни. На сходових майданчиках опалювальні прилади встановлюються в нішах з таким розрахунком, щоб не перешкоджати евакуації глядачів.

Поручні сходів повинні бути гладкими, без задирок. Огородження сходових маршів перед відкриттям театрального сезону перевіряються технічною комісією, яка дає висновок про їх надійності.

Вологе прибирання вестибюля, гардероба, особливо у весняний і осінній час року, слід робити відразу після проходу глядачів у зал для глядачів. Вбирання фойє, кулуарів слід виробляти щоденно, а при двох і більшій кількості вистав, концертів, в день - після кожного.

8.1.3 Вестибюль, кулуари і гардеробні

Касовий і вхідний вестибюлі повинні обладнуватися тамбурами з тепловою завісою. Біля входу в тамбур встановлюються спеціальні металеві решітки, скребки для очищення взуття від бруду. Усередині тамбура встановлюються щітки або гумові або повстяні килимки. Пол приміщення гардеробу за бар'єром повинен перебувати на одному рівні з підлогою приміщень перед бар'єром гардероба. Допускається різниця в цих рівнях не більше 25 см. Мармуровий або бетонну підлогу повинен встеляти килимом.

Гардеробна - бар'єр необхідно надійно кріпити до підлоги, щоб при скупченні глядачів його не можна було зрушити або перекинути.

Для білетерів і гардеробників повинні обладнуватися окремі кімнати для переодягання та відпочинку з індивідуальними вішалками.

У вестибюлі, при відсутності поблизу санітарних вузлів, слід обладнати гаряче і холодне водопостачання для вологого прибирання приміщень.

8.1.4 Буфети

Буфети для глядачів можуть бути влаштовані як в окремих приміщеннях, так і на площі фойє і кулуарів. Приміщення доготувальної, мийної і коморитарної при буфеті вище 1-го поверху повинні бути зручно пов'язані з однією з сходів будинків, а при розміщенні вище 3-го поверху необхідно мати вантажний підйомник.

Приміщення мийної буфета повинне мати гаряче і холодне водопостачання.

Буфетні стійки, столи для обслуговування глядачів повинні бути покриті матеріалом який легко миється (пластиком, мармуром і т.п.).

Робота буфета може бути дозволена тільки за наявності висновку районної чи міської санітарної епідеміологічної установи.

8.1.5 Санітарні вузли

У театрах, концертних залах санітарні вузли для глядачів і службового персоналу повинні бути окремими.

Перед кожною вбиральні повинна бути обладнана туалетна з умивальниками з розрахунку один умивальник на 100 глядачів.

Туалетна повинна служити проходом до вбиральні і відокремлюватися від неї перегородкою з дверима.

У чоловічих вбиральнях має бути не менше одного унітаза на 100 чоловіків і одного пісуара на 40 чоловіків, а в жіночих - один унітаз на 50 жінок.

Прохід між кабінами вбиральень і протилежною стіною при однорядному розташуванні повинен бути не менше 1,6 м.

Стіни, перегородки кабін облицьовуються вологостійкими матеріалами, що дозволяють легку їх очищення і вологу дезінфекцію підлоги вистилаються метлаською плиткою. Стелі фарбуються водними синтетичними фарбами. Двері облицьовуються пластиком або фарбуються масляними фарбами, нітролаками.

Вбиральні у дитячих театрах повинні обладнуватися спеціальними дитячими унітазами з гігієнічними сидіннями, а пісуари встановлюватися на різних висотах.

Вбиральні і туалетні повинні бути обладнані автономною витяжною вентиляцією.

Інвентар для прибирання туалетів, вбиральень (щітки, ганчірки, миючі засоби, тощо) повинен зберігатися у спеціальних шафах.

У туалетах, вбиральень постійно підтримується чистота. Щоденно проводиться миття гарячою водою з милом стін, підлог, унітазів, пісуарів, умивальників. Вологе прибирання в туалетах, вбиральнях повинна проводитися і в антрактах.

8.1.6 Кабінет чергового лікаря

У будинках театрів, концертних залів повинні обладнуватися кабінети чергового лікаря для надання невідкладної медичної допомоги глядачам і службовому персоналу. У великих театрах ці кабінети повинні бути роздільними і розміщуватися для глядачів у глядацькій частині, а для службового персоналу - в сценічній частині будівлі.

Кабінет чергового лікаря повинен бути оснащений необхідними медикаментами для надання невідкладної медичної допомоги відповідно до вимог органів охорони здоров'я.

8.1.7 Артистичні вбиральні

Артистичні вбиральні повинні розташовуватися поблизу сцени. При розміщенні артистичних вбиралень вище третього поверху від рівня планшета сцени, обов'язковий пасажирський ліфт.

Приміщення артистичних вбиралень повинні мати природне освітлення та природну вентиляцію. Допускаються артистичні вбиральні без природного освітлення для розміщення артистів гастрольних колективів.

Підлога артистичних вбиралень може покриватися паркетом, лінолеумом, пластиком, килимами з невеликим ворсом, стіни в них повинні фарбуватися в світлі нейтральні кольори і бути матовими. В артистичних вбиральнях повинен бути умивальник з гарячою і холодною водою. Килими, доріжки, чохли, штори очищаються від пилу не рідше одного разу на тиждень. Прибирання артистичних вбиралень проводиться вологе, щодня перед репетицією та виставою.

На рівні планшета сцени слід обладнати кімнату для артистів, які очікують виходу на сцену, яка обставляється спеціальними кріслами для відпочинку.

8.1.8 Репетиційні зали, кімнати для індивідуальних занять солістів

Висота репетиційних залів, для балету, повинна бути не менше 4,2 м, інших репетиційних залів - не менше 3,3 м.

Підлоги репетиційного залу для балету повинні бути з дощок деревини хвойних порід рівними, без вибоїн і щілин. У репетиційних залах іншого призначення підлоги можуть бути паркетними.

Репетиційні зали, для балету, обладнуються дзеркалами, спеціальним верстатом (поручнем) по периметру стін для занять артистів, музичними інструментами, лавками для відпочинку.

Репетиційні зали, для балету, повинні мати природне освітлення, природну вентиляцію і розташовуватися поблизу душових кімнат і туалетів.

Кімнати для індивідуальних занять солістів опери, музичних театрів, ансамблів повинні бути площею не менше 15 м.

Вологе прибирання залів повинна проводитися після кожної репетиції, але не рідше одного разу на добу, генеральне прибирання - не рідше одного разу на місяць.

ГЛАВА 9

Охорона праці експлуатації механічного обладнання сцени

Загальні вимоги

Наказом по театру, з числа інженерно-технічних працівників призначається особа, відповідальна за справний стан механічного обладнання сцени. Відповідальність може бути покладена тільки на одну особу. Особа, відповідальна за справний стан механічного обладнання сцени, має знати пристрій сценічного обладнання, експлуатаційні документи.

Відповідальний за справний стан механічного обладнання сцени, зобов'язаний забезпечити: наявність сценічних механізмів у справному стані шляхом проведення регулярних оглядів та ремонтів в терміни, встановлені експлуатуючою організацією (технічною службою театру), систематичного контролю за правильним веденням журналу періодичних оглядів та своєчасного усунення виявлених несправностей, а також регулярного особистого огляду лебідок, гальм, тросів та інших механізмів; обслуговування та ремонт вантажопідіймальних механізмів навченими та атестованими працівниками, які мають необхідні знання та достатні навички по виконанню робіт, що пройшли інструктаж, щорічну перевірку знань з питань охорони праці; обслуговуючий персонал інструкціями з охорони праці і виконання які у них вказівок з безпечного обслуговування сценічних механізмів; своєчасне проведення випробувань сценічних механізмів; зберігання паспортів і технічної документації на сценічні механізми, а також ведення документації з охорони праці, своєчасне розслідування аварій та нещасних випадків на виробництві, пов'язаних з роботою сценічних механізмів.

При виявленні несправностей в сценічних механізмах, відповідальний, має вжити заходів до їх усунення. Не повинна допускатися робота сценічних механізмів до усунення: ослаблення кріплень в стиках металоконструкцій або деталей механізмів; несправності механізмів або при неприпустимому зносі їх деталей, канатів, стяжок та інших; несправності кінцевих вимикачів, сигнальних приладів, гальм і тому подібного обладнання.

Сценічні механізми не повинні допускатися до експлуатації без випробувань, передбачених правилами чи експлуатаційними документами організацій-виробників.

Наказом по театру, з числа керівних працівників постановочної частини, призначається особа, відповідальна за безпечне проведення робіт на сцені з переміщення декорацій і людей сценічними механізмами. Особа, відповідальна за безпечне проведення робіт на сцені з переміщення декорацій і людей сценічними механізмами, повинна мати поняття про будову сценічних механізмів і знати: правила підвіски декорацій, вантажопідйомність сценічних механізмів призначення приладів управління, сигналізацію, норми бракування канатів; правильні способи підвіски вантажів; порядок виконання робіт при проведенні вистави, інструкції з охорони праці для машиністів сцени.

Відповідальний за безпечне проведення робіт з переміщення декорацій і людей сценічними механізмами, виконує приписи відповідального за справний стан механічного обладнання. Відповідальний за безпечне проведення робіт з переміщення декорацій і людей сценічними механізмами, зобов'язаний: організувати ведення робіт згідно з монтувальними листами і паспортом вистави; постійно контролювати виконання машиністами сцен інструкцій з охорони праці, не допускати перевантаження сценічних механізмів; безпосередньо керувати роботою по підйому і переміщенню декорацій двома або кількома сценічними підйомами; ставити питання про

покарання машиністів сцени та інших працівників, винних у порушенні інструкцій з охорони праці.

При аваріях та нещасних випадках, відповідальний за безпечне проведення робіт з переміщення декорацій і людей сценічними механізмами, повинен негайно вжити заходів щодо надання постраждалим долікарської допомоги та довести до відома керівника театру або іншої посадової особи, а також забезпечити збереження обставин, якщо це не становить небезпеки для життя і здоров'я людей.

ГЛАВА 10

Устаткування вистави, концерту

10.1 Постановочні пристрої (загальні вимоги)

Дерев'яні і металеві конструкції декорацій, верстатів і поворотних кругів мають розраховуватися на міцність і виготовлятися з технічної документації, затвердженої завідувачем постановочної частиною театру, та погодженою з інженером з охорони праці.

Метали, що застосовуються для виготовлення несучих конструкцій, повинні мати сертифікат заводу-виробника.

Зварні з'єднання не повинні мати зламів, зсувів крайок з'єднувальних елементів, тріщин, напливів, пропалів, не заварених місць. Якість зварювання має піддаватися контролю.

Застосування піротехнічних ефектів для художнього оформлення вистав, концертів у закритих приміщеннях категорично забороняється.

10.2 Об'ємні і м'які декорації

Об'ємні декорації, стінки павільйонів і т.п. повинні розраховуватися на фактичну максимальне навантаження.

Колони, стовпи, карнизи і т.п. для підвіски до сценічних підйомам повинні мати у верхній частині металеві деталі або кільце, поєднане з несучими конструкціями.

Кріплення падуг, лаштунків, ігрових фіранок, арок і драпіровок повинно бути міцним.

У тому випадку, коли м'які декорації оснащуються брусками, вони повинні бути вставлені в спеціальні мішки. З торців бруска мішки повинні зашивати наглухо. Використовувати в виставах декорації з рваними мішками і поламаними брусками категорично забороняється.

При підйомі декорацій необхідно стежити, щоб вони не зачіпали за предмети оформлення, що знаходяться на сцені, і не могли підняти їх за собою.

Клапани підвісних декорацій повинні надійно кріпитися до штанги декораційного підйому в місці установки шарнірів або петель.

Розбірні кутові ферми-фрамуги клапанів панорам, що мають два або три ланки, повинні кріпитися до декораційному підйому не менше ніж у двох точках.

Підкатки підвісних декорацій повинні бути надійно прив'язані безпосередньо до штанги декораційного підйому.

Довжина верхнього і нижнього брусків підвісних декорацій не повинна перевищувати довжини штанги.

Підйом декорацій що розгойдуються не допускається.

10.3 Меблі, реквізит, бутафорія

Меблі й бутафорія повинні бути справними, стійкими і міцними. Подавати на сцену поламани меблі та бутафорію забороняється.

Розбірні конструкції (стовбури дерев, гілки, пам'ятники, постаменти і т.п.) повинні мати міцні з'єднання, не допускають зміщення деталей по відношенню один до одного.

Установка статуй і пам'ятників на постаментах повинна проводитися стійко, з урахуванням можливого їх зачіпання акторами.

Поверхня бутафорських виробів повинна бути гладкою, без задирок і гострих виступів.

Драп'ри, штори, гардини і т.п. повинні надійно підвішуватися на штангах, кронштейнах, карнизах. Перед спектаклем, концертом їх необхідно очищати від пилу.

Постільні принадлежності, застосовувані в репетиціях і виставах, повинні бути чистими. Наволочки, простирадла, підковдри після кожного вживання здаються у прання. Дворазове їх застосування забороняється.

Ковдри без підодіяльника в місцях дотику ковдрою обличчя, шиї повинні підшиватися білим матеріалом. Після кожного вживання біла підстібка здається в прання, а ковдри струшуються і вибиваються. У міру забруднення ковдри здаються в хімічну прання.

Постільні принадлежності слід зберігати в спеціальних шафах.

При застосуванні у репетиціях, виставах, концертах харчового реквізиту продукти повинні бути свіжими і купуватися в день вживання.

Працівники, які займаються приготуванням їжі, повинні бути в чистих білих халатах, в ковпаках чи хустинках.

Реквізитор перед роботою зобов'язаний вимити руки з милом і щіткою і обполоснути їх розчином хлораміну.

Реквізитори, що займаються приготуванням їжі, повинні проходити медичний огляд і дослідження відповідно до правил, встановленими для працівників харчоблоків.

Посуд для їжі і пиття перед вживанням ретельно миється гарячою водою. Посуд зберігається в спеціальних щільно закриваються шафах.

Холодна зброя (шпаги, мечі, кинджали тощо), що застосовуються на сцені, може бути бутафорським і справжнім. Бутафорську зброю, а також побутові предмети (ножі, бритви, тростини і т.п.) виготовляються без гострих решт і лез.

Еспадрон, рапіра, багнет повинні забезпечуватися запобіжними наконечниками. Наконечники не повинні бути знімними. У шпаг, мечів, кинджалів і т.п. колючий і ріжучий боку спилують і закруглюються. Рукоятки (ефеси) у всіх видів холодної зброї повинні бути справними і зручними. Шаблі, шашки, палаші, шпаги повинні мати надійно прикріплені темляки. Вистави із застосуванням холодної зброї, особливо в масових сценах (фехтування, бій, поєдинки тощо) повинні бути добре відрепетирувані з усіма учасниками. Артисти, які не пройшли спеціальних репетицій, до вистави не допускаються.

Користуватися під час репетицій, вистави, концерту холодною зброєю, що не належить театру, без перевірки та приведення його в стан, відповідне викладеним вище вимогам, категорично забороняється.

Зберігання, облік і видача справжньої холодної зброї покладається наказом на керівника художньо-постановочної частини. Відповідальний за холодну зброю уважно перевіряє її перед кожною виставою, концертом, в якому воно застосовується.

Дозволяється застосовувати у виставі, концерті справжню і бутафорську вогнепальну зброю: рушниці, револьвери, пістолети та т.п.

Справжня вогнепальна зброя купується з дозволу МВС. Зброя повинна мати просвердлений ствол. Для забезпечення збереження зброї необхідно мати спеціально обладнане приміщення, що виключає вільний доступ сторонніх осіб. Для зберігання зброї необхідно мати залізний сейф.

Видача справжнього зброї на репетицію, виставу, концерт реєструється у спеціальному журналі працівником, відповідальним за зберігання зброї, призначеним наказом по театру.

Для імітації пострілів дозволяється застосовувати спортивний стартовий пістолет заводського виготовлення.

Пістолет заряджається відповідальним за зберігання зброї тільки перед виходом актора на сцену і відразу після використання вилучається.

10.4 Грим

Артисти і виконавці повинні користуватися гримом, гримувальною пастою, пудрою та іншими туалетними матеріалами, виготовленими спеціалізованими підприємствами.

Гример повинен працювати в спеціальному х/б халаті і перед нанесенням гриму вимити руки і дезінфікувати інструмент. Зберігання верхньої одягу і халатів разом не допускається.

Перед вживанням гриму необхідно зняти з нього верхній шар.

Актор повинен вимити обличчя теплою водою, протерти його насухо, змастити тонким шаром вазеліну і після його видалення приступити до накладення гриму. Кожному артисту в індивідуальне користування (за необхідності) повинні видаватися коробка з гримом, гримувальна паста, гримувальні олівці, клей для наклейки борід і вусів, вазелін (або крем), пудра, пластинки-ножі, одеколон, туалетне мило, лігнін, лічник (або серветки паперові), бавовняна серветка, рушник.

Грим, гримувальна паста, гримувальні олівці і гримувальні приналежності повинні зберігатися в артистичних столиках з замикаються ящиками.

Всі приміщення гримерів щодня ретельно прибираються до початку і після закінчення роботи.

10.5 Перуки

Виготовлення перук із натурального волосся допускається тільки після дезінфекції волосу та отримання довідки від дезінфекційної станції.

Зберігати перуки слід на стійках або в целофанових мішках. Вкладати для зберігання перуки один в іншій забороняється.

При використанні одного перуки кількома артистами гример зобов'язаний при передачі його іншому акторові протерти перуку зсередини спиртом.

Пастижерські вироби після використання повинні дезінфікуватися. У міру забруднення перуки з внутрішньої сторони (монтюра) він повинен піддаватися хімічній обробці або промиванні універсальними і миючими засобами.

Чистка перук легкозаймистими рідинами проводиться в спеціальному приміщенні поза будівлею театру, концертного залу.

10.6 Костюми

Костюм повинен бути зшитий у відповідності з ескізом по фігурі артиста.

Костюми, виготовлені на жорстких каркасах, повинні виконуватися так, щоб виключити можливість нанесення травми артистові і його партнерам.

Перед виходом артиста на сцену костюмер зобов'язаний оглянути костюм і виправити дефекти.

Реквізит (ордени, орденки, портупея, пояси, намисто тощо) прикріплюються до костюму або надягають на актора так, щоб виключити можливість нанесення травми акторові або його партнерам.

Костюми, головні убори, білизна, взуття повинні зберігатися в костюмерних (гардеробі) і видаватися тільки на репетиції, вистави, концерти.

Місця костюмів, найбільш часто забруднюються від гриму, повинні підшиватися білою тканиною. На всіх складових частинах костюма повинні бути написи з прізвищами акторів. Написи робляться на маленьких шматочках тканини, пришиваємо в невидимих для глядачів місцях.

Натільна білизна артистів (трико, панчохи, колготки, шкарпетки) повинні бути індивідуальними. Комплект білизни слід зберігати в целофановому пакеті, а панчохи, колготки, шкарпетки в спеціальних мішечках під прізвищем актора.

Після використання натільну білизну підлягає випрати і пропрасувати гарячою праскою. Брудна білизна має зберігатися в спеціально відведеному приміщенні.

У разі термінового введення в виставу нового виконавця, коли він змушений використовувати костюм іншого артиста, необхідно в місцях безпосереднього зіткнення костюма з тілом підшивати легку тканину.

Взуття для кожного артиста повинна бути індивідуальною. Балетна взуття повинна бути міцною.

Всі костюми, одержувані в тимчасове використання з інших організацій, повинні дезінфікуватися.

Костюмер, що приймає одяг від артиста, зобов'язаний перевірити кишені і видалити з них сторонні предмети.

У міру забруднення костюми повинні віддаватися в прання або хімчистку.

10.7 Батальні сцени

При постановці батальних сцен (фехтування, рукопашний бій, бійки і т.п.) повинні бути вжиті заходи, що забезпечують безпеку акторів і учасників масових сцен від травм.

Постановник батальних сцен зобов'язаний подати до дирекції театру, письмові інструкції про заходи безпеки при виконання поставленої композиції в структурі руху і в просторовому розміщенні виконавців, а також засоби захисту від травм і ударів при обігранні і падіннях (захисні жилети, мати, мережі і т.п.).

Дирекція театру, на підставі рекомендацій постановника батальних сцен повинна видати наказ, в якому передбачаються конкретні вимоги до виконавців та заходи щодо їх забезпечення захисними засобами з боку працівників постановочної частини.

Батальні сцени повинні бути добре відрепетирувані. Перед кожною виставою, режисер (помічник режисера), який проводить виставу, зобов'язаний проінструктувати виконавців, а найбільш небезпечні фрагменти батальних сцен прорепетирувати і зробити запис в журналі обліку інструктажу.

Введення нового виконавця в батальні сцени без проходження відповідної підготовки і репетицій з постановником забороняється.

Контроль за забезпеченням захисними засобами виконавців батальних сцен покладається на інженера з охорони праці.

10.8 Тварини на сцені

Для участі в виставах і репетиціях допускаються тільки дресировані тварини, що перебувають під спеціальним ветеринарним спостереженням. Тварини повинні брати участь у необхідній кількості репетицій, в тому числі і остаточних, з повним включенням всіх компонентів майбутньої вистави.

До безпосереднього спілкування з тваринами допускаються тільки спеціально підготовлені артисти.

Особа, яка супроводжує тварин на сцену, під час сценічного дії для страховки має перебувати у відповідному театральному костюмі, в найближчій кулісі.

ГЛАВА 11

Робота з піротехнічними засобами при проведенні вистав

Застосування піротехнічних засобів, що використовуються при проведенні вистав допомагає режисеру-постановнику візуалізувати свій задум. Завжди треба пам'ятати, що при використанні піротехніки слід дотримуватися правил техніки безпеки щоб уникнути травмувань та нещасних випадків.

Також слід дотримуватись правил придбання, перевезення та зберігання піротехнічних засобів. Не бажано купувати піротехнічні вироби з рук, треба звертатися до сертифікованих виробів та продавців, що мають ліцензію на продаж цих виробів. Користуватися краще готовими виробами промислового виробництва. Усі вироби повинні мати докладні інструкції з використання, з якими слід ознайомитись перед застосуванням піротехніки. Не отримавши

інструкції або кваліфікованої консультації, від застосування краще відмовитись.

Слід пам'ятати, що застосування піротехніки при проведенні вистав регулюється чинним законодавством України, інструкціями та нормативними актами. Слід ретельно вивчати їх, щоб не потрапити у конфлікт із Законом.

При спрацюванні феєрверка можуть виникнути різні фактори, які несуть у собі потенційну небезпеку для оточуючих. Знання цих факторів дозволить значно підвищити безпеку користувачів та оточуючих при виникненні умов, що не передбачені в інструкціях.

11.1 Піротехнічні суміші як основа піротехнічного мистецтва

Піротехніка (від грец. «пір» - вогонь та «техне» - мистецтво, вміння) - це мистецтво виготовлення різноманітних піротехнічних сумішей, виробів з них, і спалювання їх з метою досягнення того чи іншого спеціального ефекту.

Піротехніка - наука про властивості піротехнічних сумішей, виробів, а також про способи виготовлення останніх. Піротехнічні суміші при горінні або вибуху дають світловий, тепловий димовий, звуковий та реактивний ефекти.

Феєрверки як різновид публічного видовища створюються саме засобами піротехніки та використовуються, в основному, для розважальних цілей під час державних, національних, регіональних чи особистих свят на відкритому повітрі та при великому збіговиську людей.

ТЕМА 2

ТЕАТРАЛЬНО-ТЕХНІЧНІ ЗАСОБИ СЦЕНИ

Вступ

Протягом всієї історії свого розвитку театр використовував різні види техніки. Вже в античному театрі застосовувалися тригранні призми, так звані телари або інакше перікти, грані яких носили визначену образотворчу інформацію.

На початку ХХ століття і в повоєнні часи велика увага приділялася універсалізації театрального простору, будівництву театральних комплексів з метою створення найбільш сприятливих умов для постановників вистави. Припускалося, що в таких будівлях режисер може обирати і характер сцени, і величину глядацької зали для кожної своєї постановки. Однак практика експлуатації подібних сцен виявила багато слабких місць в подібних ідеях.

У другій половині ХХ століття розвиток сцени здебільшого спрямований на сцену закритого типу. «Головною турботою залишається зближення залу і сцени та збагачення сценічного простору новітніми технічними засобами».

Сучасний театр віддав перевагу класичній сцені – коробці (*мал. 1.*), але і не відмовився від інших сценічних форм. Якою повинна бути сцена сучасного театру і до якої міри її треба механізувати; в чому повинна бути відмінність сцени драматичної від оперної - питання які є важливим для сучасної практики.

З розвитком механічного обладнання сцени, воно стало невід'ємною частиною сучасного театру. При проектуванні устаткування, розташуванні його в об'ємі сцени, виборі конструкцій потрібно пам'ятати, що сценічний механізм — це перш за все засіб, що допомагає постановникові сконструювати спектакль, організувати його просторово-часову структуру. Сценічний механізм може стати часом безпосереднім виразником художньої ідеї постановки.

Створюючи зовнішній вигляд вистави, постановник піклується, аби: оформлення сприяло наочному вираженню ідеї твору, формуючи простір сценічної дії, його атмосферу, ритм. В той же час воно використовується для маскування дій допоміжного персоналу сцени, які не повинні відволікати увагу від актора.

Оформлення вистави залежить, як відомо, від багатьох чинників: від жанру театру, драматургії, художніх прагнень творців, від ідейно-емоційних завдань, які вони ставлять перед собою; воно великою мірою залежить і від обмежень, які складаються умовами роботи колективу, від сцени, для якої воно створюється і, нарешті, від сценічних механізмів, які сцена має в своєму розпорядженні.

Устаткування сцени, що використовується для оформлення спектаклю, може бути стаціонарним – встановленим на штатні місця згідно проекту і

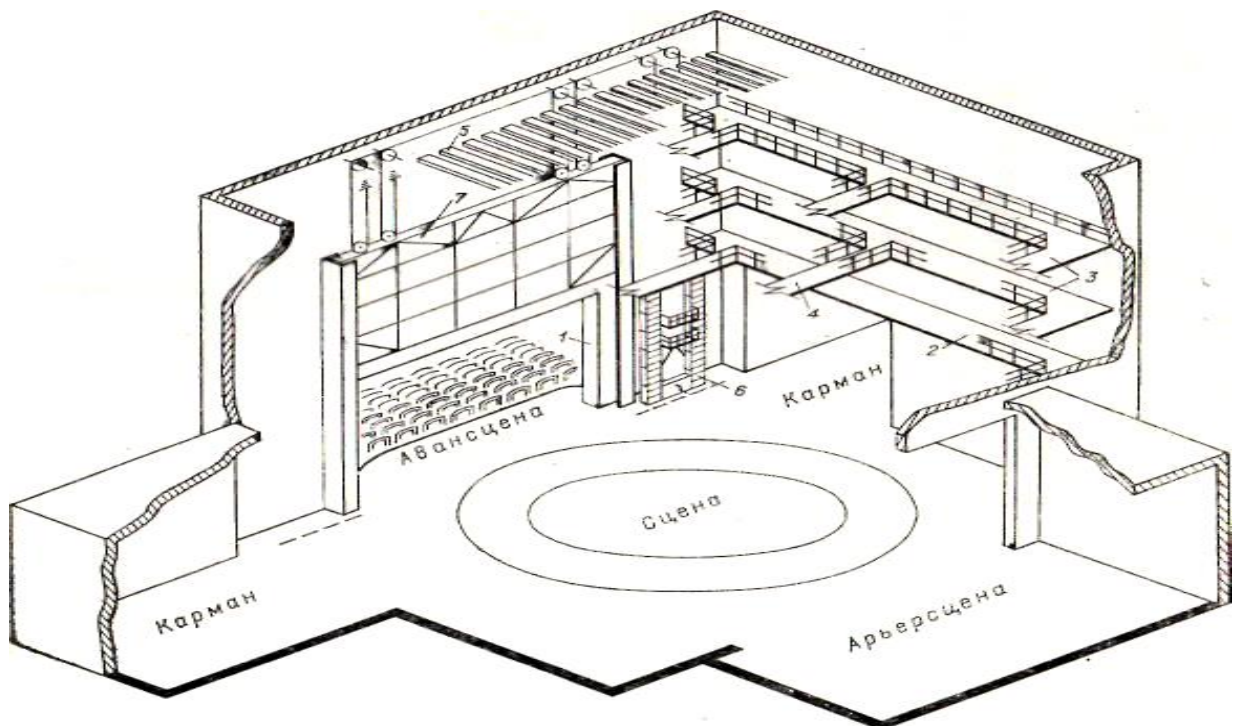
знімається лише для ремонту, і переносним, встановлюваним для потреб конкретної постановки. Перше може бути вбудованим в конструкції будівлі, але воно завжди призначене для створення ефектних ситуацій в межах театрального простору шляхом трансформації його, для утримання в заданому положенні декорацій, для їх рухів або змін, для переміщення виконавців і т.і.

Стрімкий перехід від одного сценічного стану до іншого, від однієї картини до іншої, насичення дії зримою кінетикою – це вимоги режисури до технічного оснащення сцени.

Таким чином, сучасна сцена ніби підбиває висновок складному шляху розвитку театрального простору.

1. СЦЕНІЧНИЙ КОМПЛЕКС

Сценічна коробка по вертикалі розділяється на три основні частини – трюм, планшет та колосники.

Мал. 1. Улаштування сцени-коробки:

1— будівельний портал; 2 — освітлювальна галерея; 3 — робоча галерея; 4 — перехідний місток; 5 — колосники; 6 — портална башта; 7 — вогнестійка завіса.

Трюм – це приміщення, що знаходиться під сценою, тому воно ще має назву «нижня сцена». В трюмі знаходяться механізми приводу кола, підйомно-спускних площадок та інше обладнання. Нижня сцена використовується для влаштування люків – спусків зі сцени та для здійснення різних ефектів. Висота трюму залежить від механізації планшета сцени – конструкції поворотного кола і підйомно-спускних площадок. Площа

трюму звичайно дорівнює площі основної сцени, за виключенням місця, відведеного для складування м'якої декорації, - сейфа.

Окремим виглядом устаткування, що не бере участь в демонстрації спектаклю, але украй необхідне на сцені, є сейфи для зберігання м'яких декорацій. Сейф по суті, є вогнетривке приміщення, найбільш використовувані три різновиди: поличний із стаціонарними полицями, поличний з висувними полицями і касетний.

Колосники — це ґратчастий настил, що покриває всю площу сцени, встановлений зазвичай в рівні нижніх поясів ферм на спеціальних балках, укладених між фермами на косинках, випущених у вузлах нижнього пояса. Якщо колосниковий настил виконується з дерев'яних брусків, то по балках укладаються дерев'яні прогони, на які набиваються колосникові бруски з інтервалом в 5 см один від одного. Інколи колосниковий настил виготовляється з металу; тоді по колосникових балках укладають ґрати з подовжніх допоміжних балок, створюючих подовжні ряди, по яких кладуться металеві рамки, заповнені ґратами з дрібних прокатних профілів. У обох випадках напрям ґрат перпендикулярний порталній стіні. Призначення колосникового настилу чисто технологічне: на ньому у будь-якому місці можуть бути встановлені тимчасові блоки для підвіски окремих елементів оформлення; крізь колосникові ґрати проходять канати всіх підйомів, що забезпечує доступ для обслуговування всіх тросів і блоків сценічних підйомів.

Робочі галереї — це яруси балконів, що йдуть по бічних і задній стінах сцени. Нижній ярус зазвичай влаштовується на 1 — 1,5 м вище за верхній обріз порталу, найвищий ярус нижче за колосники на 2,5 — 2,7 м, а останні ділять відстані між першим і останнім ярусами на рівні частини. Балки галерей одним кінцем закладаються в стіни, а іншим підвішуються до ферм перекриття. Галереї призначені для різних цілей. Найнижча галерея віддається зазвичай освітлювачам, на її передньому поручні встановлюються прилади бокового освітлення. Цей поручень часто виготовляється у вигляді дороги, по якій перекочуються каретки з прожекторами. На наступних по висоті галереях розміщуються, як правило, пульти і лебідки сценічних підйомів. З боку сцени галереї мають металеве огороження з поручнями із сталевих труби. Висота цього огороження 1 — 1,1 м. Уздовж бічних стін також влаштовується огороження зазвичай заввишки 0,8 м, яке розташоване на відстані 0,6 — 0,7 м від стін сцени для пропуску противаг сценічних підйомів.

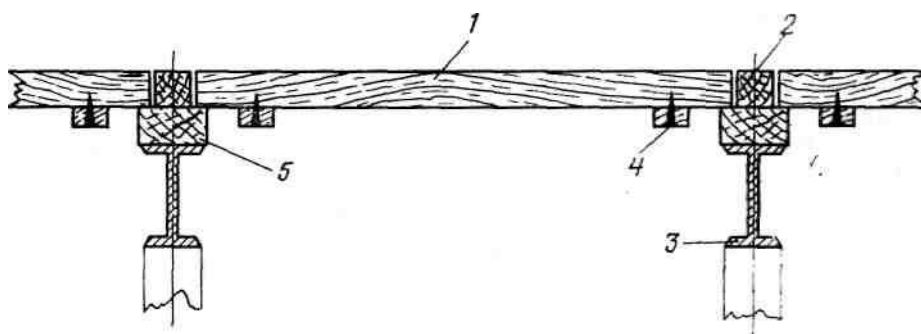
Ширина робочих галерей рекомендується: при ручному приводі сценічних підйомів 2 м, при електромеханічному — 2,8 м.

Галереї біля задньої стіни повинні мати ширину не менше 0,9 м. Ці галереї будуються на металевих консолях. Для зв'язку між галереями влаштовуються підвісні перехідні містки шириною не менше 0,6 м, що сполучають галереї правої і лівої сторони. Місце розташування перехідних містків — над софітами.

Найбільш відповідальною конструкцією є «штанкетний майданчик». Фактично майданчика немає, так умовно іменується система опорних балок, на яких встановлюються всі блоки сценічних підйомів. Ця конструкція передає всі навантаження від сценічних підйомів на ферми перекриття. Конструкція складається з системи парних балок, що встановлюються на стовпчиках, які розташовані на стійках ферми. Розташовуються балки на такій висоті, аби між поверхнею колосників і низом балки був вільний прохід не менше 1,9 м.

Планшетом називають підлогу сцени, дерев'яний настил, який служить місцем для гри акторів і монтажу декоративних установок. На рівні планшета до сцени з боку глядацької зали прилягає її передня частина – авансцена, позаду - приміщення ар'єрсцени, а з боків – так звані кишени.

Найбільш простим і старим елементом устаткування планшета сцени є зйомні щити (Мал. 2). Щити укладаються на несучі балки, поверх яких настелені бруси прокладок, що служать для них опорами. В середині брусів прокладок зміцнюються подовжні рейки, в проміжки між ними укладаються щити. Рейки є обмежувачами для щитів і вирівнюють їхні краї в одну лінію. Напрямок рейок по відношенню до сцени поперечний, напрям дощок щитів подовжний. Щити збираються з дрібношарової деревини хвойних порід. Товщина дощок щитів 6 см, довжина щита — від 1,2 — 1,5 м. Дощки щитів шпунтують, між собою склеюють водотривким клеєм. Знизу щита пригвинчуються поперечні планки-шпонки. Шпонки кріпляться внакладку,

оскільки врізання їх ослабило б поперечний перетин щита.

Мал. 2. Зйомний щит планшета сцени:

1 – щит; 2 — рейка; 3 — несуча балка; 4 — шпонка; 5 — прокладочний брус

Ар'єрсцена, або інакше задня сцена уявляє собою, як і кишени, окремий замкнутий простір, що прилягає до задньої частини головної сцени. Від неї вона відокремлюється капітальною стіною з широким арочним отвором. За влаштуванням і призначенням ар'єрсцена аналогічна кишням. Її простір часто використовується для установки проекційної апаратури, що працює за принципом рирпроекції, тобто проекції «на просвіт». В ряді випадків, коли є потреба в більшій глибині сценічного простору, площа ар'єрсцени

включається в ігрову частину і на неї встановлюють декорації.

Авансцена – це ділянка сцени, що виходить в глядацький зал за лінію завіси. В сучасних театрах все частіше включається в об'єм сценічної коробки та має весь необхідний набір механічного обладнання для зміни декорації. Передня сцена використовується як місце для гри акторів перед завісою в безпосередньої близькості від глядача. Вона може обіграватися як окремо від головної сцени так і разом з нею. Все рідше в сучасному театрі використовується як місце дії територія між авансценою і першим глядацьким рядом, яка має назву просценіум. «Хоча постановники знаходяться в постійному пошуку щодо нового використання всього театрального простору, а не тільки сценічного, просценіум з кожним днем все більше нагадує про своє історичне призначення (давньогрецькі та римські амфітеатри) ніж сучасну ділянку сценічного комплексу для ігрової дії». (Toshiro Ogava)

Межею між головною сценою і її передньою частиною служить червона лінія – лінія, по якій проходить антрактова завіса.

Іноді червоною лінією називають частину сцени, на яку опускається вогнезахисна завіса, але в зв'язку з тим, що в сучасних будівлях ця завіса виноситься на бар'єр оркестру, правильно вважати початком сцени активну зону, тобто зону, що знаходиться позаду головної завіси сцени. Вся площа сцени розбивається на умовні ділянки, що йдуть паралельно рампі. Ці ділянки називаються планами сцени. Відлік планів починається від червоної лінії. Спочатку йде нульовий план, за ним перший, другий та ін. до задньої стіни сцени.

Крім того, площа сцени розділяється на частину для гри і боковий закулісний простір. Частиною для гри називається середня частина сцени, що лежить в межах нормального спостереження з глядацької зали. З боків вона обмежується кулісами, а ззаду будь-яким фоном. Цей термін застосовується і в більш вузькому розумінні, він означає ту ділянку сцени, яка відкрита глядачам в цьому акті або в цій картині. Все, що знаходиться за межами сцени для гри, відноситься до допоміжних, підсобних просторів.

Сцена межує з авансценою за допомогою порталного отвору. Архітектурна арка, що обрамляє цей отвір має назву – портал сцени. А простір всередині порталної арки, - дзеркалом сцени.

В театрі класичного типу дзеркало сцени трохи менше за розміром від порталу, так як згори воно обрізається спеціальною падугою – арлекіном. Арлекін служить для маскування підшви вогнестійкої завіси і конструкції дороги антрактної завіси. В сучасних рішеннях сцени арлекін, як правило, відсутній.

Спеціальні куліси і падуги, що знаходяться за порталною аркою, можуть змінювати розміри сценічного отвору, утворюючи так зване робоче дзеркало сцени або робочий портал.

Портальні куліси встановлюються на кордоні між нульовим і першим

ігровим планом по одній з кожного боку сцени. Розрізняють дві конструкції куліс: вертикально встановлені на ходові колеса і підвішені до ходових кареток, що рухаються по дорозі, укріпленій під перехідним містком.

Для куліс, встановлених на ходові колеса, в планшеті влаштовуються рейки, а під перехідним містком — напрямна дорога, в якій переміщаються напрямні ролики. Для підвішених куліс рейки встановлюються під перехідним містком, а в планшеті під кулісою вирізується щілина, в яку входить напрямний гребінь каркаса куліси і утримує її від нахилу і розгойдування. Куліса є плоскою металоконструкцією, що несе з боку сцени виносні балкони, де розташована освітлювальна апаратура. Майже завжди в нижню частину куліс вбудовуються пульти помічника режисера і пульти управління нижньою механізацією сцени. Залежно від висоти куліса оснащується двома або трьома виносними балконами. Винесення балкона невелике, всього 0,6 — 0,7 м. З боку глядацької зали куліса драпірується декоративною тканиною. Переміщення куліс висотою до 8 — 9 м здійснюється безпосереднім додатком зусилля від руки до каркаса куліси. Вищі куліси переміщуються ланцюговим ручним приводом, вбудованим в каркас. Підвісні високі куліси переміщуються тяговим канатом з ручним приводом.

Портальна падуга маскує підвішений за нею софіт і систему кріплення бокових куліс. Крім того, вона зменшує висоту дзеркала сцени, якщо на ній вигороджують низький павільйон, і обрамовує верх декорацій.

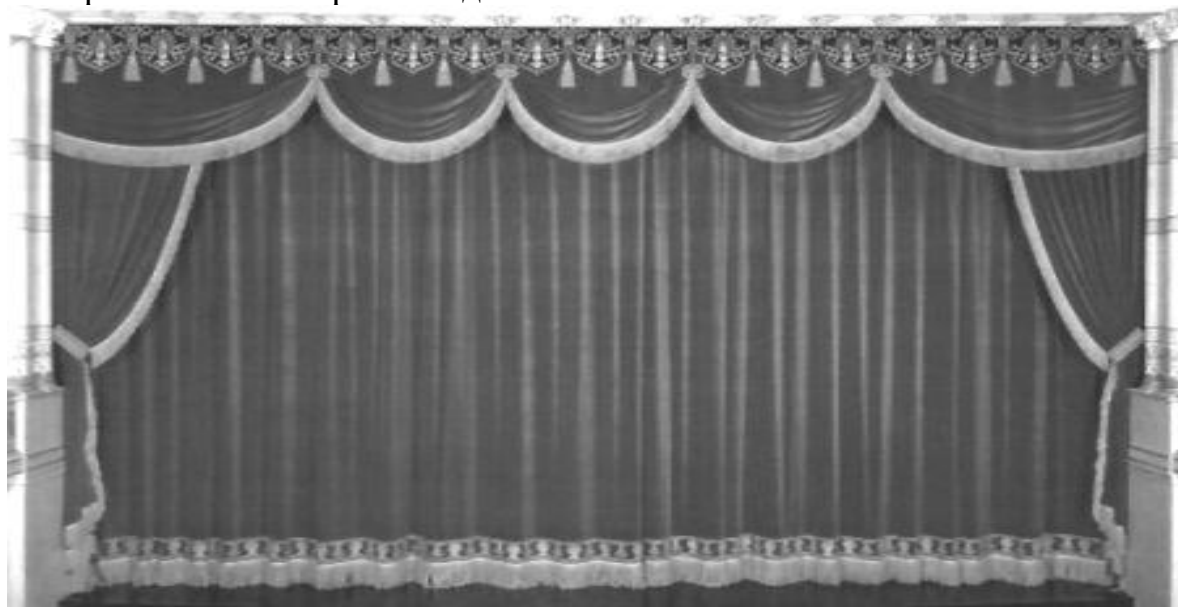
Портальні башти — складніші жорсткі об'ємні конструкції, що виконують функції портальних куліс. Вони зручні тим, що дозволяють розмістити на них світлову апаратуру, обладнати світловий пост, прикріпити елемент декорації і так далі.

Всі драпіровки, що оформлюють портал сцени, мають бути пошиті з матеріалу одного сорту.

З боків сцени розташовуються допоміжні резервні площі, що мають назву кишені. На відміну від бокових просторів сцени, кишені знаходяться за межами сценічної коробки і тому мають знижену висоту, яка дорівнює приблизно дорівнюючу висоті порталу. Кишені служать для заготовки декорацій, зібраних на накатних площадках — фурках. Оскільки найбільш активно площа, що обігрується — це перші плани сцени, приміщення кишень розміщується в цій зоні.

2. ТЕАТРАЛЬНА ЗАВІСА

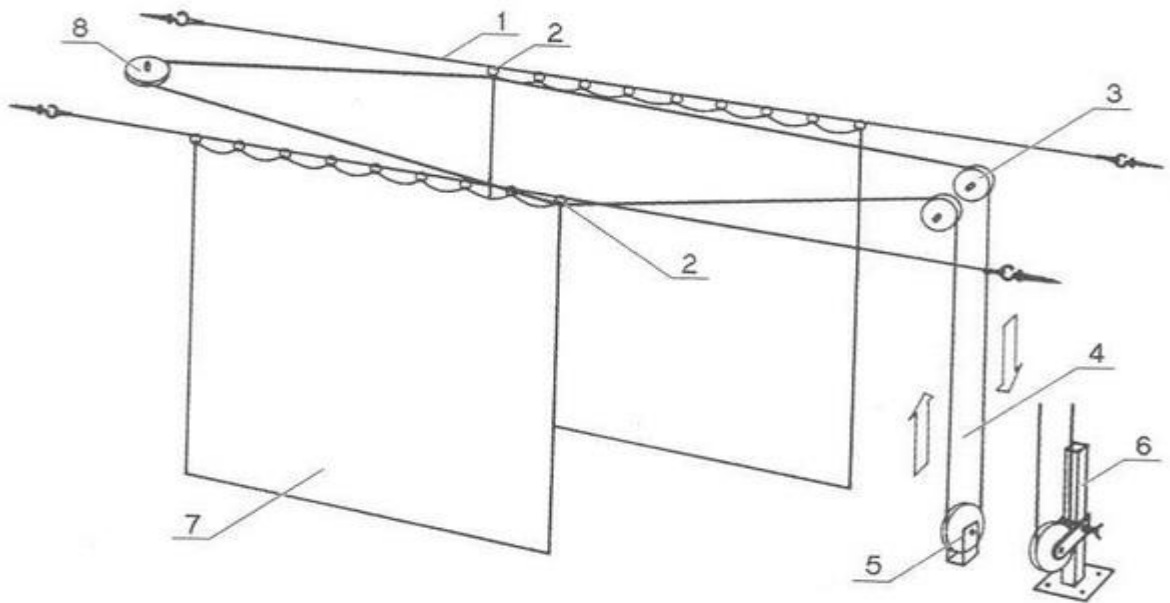
Театральна завіса — це одночасно технічне обладнання, декорація й елемент одягу сцени, який слугує для відділення сцени або частини її від залу для глядачів. Велике значення має її зовнішній вигляд, фактура, колір, характер руху й спосіб розкриття. Усе це визначає виразні можливості завіси і її використання в театральній дії.

Мал. 3. Антрактна завіса

У сценічній практиці всі завіси підрозділяються за формою й призначенням на ігрові (інтермедійні), антрактові й на чотири групи: розсувні, підйомно-розсувні, підйомні, комбіновані. Перші виготовляються для якої-небудь постановки і є елементом образотворчого рішення конкретного спектаклю; другі встановлюються для постійного оформлення сцени і є, як правило, головною завісою театру; художнє рішення завіси повинне узгоджуватися з архітектурою залу для глядачів. Інші, згідно форми, у межах кожної групи діляться на прямолінійні (у плані) і криволінійні. Вибираючи спосіб розкриття сцени й особливості руху антрактової завіси, слід взяти до уваги жанрову природу театру, стилістичні особливості його постановок.

Розсувна завіса складається із двох полотнищ, що розкриваються в сторони. Її конструкція дозволяє домагатися щораз свого ритму й малюнка розкриття сцени, а отже, і іншої якості впливу на глядача. Тому цей тип завіси одержав найбільше поширення на сучасній сцені.

Мал. 4. Спрощена кінематична схема розсувної антрактної завіси:

1 — несучий трос; 2 — ведуче кільце завіси; 3 — направляючий блок; 4 — тяговий канат; 5 — нижній блок; 6 — пристрій для натяжки тягового каната; 7 — завіса; 8 — обвідний блок.

Завіса складається із двох полотнищ, що синхронно розходяться при відкриванні й збігається до центру порталного прорізу при закриванні. Вони мають піднімальну або стаціонарну дорогу, по якій переміщуються каретки або кільця із прикріпленими до них полотнищами.

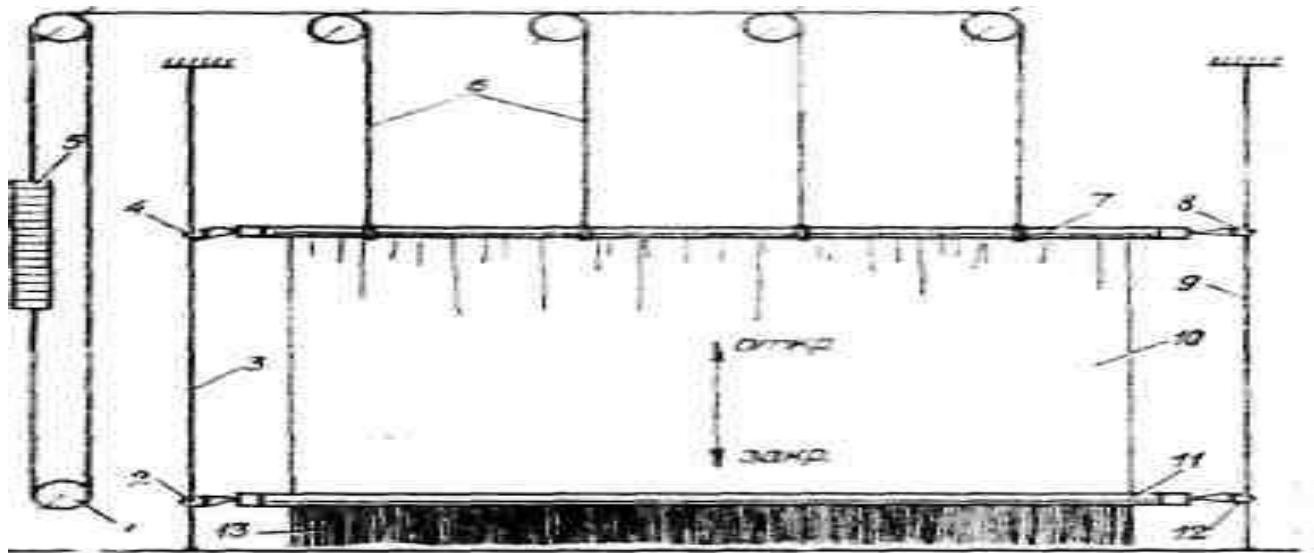
Обладнання розсувної завіси повинне відповідати двом основним вимогам: повному перекриттю сцени й синхронності руху обох половин.

Надійне перекриття сцени здійснюється за допомогою так званого заходу — заходженню однієї половини завіси за іншу. Для цього обидві половини завіси розміщуються на деякій відстані одна від одної й монтуються на різних напрямних. Синхронність руху його частин досягається єдиною системою приводу.

Піднімальна фігурна завіса — одне полотнище спеціального крою. При розкритті утворюється кілька складчастих підборів, кожний з яких може підніматися самостійно на потрібну висоту.

Піднімальна завіса складається з одного полотнища, що розкривається нагору, в основному використовується в музичних, дитячих, лялькових виставах. Вертикальне переміщення оксамитової або розфарбованої (мальованої) «стіни» цієї завіси надає видовищу урочистість, величчя.

Підйомно-опускна завіса. Підвіска підйомно-опускної завіси будується за схемою контрвантажного штанкетного підйому.

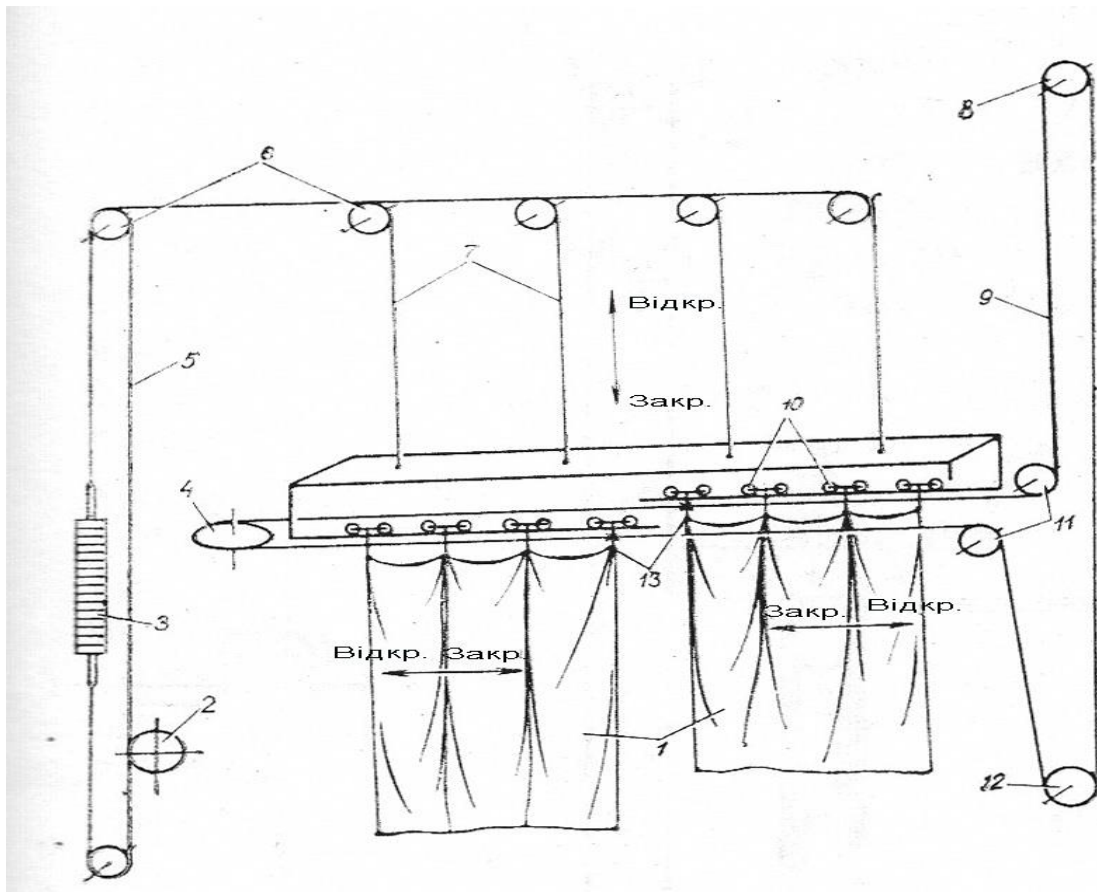
Мал. 5. Підйомно-опускна антрактова завіса:

1 — блок нижній, або барабан електропривода; 2, 4, 8 і 12 — втулки напрямні; 3 і 9 — канати напрямні; 5 — противага; 6 — канати вантажні; 7 — штанга верхня; 10 — полотнище завіси; 11 — штанга нижня; 13 — підзор (бахрома)

Як і софіти, завіса має постійну вагу, тому величина вантажу противаги незмінна й визначається розрахунком. Під час руху, під впливом різниці температур між залом і сценою, завіса може «вітрилитися», втягуючись у зал для глядачів. Для напрямку руху й запобігання розгойдування, по бічних вертикальних крайках завіси обладнуються напрямні. А до низу завіси підвішується додатковий штанкет. Напрямами служать два троси, туго натягнуті від планшета до колосників.

У криволінійних за планом завісах нижній штанкет замінюється полотняним ланцюгом, набитим піском. Незважаючи на наявність напрямних, підйомно-опускна завіса виготовляється з важких тканин, з додатком таких же важких підбивок.

Комбінована або підйомно-розсувна завіса. Комбінована завіса поєднує два види завіси – розсувний і підйомно-опускний.

Мал. 6. Комбінована антрактова завіса:

- 1 — полотнище завіси; 2 — електропривод підйому дороги;
 3 — противага піднімальної дороги; 4 — блок оборотний;
 5 — канат тяговий; 6 — блоки підвіски дороги; 7 — канати підйому дороги;
 8 — блок оборотний приводу розсування; 9 — канат розсування полотнищ;
 10 — каретка; 11 — блок напрямний; 12 — блок нижній, або привід розсування фіранок, 13 — затиски тягового канату

Дорога розсувної завіси монтується на підйомі декоративного типу. Електричний привід, що розсовує обидві половини, розташовується на самій дорозі, а привід вертикального переміщення – на галереї.

У різних спектаклях можна користуватися то розсувним, то піднімальним механізмом. А при включенні обох приводів завіса розкривається, переміщуючись по діагоналі знизу нагору. Універсальність цього виду техніки забезпечила широке її застосування як антрактової завіси театру. Малюнок відкритої завіси залежить від місця кріплення каната, що розсовується.

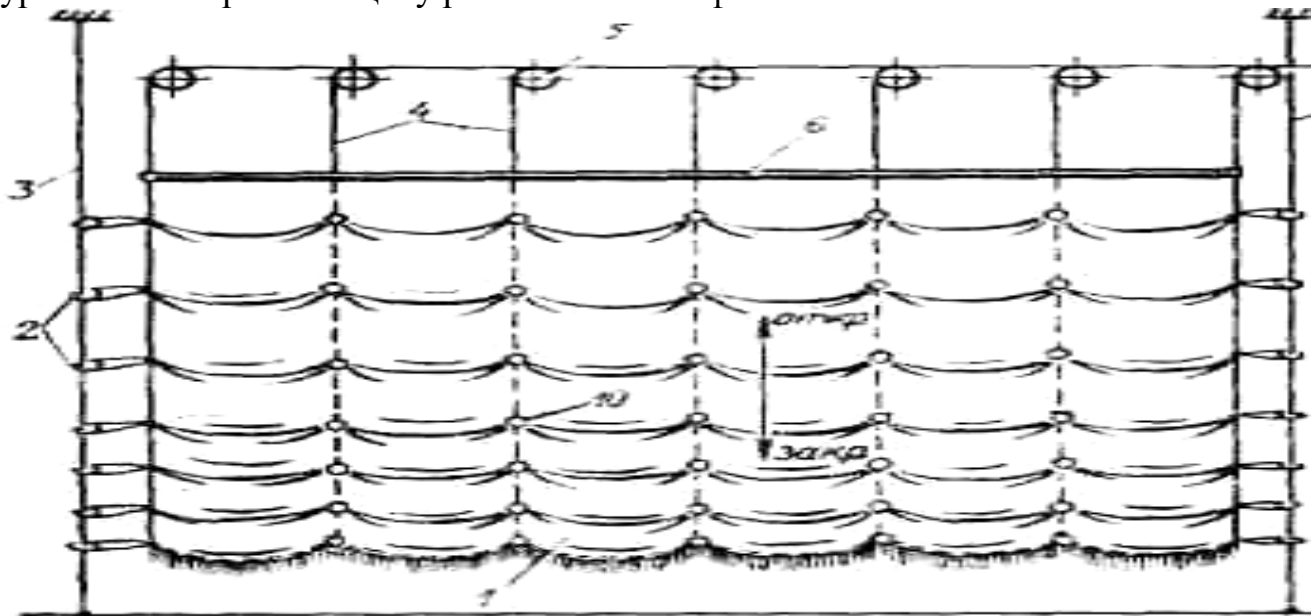
Фігурна завіса. Особливість малюнка розкриття сцени, створювана різними видами фігурних завіс, визначає межі застосування таких завіс. Головним чином вони використовуються як ігрові, декоративні й дуже рідко як антрактові. Сама назва завіси говорить про те, що, розкриваючись, вона утворює різні фігури, драпіруючись у мальовничі складки. В основному цей вид завіси ділиться на три категорії – розсувні, підйомно-розсувні й

підйомно-опускні.

Розсувна фігурна завіса складається із двох полотнищ, що розкриваються підйомом нагору по діагоналі. При розкритті утворюються два мальовничі складчасті добори, називані фестонами.

Підйомно-розсувна завіса відрізняється від розсувної тим, що одночасно з діагональним розкриттям відбувається підйом. Така завіса не тільки пришвидшує процес розкриття, надаючи йому особливого характеру, але й цілком ховається за порталною рамою.

Фігурні завіси піднімального типу будуються за принципом французької штори. Завіса французька (або французька штора) складається з одного полотнища, попередньо зібраного однаковими складчастими секціями. Розкривається така завіса одночасним добором або підйомом усіх секцій догори. До зворотної сторони завіси пришиваються вертикальні ряди кілець. Через них пропускаються мотузки, прикріплені до нижньої крайки й пропущені через блоки підвісної ферми або штанкета. Малюнок розкриття залежить від послідовності натягу тягових шнурів. У відкритому вигляді фігурна завіса обрамляє сцену різноманітними фестонами.

Мал. 7. Підйомно-опускна антрактова завіса типу «французька штора»:
1 — полотнище завіси; 2 і 10 — кільця; 3 і 7 — канати напрямні; 4 — канати піднімальні; 5 — блоки піднімальних канатів; 6 — штанга стаціонарна; 8 — канат тяговий; 9 — противага

У сучасній сценічній практиці застосовуються й інші конструкції фігурних завіс.

Ефектні завіси. До цієї категорії завіс належать різного роду завіси, що перевертаються, змінюють свій колір і навіть форму. Принцип дії цих завіс полягає в підвісці окремих полотнищ або суцільнозшитого матеріалу до багаторядних тросових доріг. Для перекидання завіси, зшитої цілком, потрібно набагато більше несучих тросів з кільцями й більш складна система блоків. Така завіса при натязі провідних канатів теж повертається зворотною

стороною.

Поряд із цим у театральній практиці нерідко зустрічаються спектаклі, у яких використовується особливий вид завіси – світловий.

Світлова завіса заснована на засвіченні зважених у повітрі часток. Із усіх варіантів одержання такої завіси в основному використовуються два способи. Перший спосіб полягає в перекритті сцени рядом променів, спрямованих горизонтально з однієї сторони на іншу. Для цього по обидва боки порталу монтуються вертикальні лінії прожекторів типу «пістолет» і світлопоглинаючі лаштунки із чорного оксамиту, що ліквідують небажані рефлективні засвічення. Найбільша щільність повітряної стіни виходить із боків, а в центрі, де світловий потік ослаблений, щільність завіси різко падає. Цей недолік особливо відчуємо в сценах, що мають широкий портал. У цих випадках за світловим потоком часто опускають задник із чорного оксамиту.

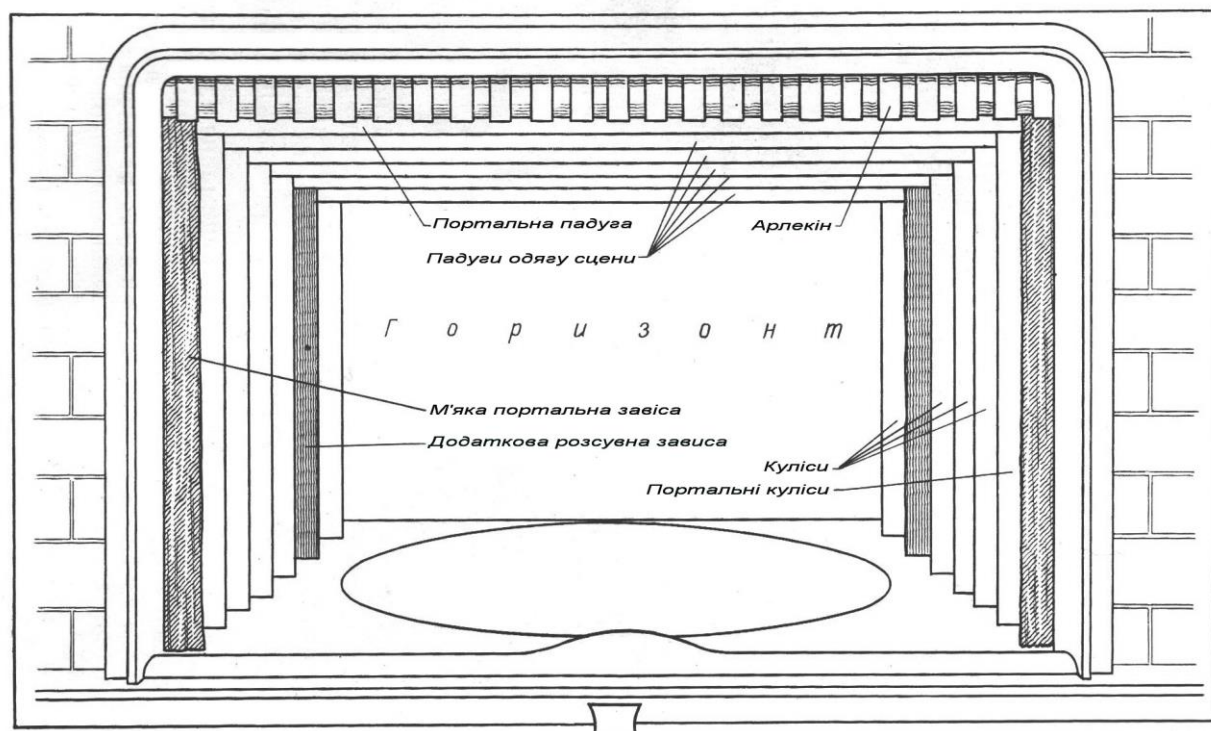
Другий спосіб полягає в обладнанні прожекторної рампи. Вузькі промені пістолетів із щілини, прорізаної в авансцені, під крутим кутом направляються в стелю залу для глядачів, пофарбованого в чорний колір або перекритого чорним оксамитом. Завдяки нижньому розташуванню джерел світла досягається більша непрозорість, тому що зона максимальної щільності проходить по всій ширині порталу на висоті двох-трьох метрів. Вище, там, де промені світла слабшають, завіса втрачає свою щільність, але це вже не має великого значення, оскільки основний рівень, на якому відбуваються перестановки, повністю перекритий.

Світлова завіса має своє естетичне призначення, відмінне від звичайного. З одного боку, промені світла, що утворюють непрозору або напівпрозору перешкоду між залом для глядачів і сценою, оптично ізолюють обидва простори. Поява або зникнення світлової стіни відбувається одночасно з початком або закінченням дії. Виходить, цей вид техніки містить у собі основні ознаки театральної завіси й повністю здійснює його функції. Але з іншого боку, в умовах сучасної сцени-коробки, цей вид завіси являє собою скоріше спеціальний прийом, сценічний ефект, а не засіб постійного устаткування, придатний для всіх випадків. Часте вживання його в різних спектаклях викликає відчуття повтору того самого прийому, що ніколи не буває із завісою звичайного типу.

У наш час широко практикується застосування всіх видів і типів театральної завіси, різноманітних за способами розкриття сцени й естетичним функціям.

3. ОДЯГ СЦЕНИ

Щоб від глядачів були сховані стіни сценічної коробки, світлова апаратура, – устаткування, декорація й меблі, заготовлені для проведення спектаклю, ігровий сценічний майданчик позаду й з боків обмежують лаштунками й додатковими розсувними завісами. Верх цих драпірувань перекривають падугами, що маскують систему кріплення сукон, робочі містки й колосники.

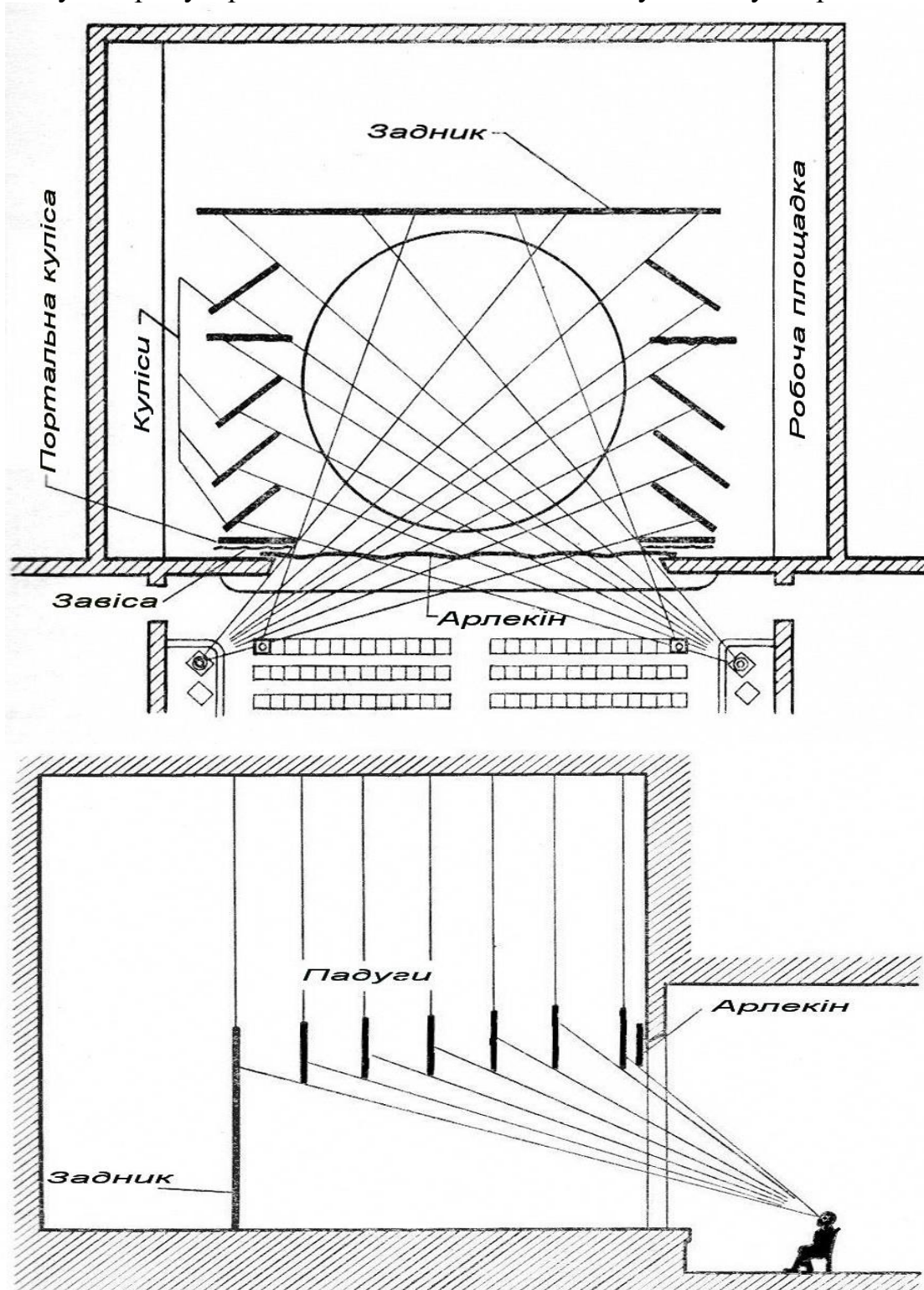

Мал. 8. Одяг сцени

Позитивна якість одягу сцени полягає в нейтральності формованого ним простору.

Перший спосіб підвіски одягу сцени забезпечує вихід акторів на будь-якому її плані – планово-кулісний, куліси розташовуються паралельно дзеркалу сцени. Другий дозволяє повніше використовувати площу сцени – кабінет, куліси розташовуються перпендикулярно до портального отвору. Істотним недоліком обох способів є образотворча однозначність і статичність організованого ними простору. Тому театру часто доводиться запасатися декількома комплектами одягу сцени: чергового, який в комбінації з декорацією може використовуватися для оформлення будь-якого спектаклю й для репетиційної роботи; концертного або, як його ще називають, святкового, що використовується в урочистих випадках, спектаклях героїко-революційного змісту, концертних програмах. Є одяг й спеціального призначення — наприклад, світло поглинаючий, виготовлений із чорного оксамиту. Він служить для створення спеціальних ефектів, а також ілюзії безмежного простору, що розсовує фізичні розміри сцени. Одяг сцени підвішується до верхніх конструкцій або механізмів сцени таким чином, щоб спосіб підвіски забезпечував її швидку зміну.

Куліса— елемент одягу сцени, що маскує від глядачів боки сцени й обмежує ширину ігрового майданчика сцени. Падуга маскує верх сцени.

Мал. 9,10. Повздовжній та поперечний розріз сцени з прикладом розташування куліс та падуг, з метою запобігання потрапляння в поле зору закулісного простору та обладнання.

Розташування лаштунків і падуг проводиться двома способами. Класичний — припускає розміщення лаштунків за планами паралельно

рампи; перед кожною парою лаштунків розташована падуга, що прикриває їхню верхню частину. При кабінетнім розважуванні боку сцени перекриваються лаштунками, підвішеними перпендикулярно рампи. У цьому випадку куліса називається боковиком. В обох випадках на останньому плані сцени лаштунки замикаються задником.

Лаштунки підвішують попарно у вертикальному положенні по обох краях ігрового майданчика з таким розрахунком, щоб вони приховували від глядачів бічний закулісний простір.

Кожну пару куліс перекривають **падугою**, що маскує систему їхнього кріплення, а також софіти й підвісні декорації.

Пари протилежних лаштунків і падуга, що приховує їхній верх, утворюють один **план сцени**. Кількість планів залежить від глибини сценічної коробки. На сцені, що має 19 м глибини, три плани оснащені лаштунками й падугами. На четвертому плані повішена додаткова розсувна завіса, система кріплення якої також замаскована падугою. Останній план замикається обрієм, зшитим з білого полотна. Відстань між кожним планом сцени дорівнює 2 м.

Дороги – роздержки

Дорогами-роздержками називаються полегшені переносні дороги для ігрових завіс і розсувних лаштунків. У різних конструкціях застосовуються тросові й тверді напрямні. Для доріг-роздержок головне — легкість, портативність, швидкість складання при збереженні високого коефіцієнта надійності.

Найпростіші тросові дороги застосовуються, як правило, тільки у випадку незначної довжини дороги (до 3 м) і малої ваги завіси або лаштунки. Несучі троси з кільцями, блоки приводу монтуються до нижніх поясів дерев'яної або металевої ферми.

Натяжка тросів проводиться гвинтовими стяжками. А приводна система аналогічна схемі звичайної розсувної завіси.

Конструкція дороги може бути найрізноманітнішою. У театральній практиці зустрічаються дороги із брусків, куточків, швелерів і інших профілів. Усі вони гуртуються на пересуванні роликів кареток по двох твердих площинах.

Застосування профільного металу дає можливість виготовлення двосторонньої дороги для руху обох половин завіси з необхідною величиною заходу. Така дорога збирається із двох швелерів. Вертикально розташовані полиці обох швелерів служать напрямними, по яких переміщуються каретки особливої конструкції. По одній стороні дороги переміщується одна половина завіси, по іншій — друга.

Панорами й обрії

Панорами й обрії є елементом декораційного оформлення й служать для створення сценічного фону. Але, при спільності головного завдання, між

ними є істотні відмінності, що ділять їх на два окремі види декораційно-технічного обладнання.

Обрій — це чисте полотно, що охоплює сцену із трьох боків. Обрії служать для позначення повітря, великого простору. Таким чином, якщо панорама є декорацією конкретного спектаклю, то обрій застосовується в будь-яких постановках і є постійним устаткуванням сцени. Так само як і панорами, обрії можуть пересуватися поперек сцени, але цей рух має за мету не художні, а чисто практичні цілі — у згорнутому вигляді обрій краще охороняється від забруднення. Як правило, сцена обладнується одним обрієм.

Обрії різняться як за матеріалом, так і за формою. З художньої точки зору кращим матеріалом для виготовлення обрію є бетон або будь-яка оштукатурена поверхня. Такі обрії називаються твердими.

Тверді обрії мають зовсім гладку поверхню, вони прекрасно сприймають кольорове висвітлення й мають високий коефіцієнт відбиття. Конструкції твердих обріїв можуть бути виконані в монолітному залізобетоні або на металевому каркасі. За формою вони розділяються на циліндричні й купольні. Циліндричний обрій являє собою частину вертикального циліндра, зверненого своєї внутрішньою стороною до глядачів. У купольному обрії нижня криволінійна частина поступово переходить у нависаючий над сценою купол. Така форма створює найбільш повну ілюзію небесного склепіння й зменшує кількість падуг. Через велику вагу обладнання піднімальних обріїв твердого типу є надзвичайно складним. Нерухомі стаціонарні конструкції захаращують планшет, ліквідовують можливість використання задньої частини сцени. Тому в основному театри звертаються до обладнання м'яких обріїв, що легко прибираються.

М'які обрії шийються із щільного полотна якомога більшої ширини. Чим ширше тканина, тем менше ймовірність появи зморшок і тем непомітніше шви, що проступають при контражурному висвітленні. З цією ж метою окремі полотна зшиваються між собою особливим закруточним швом, при якому крайки тканини з'єднуються майже в стик.

Сценічний обрій повинен закривати весь простір сцени по висоті й ширині. Практично, дорога обрію розташовується на рівні поручнів верхньої галереї, з якої проводиться підвіска полотна й обслуговування механізмів.

Обрії, що починаються від порталів й охоплюють увесь простір сцени, дозволяють повністю відмовитися від лаштунків. Але вони закривають кишені й освітлювальні галереї, у деяких випадках утруднюючи тим самим монтування декорацій і установку світла. Частіше глибина обрію обмежується простором сцени, що лежать за кишенями.

Механізація обрію призначена для швидкого збирання полотна й залежить від способів його підвіски. Обрії підрозділяються на пересувні, піднімальні й підйомно-опускні.

Піднімальний обрій являє собою підковоподібну вигнуту в плаке штангу, підвішену до несучих канатів за принципом підвіски штанг декораційних підйомів. У неробочому стані штанга піднімального обрію із прикріпленим

полотнищем перебуває у вертикальній площині й піднята до колосників. Для перекладу в робоче положення штанга опускається до робочого рівня й прядив'яними мотузками вручну переводиться в горизонтальне положення. При цьому парасоля полотнища згори розправляється й натягується.

Пересувний обрій являє собою значне, більш складне, технічне обладнання й складається зі стаціонарної роликової дороги й двох приводних механізмів з вертикальними конічними барабанами. Приводи встановлюються по кінцях дороги й служать для намотування на них полотнища, що прибирається, обрію. При цьому один з барабанів повинен перебувати в нижньому положенні, а іншої — у верхньому.

Підйомно-опускний обрій. Підвіска м'якого обрію підйомно-опускного типу можлива для будь-якого штанкетному підйому. У найелементарнішому варіанті до декораційного штанкета на певній відстані один від одного кріпляться дві вигнуті труби, зовнішні кінці яких підтримуються мотузками ручних підйомів, пропущених через колосникові блоки. Полотно обрію прив'язується до штанкета й бічних труб. При натягу мотузок бічні труби приймають горизонтальне положення, розкриваючи обрій. Сильна й рівномірна натяжка полотна досягається застосуванням другого вигнутого штанкета обрію, що прикріплюється до зворотної сторони, на висоті 20—25 см від планшета.

Підйомно-опускні обрії зручні для створення фонів на будь-якому плані сцени. На відміну від стаціонарних вони мають менші розміри, їхній колір і художня обробка можуть бути будь-якими.

Для стаціонарних обладнань виготовляються спеціальні штанкети із закругленими кінцями. Верхній штанкет кріпиться постійно на певній висоті, а за допомогою нижнього піднімають обрій, складаючи його вдвічі. Але постійно підвішений обрій, навіть і в складеному виді, швидко порохиться й втрачає свою білизну.

Для створення рухомого фону в сучасному театрі застосовується панорама. Панорама — це, як правило, мальований задник, що пересувається з однієї сторони сцени на іншу. Рух здійснюється на очах у глядачів під час дії. Панорама вживається й у тих випадках, коли необхідно створити ілюзію руху акторів або декорації, що перебувають перед нею. Таким чином, панораму можна віднести до категорії сценічних ефектів. Необхідно мати плавне регулювання швидкості руху панорами в широкому діапазоні, оскільки її рух вплітається в сценічну дію, у музичних спектаклях — у текст музичного доробку.

Панорамний механізм. За технічним обладнанням приводи панорамних механізмів схожі із приводами обрію. Однак швидкість руху панорами плавно регулюється в межах від 0,05 до 0,75 м/с, що забезпечується електродвигуном постійного струму.

Дорога панорами виготовляється із двох паралельних куточків, зв'язаних між собою фігурними діафрагмами. У щілину між куточками пропущене полотно панорами, а несучий канат сковзає по верхніх полицях куточків. Полотно панорами прикріплюється до несучого канату так само, як і

полотнище обрію. Дорога зазвичай кріпиться до штанги декоративного підйому й у робочому положенні прикріплюється до робочих галерей.

Полотно панорами, сходячи з конічного барабана, проходить по дорозі й намотується на другий барабан. Як обрії, так і панорами забезпечуються двома приводами, у яких один має правий гвинт, а другий — лівий.

Останнім часом намічається тенденція до установки двох полотен. Одне з них білого кольору, а інше із чорного оксамиту й застосовується в нічних сценах.

Технологія виготовлення панорами залежить від завдання художника. Для клейового живопису вибирається полотно, для розпису тонкими гуашевими або аніліновими барвниками — вибільні тканини. Як основу для аплікаційних панорам може бути використана міцна театральна сітка. Незалежно від техніки обробки і якості матеріалу тканина для панорами, так само як і для обрію, розкрюється тільки вертикальними смугами. Вертикальні шви дають менше складок і зморшок і сприяють щільному намотуванню полотна на барабани.

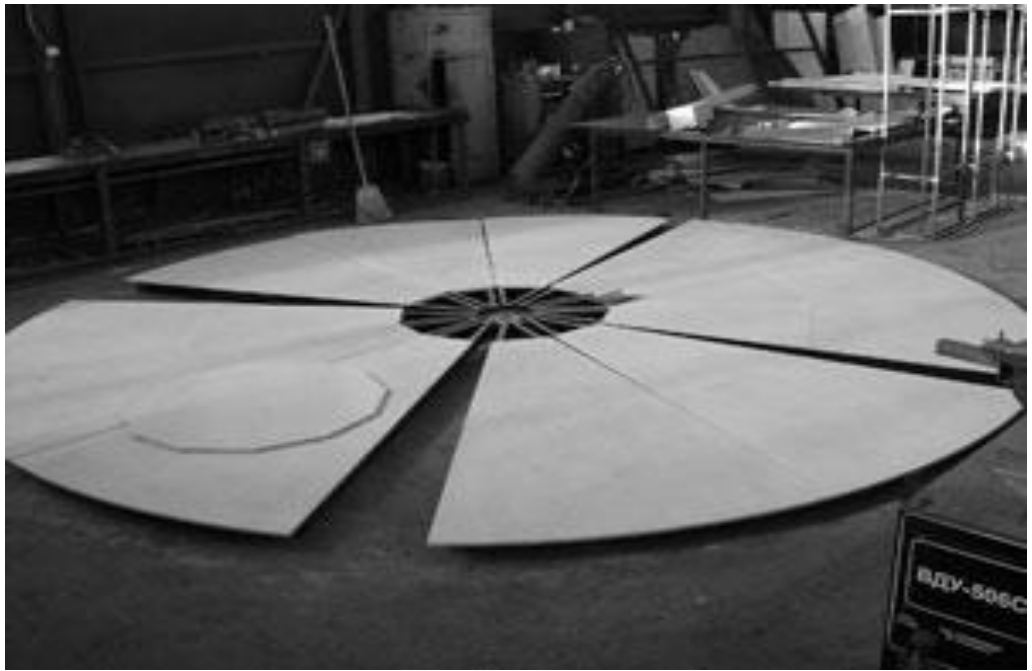
4. ОБЛАДНАННЯ ПЛАНШЕТА СЦЕНИ

Поворотне коло у даний час є одним з найпоширеніших механізмів планшета сцени. По суті це частина планшета, виконана у формі кола, що обертається довкола центральної осі.

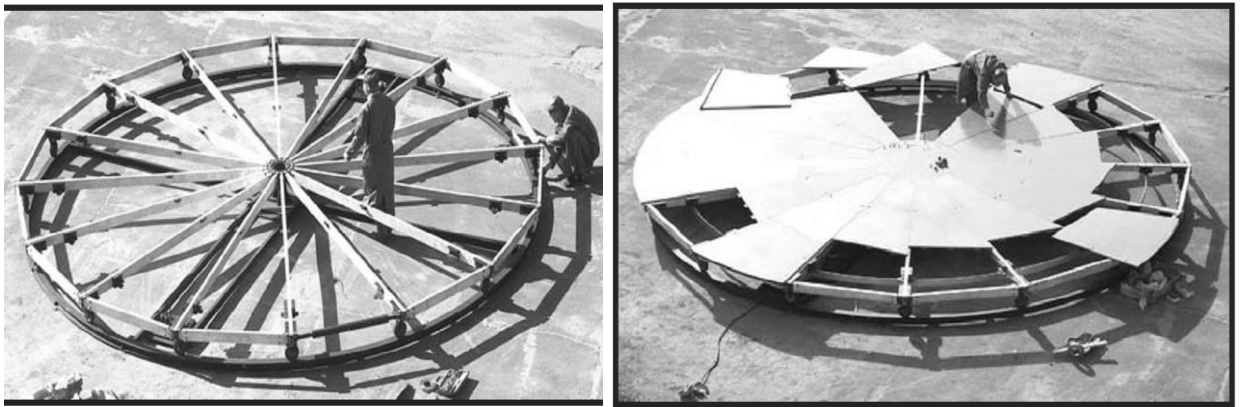
Сценічне коло призначене для переміщення по колу декорацій і виконавців. Воно дозволяє здійснювати швидку зміну об'ємних декорацій, дає можливість розгортати дію в просторі, що змінюється, здійснювати прийоми кінематографічної панорами, крупного плану, побудову динамічних мізансцен. Це сильний засіб посилення емоційної дії на глядача.

Кола накладні встановлюються поверх планшета сцени. Це збірно-розбірні пристрої, що збираються поверх планшета. Накладне коло складається з центральної п'яти, каркаса, настилу і ходової частини. Каркас незалежно від матеріалу, з якого він зроблений, може бути секційний, балочний або комбінований. Секційний каркас складається з декількох секцій, що збираються на центральній п'яті. Секції між собою скріплюються жорсткими зв'язками. Зверху на секції укладається настил. Балочний каркас складається з балок-радіусів, також закріплених на центральній п'яті і таких, що сполучаються жорсткими зв'язками — хордами. І, нарешті, комбінований каркас складається з секцій, що чергуються, і балок.

Настил — незалежно від конструкції каркаса завжди щитовий — виготовляється залежно від навантаження або з дощок, або з 10-міліметрової фанери. Ходова частина складається з роликів, або прикріплених до секцій і балок каркаса, або встановлених на спеціальних кільцевих опорах, укладених на планшеті сцени.

Мал. 11. Накладне коло

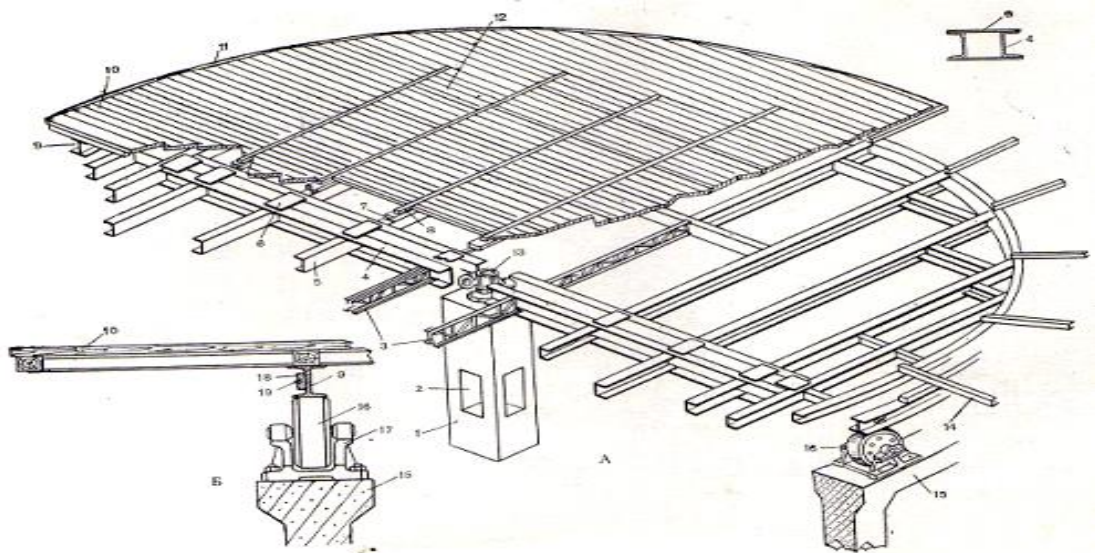
Мал. 12,13. Побудова накладного кола

Мал. 14,15. Направляючі накладного кола

Врізне дискове коло — це плоский диск, що врізається в планшет сцени так, що рівень настилу кола точно збігається з рівнем настилу сцени. Таке коло забезпечується зйомними щитами для утворення отворів-люків. Це стаціонарні пристрої, що встановлюються так, що рівень настилу кола строго збігається з рівнем основного планшета. Врізне дискове коло вмонтовується на обладнаних в трюмі сцени залізобетонних або металевих конструкціях, що складаються з кільцевої естакади і розміщеної в її центрі центральної опори. На естакаді стаціонарно встановлюються котки кола, по яких ходить кільцева рейка, що є складовою частиною каркаса. На центральній опорі встановлюється порожниста п'ята кола — центр його обертання. Через порожнину в п'яті на коло виводяться електроживлення від кільцевого струмоприймача колекторного типу і труби, що падають воду, пару і стиснене повітря для здійснення ефектів при русі.

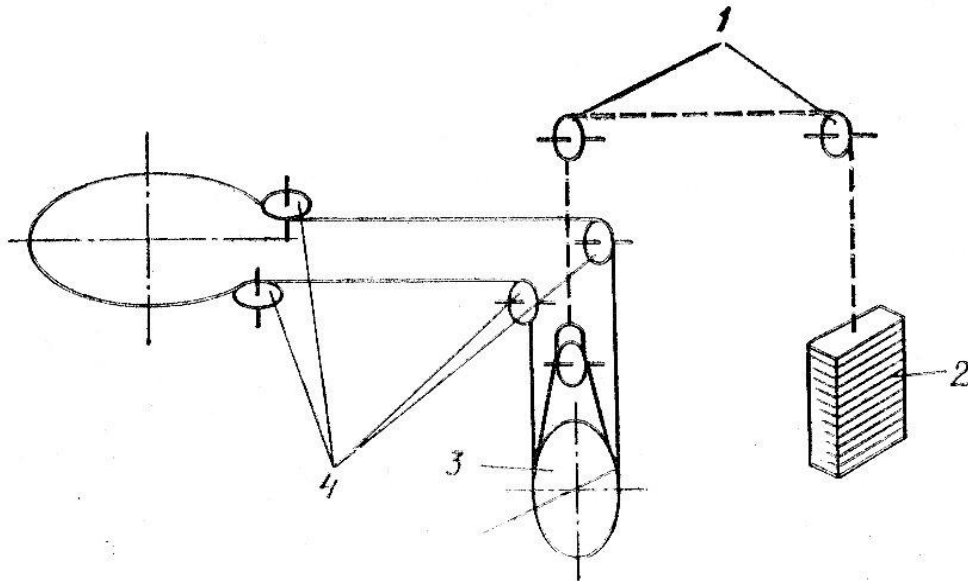

Мал. 16. Врізне дискове коло

А — загальний вигляд, Б — розріз упоперек

1- центральний стовп; 2 — люк для колектора; 3 — зйомна балка; 4 — головна балка; 5 — балка каркаса; 6 — пластина; 7 — прокладка під щит; 8 — прокладка проміж щитами; 9 — балка рейка; 10 — настил; 11 — окантовка настилу; 12 — зйомні щити; 13 — центральна опора; 14 — консольна балка; 15 — бетонна естакада; 16 — каток; 17 — опора катка; 18 — утримувач троса; 19 — трос приводу.

Мал. 17. Схема канатного приводу сценічного кола:

1 - вантажні блоки; 2 - натяжний вантаж; 3 - шків ведучий;
4 - тягові блоки

Недолік врізного кола — неможливість виходу з люків під час руху. Компенсує ці недоліки **барабанне коло**. Воно являє собою дво- або триповерхову конструкцію, верхній поверх якої розташований на рівні планшета сцени, а нижній — на рівні підлоги трюму. У площину кола вписуються окремі підйомно-опускні майданчики. Підйом і спуск майданчиків може здійснюватися одночасно з обертанням кола. Поєднання вертикального і обертального рухів значно підвищує художні можливості поворотного кола, що зумовило широке поширення кіл даного вигляду. Барабанні кола виконуються у вигляді ґратчастого стакана з прокатних профілів, що має три рівня: один верхній, який за рівнем співпадає з планшетом сцени, другий, — розташований на рівні першого трюму, третій — технічний, який створює дно барабана.

Ходова частина таких кіл розміщується або під дном барабана, або під планшетом сцени на виносних консолях. Великою перевагою, яка і визначає вживання кругів барабанного типу, є можливість пристрою в них підйомно-опускних майданчиків. При цьому в межах каркаса барабана настил може цілком складатися з майданчиків або між майданчиками можуть бути залишені нерухомі частини. Таким чином, пристрій суцільного підйомно-опускного настилу спричиняє за собою збільшення висоти барабанного кола, а отже, і збільшення глибини трюму, що зрештою підвищує вартість будівництва.

Механізм підйому майданчиків може бути канатний, ланцюговий, рейковий і гвинтовий.

Останніми роками часто застосовуються **кола з підвісним трюмовим настилом**, що є перехідною модифікацією від врізного дискового кола до барабанного. Ці кола виконуються на базі врізного дискового кола, до балок

якого на тязі підвішений трюмової настил.

Поворотне кільце є модифікацією поворотного кола. Це частина планшета, виконана у формі плоского кільця, що обертається довкола осі, призначена для переміщення по колу декорацій і акторів. Системи кілець, що обертаються, мають декілька варіантів: кільця, що охоплюють нерухоме внутрішнє коло; кільця, що обертаються разом або порізно з колом; концентричні кільця і так далі. Обертання декількох планів сцени з різними швидкостями в різних напрямках дають виняткову можливість зміни ракурсів, перебудови декорацій у всіляких поєднаннях.

Розвитком системи сценічного кола є його поєднання з одним або декількома кільцями, що охоплюють коло і що обертаються як спільно з колом, так і самостійно в напрямках, спільних або протилежних до напрямку обертання кола. Коло і кільця повинні мати самостійні приводи і системи привідних канатів. При спільному обертанні таких систем в одному напрямі переважно обертання від приводу зовнішнього кільця, яке в цьому випадку жорстко з'єднується з рухомими елементами, що лежать усередині нього.

Концентричні кільця мають ряд переваг перед найрозповсюдженішою системою – «коло – кільце». Обертання декількох планів сцени з різними швидкостями в різних напрямках дає виключну можливість зміни ракурсів, перебудови окремих частин декорацій в різноманітних сполученнях. Але разом з тим наявність декількох кілець різко скорочує площу внутрішнього кола та лишає сцену не тільки підйомно–спускних частин, але і елементарних люків провалів. Також як кола, кільця можуть бути дискового, барабанного і накладного типу.

Конкретне конструктивне втілення ідеї поворотної сцени залежить не тільки від технічного прогресу і кваліфікації конструктора, але і ряду інших причин, в тому числі розмірів сцени, матеріальних можливостей, специфічних завдань, які ставить театр як замовник.

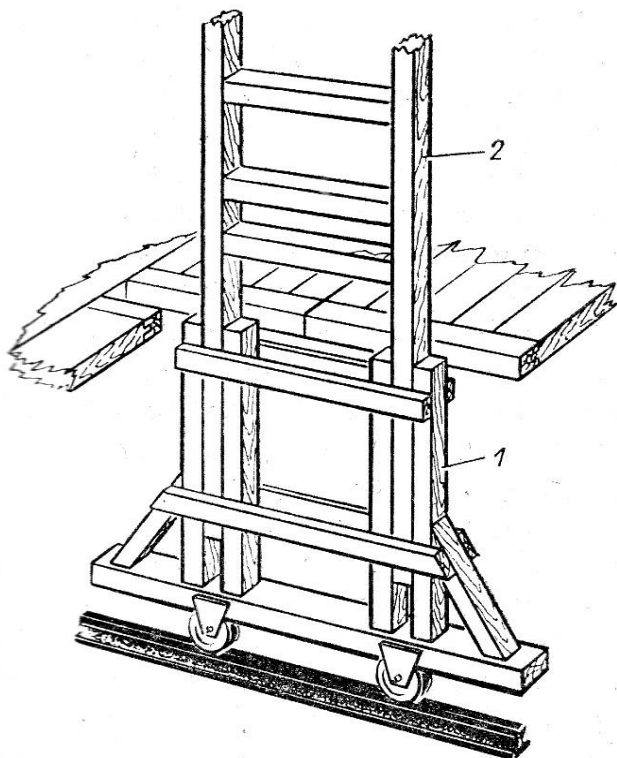
Театральні транспортери аналогічні звичайним транспортерам зі стрічковими або пластинчастими; вагонесучими елементами. Вони використовуються для горизонтального прямолінійного переміщення по сцені декорацій, виконавців, для імітації руху. Транспортери бувають урізними, коли вагонесучі елементи встановлені в рівні сцени, і накладними, коли вони встановлюються вище рівня планшета.

На сцені застосовуються два види транспортерів: пластинчасті й стрічкові. Пластинчасті транспортери вбудовуються в конструкцію планшета і є устаткуванням стаціонарним; стрічкові — збірно-розбірні, що збираються щораз при необхідності. Пластини стаціонарного транспортера служать частиною планшета й розраховуються на міцність так само, як і планшет. Істотним недоліком пластинчастих транспортерів є наявність щілин між пластинами й основним планшетом, особливо по кінцях транспортера, у тих місцях, де пластини йдуть під планшет. Тому вкрай бажано пластинчасті транспортери робити на всю ширину сцени для того, щоб відхід пластини під планшет відбувався в закулісному просторі.

Стрічкові транспортери складаються з нескінченної прогумованої

транспортної стрічки товщиною 6—8 мм, що укладається на підставу з полірованого металевого аркуша. По кінцях стрічки в рівні планшета сцени встановлюються приводний і натяжний барабани або відвідні ролики, які відводять стрічку під планшет сцени. Стрічка має замок, за допомогою якого її кінці скріплюються, утворюючи петлю. Привід стрічкових транспортерів залежно від довжини й швидкості може бути як електромеханічним, так і ручним. Для всіх видів транспортерів швидкість понад 1 м/с не допускається.

Одне з рідко застосовуваних нині стаціонарних обладнань сцени — **кулісний станок**, або, як називають, **кулісна машина**. Це обладнання являє собою вертикальну плоску раму на колесах, що котиться по рейках, прокладених на підлозі трюму, при цьому верхня частина рами постійно перебуває в прорізі — щілині планшета сцени в рівні з ним. Існують конструкції кулісних машин з вертикальним переміщенням рами. Кулісний станок пересувається поперек сцени. Призначений він для закріплення й переміщення по планшету декорацій. З його допомогою в старому театрі проводилася зміна лаштунків, розсовувалися й руйнувалися стіни, здійснювалися чудеса казкових перетворень, пили кораблі, проходили об'ємні панорами і т.д. Неминуча скутість планшета при обладнанні кулісних машин привела до відмови від них як від стаціонарного устаткування сцени. Однак сам принцип їх не забутий і широко використовується при створенні аналогічних ефектів в окремих спектаклях.

Мал. 18. Кулісна машина:

- 1 – верстат
- 2 – рамка

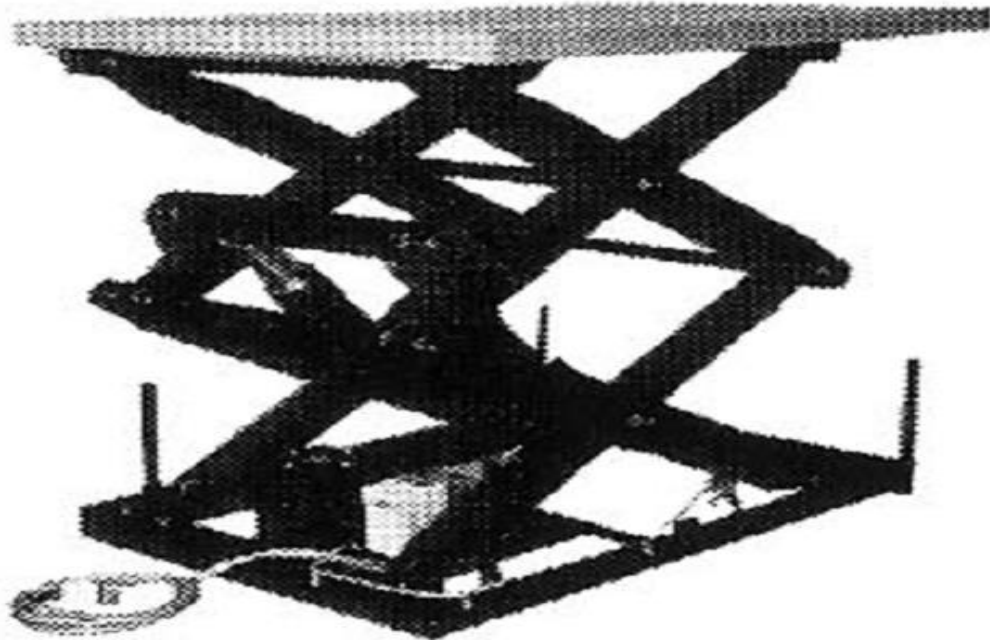
Це обладнання складається із двох частин: нижньої (плоскої) рами — «верстата» і верхньої (вставної) рамки або стійок, що вставляються в гнізда верстата через щілину в планшеті сцени. Верстат кулісної машини, металевий або дерев'яний, перебуває в трюмі, у нижній частині обладнаний колесами, які перекочуються по рейках, прокладених на підлозі трюму. Верстат пересувається впоперек сцени. Верхня частина його ковзає в щілині планшета. Зверху, через щілину планшета на ньому закріплюється будь-яка декорація або бутафорія. Рух кулісної машини здійснюється безпосереднім додатком зусилля від руки із трюму або тяговим канатом від ручної лебідки. Щілини невикористовуваних у спектаклі кулісних машин закладаються рейками.

Пересувні майданчики або, як їх ще називають, **фурки**, призначені для горизонтального прямолінійного й криволінійного переміщення зібраних декорацій і акторів. Пересувний майданчик, по ширині відповідна до ширини ігрової частини сцени, являє собою самостійний пересувний планшет, за допомогою якого можна подати в ігрову частину сцени повне оформлення однієї картини спектаклю. Хура може використовуватися цілком або окремими секціями, різноманітними за розмірами і формою. Касетне коло, або хура з колом, — це хура із вбудованим у неї поворотним колом; така комбінація створює багаті можливості динамічного оформлення постановок.

Пересувний майданчик (ф у р к а) являє собою плоский металевий каркас, поставлений на ходові ролики, покритий зверху дерев'яним настилом. Товщина настилу розраховується залежно від прольотів каркаса. Застосовують два види фурок: фурки, ходова частина яких розташована на планшеті сцени, і фурки з ходовою частиною, розташованою під планшетом сцени. У першому випадку настил фурки піднімається над планшетом, а в другому — рівень настилу фурки повинен збігатися з рівнем настилу планшета. Застосовується ще одна конструкція фурок: ходова частина розташована під планшетом сцени, а каркас із настилом — над планшетом. У цьому випадку настил фурки перебуває вище рівня планшета.

Швидкість фурок нормована й не повинна перевищувати 0,75 м/с. Привід фурок може бути як ручним, так і електромеханічним. В останньому випадку необхідне обладнання в планшеті сцени твердих напрямних елементів.

Наступний щабель механізації планшета, що збільшує його гнучкість і виразні можливості — **підйомно-опускні майданчики**. Це рухомі частини планшета, що можуть підніматися вище рівня сцени й опускатися в трюм.

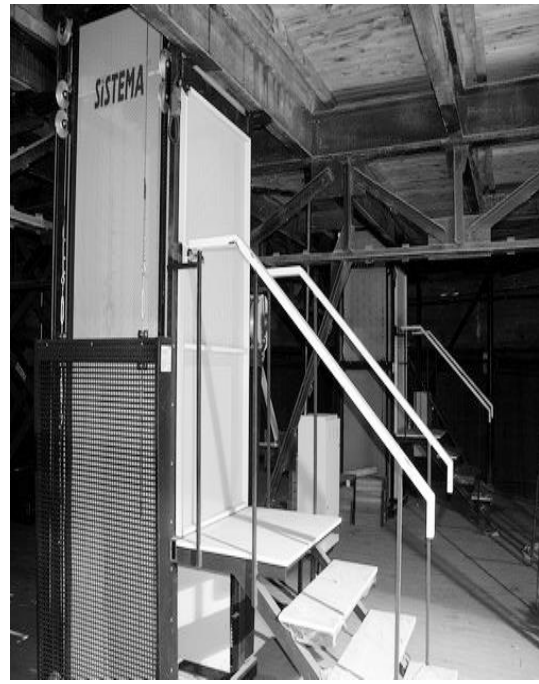
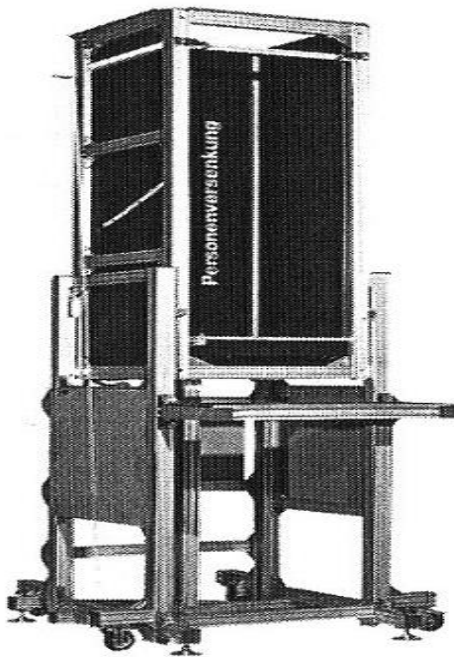

Мал. 19. Підйомно-опускний майданчик

Мал. 20. Підйомно-опускний майданчик

Найпростіший вид — **люк-провал**. Він розрахований на підйом і спуск однієї людини, бутафорського предмета або частини декорації (кущ, пень). Його робочий майданчик не піднімається вище рівня планшета сцени й використовується для всіляких зникнень і появ.

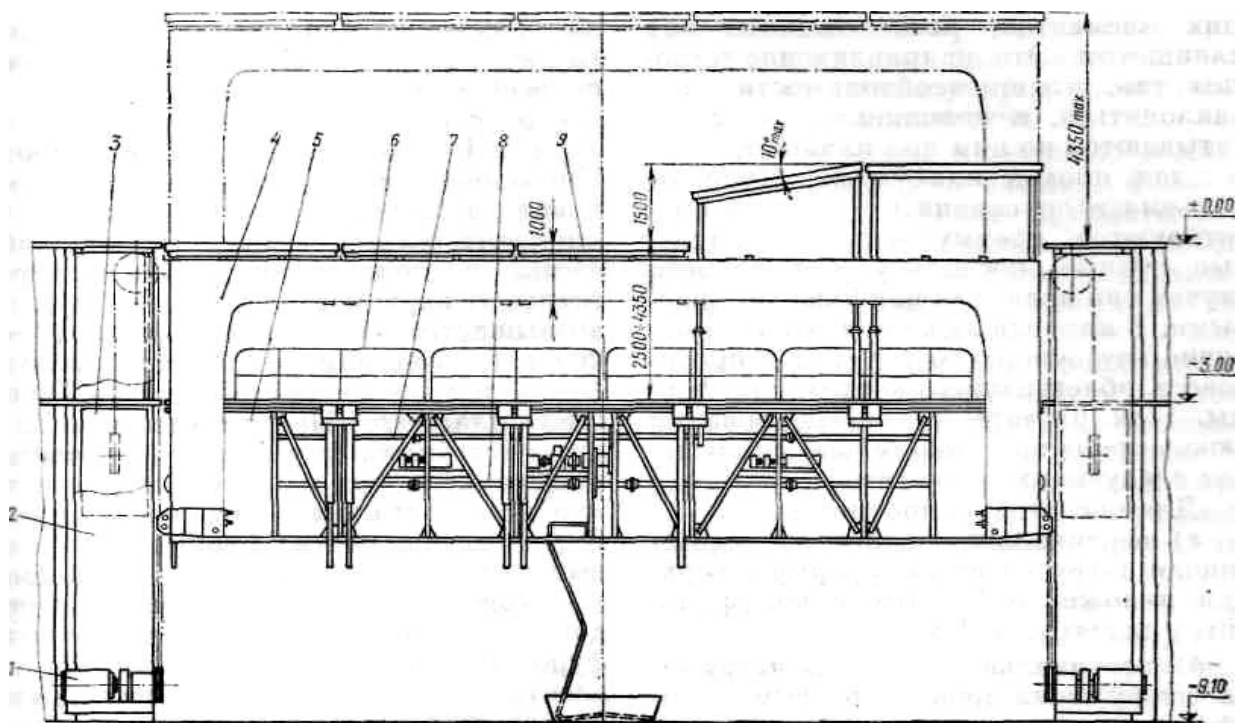
Мал. 21, 22. Люки-провали

Люки-провали складаються з напрямного станку, у якому вертикально переміщується піднімальна платформа. Розрізняють люки-провали пересувні, станок яких поставлений на ковзанки й може пересуватися по всій площі трюму, і люки-провали стаціонарні, установлені заздалегідь у певному місці. Принцип дії люка-провалу полягає в тому, що на платформу, що перебуває в нижньому положенні, у рівні трюму, стає актор або розміщується будафорія, і потім за допомогою приводу платформа піднімається до рівня планшета сцени, у якому на цей час відкривається проріз. При необхідності опускання на платформу, що перебуває в рівні планшета, стає актор і опускається в трюм. Люки-провали завжди проектують у комплекті із захисними шторами, що перекривають проріз у планшеті при опущеній платформі люка. Захисна штора, що складається із двох щитків, поставлених на ролики, утримується на напрямних елементах, розташованих під планшетом. Приводи підйому й опускання платформи проектують переважно канатні ручні, оскільки для даного випадку вони є найбільш безпечними. У приводі люка обов'язкова наявність вантажноупорного гальма й противаги, що полегшує підйом платформи.

Крім вищевказаного при проектуванні люків-провалів для підйому людей на кожному люку, що піднімається, передбачається розмір платформи не менш 0,7X0,7 м.

Стаціонарні підйомно-спускні обладнання використовуються й для подачі декорацій із трюму на очах у глядачів і зміни рельєфу сцени. Найбільш складний вид такого майданчика — **ярусний підйомно-опускний, або театральний ліфт**, який частіше називають **піднімальний план**. Це дво- або триповерховий підйомник, розміри настилів якого по ширині відповідають ширині ігрового майданчика сцени й з відстанню між настилами, рівним або трохи більшим, ніж висота порталного прорізу

(дзеркала) сцени. За допомогою цього обладнання можна здійснювати підйом із трюму цілої декоративної установки для послідовного показу картин спектаклю. Усі сценічні підйомники мають кілька сфер застосування. Вони використовуються для здійснення таких ефектів, як зникнення, провали й появи виконавців і бутафорських імітацій, зміна рельєфу планшета, створення декількох рівнів ігрового майданчика, забезпечення вертикального руху декорації, акторів. Використання цих обладнань для створення руху обмежене. Найбільше повно вони використовуються в перервах між діями при підготовці чергової сценічної картини.

Мал. 23. Підйомно-опускна сценічна площадка

1 — основний електропривод; 2 — шахта протизваги; 3 — протизвага; 4 — платформа верхня; 5 — платформа нижня; 6 — зйомні огороження; 7 — верхній синхронізуючий вал; 8 — нижній синхронізуючий вал; 9 — щит верхньої платформи

Підйомно-опускне обладнання (майданчика) сцени й авансцени (підйомник оркестру) конструктивно схожі, але виконують різні функції.

Піднімальні обладнання сцени можуть бути розділені на дві групи: піднімальні майданчики, які використовуються для зміни рельєфу сцени, і піднімальні плани, призначені як для зміни рельєфу сцени, так і для послідовної зміни декорації окремих картин спектаклю.

Звичайно розмір піднімального майданчика (у плані) по глибині дорівнює глибині ігрового плану, розмір же по ширині сцени становить $1/3$ — $1/4$ ширини ігрового простору сцени. Піднімальний план має глибину, однакову з піднімальним майданчиком, а по довжині займає весь ігровий простір сцени. Хід піднімальних майданчиків найчастіше встановлюють: униз — від рівня планшета сцени до рівня підлоги першого трюму, нагору —

звичайно на ту ж величину. Якщо піднімальні плани призначають тільки для зміни рельєфу сцени, то їхній хід встановлюється в тих же межах, що й для піднімальних майданчиків. Іноді, при розташуванні складів нижче рівня планшета, за допомогою піднімальних майданчиків і планів здійснюють доставку декорацій і бутафорії на сцену.

Дуже часто в сучасному спектаклі виникає потреба виносу сценічної дії за межі порталу, ближче до глядача, на авансцену, використовувати для гри площу й простір оркестрової ями, що породило різноманітні конструкції, які трансформують оркестрові ями, їх називають **підйомниками оркестру**. Конструктори шукають рішення, що дозволяють здійснити відразу кілька варіантів використання зони оркестрової ями: збільшити за рахунок її площі авансцену або зал для глядачів, створити східці зі сцени на рівень залу для глядачів, що буває необхідно й при оформленні суспільно-політичних заходів, які проводяться у театрах, додати підйомнику оркестру функції транспортного засобу, наприклад, з доставки на рівень авансцени столів президії або доставки на рівень залу для глядачів зйомних рядів глядацьких крісел і т. д.

Оркестровий підйомник може бути виконаний, що як полягають із однієї цілої платформи, а також і з декількох частин, що мають роздільний і спільний синхронний рух. Крім того, є рішення, по яких цілісні платформи оркестрових підйомників оснащуються додатковими вбудованими в основну конструкцію піднімальними елементами.

Механізми підйому майданчиків, планів і оркестрового підйомника залежно від конкретних умов можуть бути різними — канатними, ліпними, рейковими, гвинтовими, важільними й гідравлічними. Крім того, знов-таки виходячи з конкретних умов, не виключаються комбіновані варіанти: гвинтоважільні, гідроланцюгові й гідроважільні.

4.1.МЕХАНІЧНЕ ОБЛАДНАННЯ СЦЕНИ

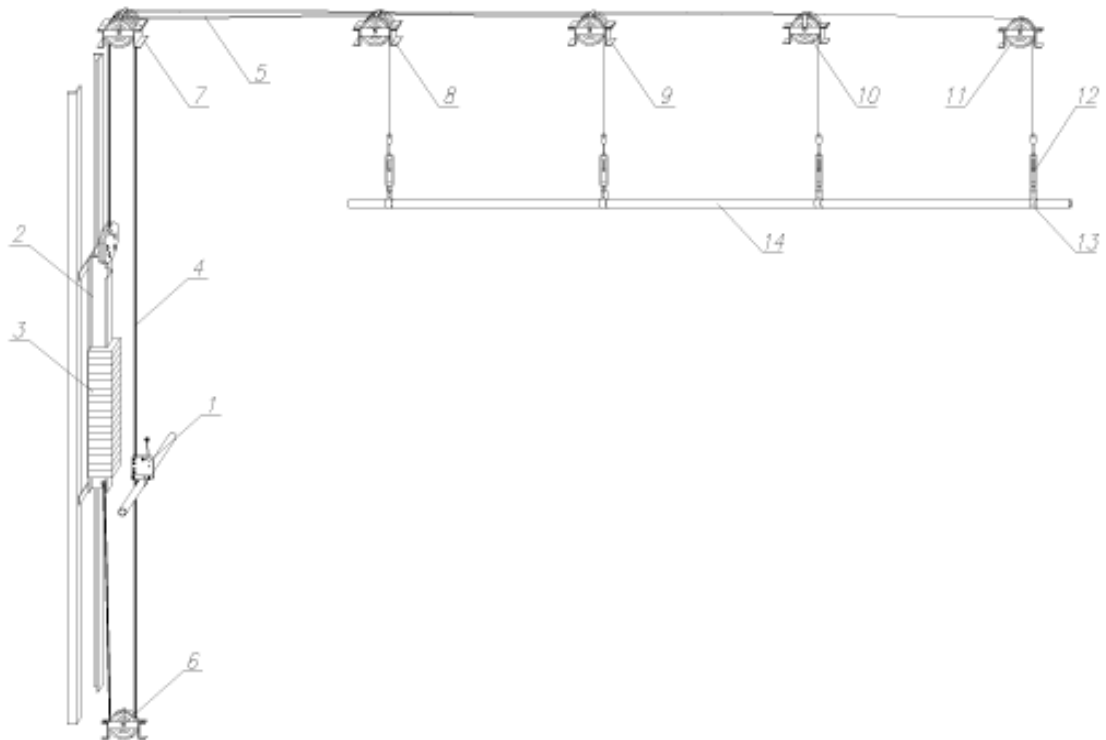
Штанкетні, індивідуальні й софітні підйоми складають верхню механізацію и належать до головних видів механічного обладнання сцени. Не дивлячись на те, що сучасний театр в основному відмовився від плоских живописних декорацій и використовує об'ємно - просторовий метод оформлення вистави, верхнє обладнання сцени не втратило свого значення. Сьогодні неможливо уявити собі професійну сцену без підвіски об'ємних та плоских декорацій, освітлення згори. За допомогою верхнього обладнання і, головним чином, декораційних підйомів здійснюється не тільки моментальна зміна декорацій, але й полегшується рішення різноманітних монтувальних задач, монтаж окремих конструкцій при зборці.

Декораційні, або штанкетні підйоми — механізми, в яких для підвіски елементів оформлення спектаклю використовується горизонтальний стрижень з дерева або металу (штанкет), укріплений не менше ніж на трьох канатах. Декораційні підйоми призначені для підйому, спуску і утримання в заданому положенні декорацій, які не можна закріпити в одній точці. Вони

використовуються для підвіски куліс, падуг, завіс, задників і плоских декорацій. Вертикальне переміщення оформлення за допомогою системи декораційних підйомів забезпечує, по-перше, швидку зміну декорацій, по-друге, різноманітність відтінків і ритмів руху, що задають ритм сценічній дії, по-третє, звільнення корисної площі сцени від кріпильних пристосувань.

Для ефективної зміни декорацій висота сцени має бути достатньою, аби найбільші задники або жорсткі куліси, що знаходяться вгорі, були поза увагою глядача. Різноманітність варіантів зміни декорацій, що досягаються за допомогою штанкетних підйомів, зробили цей вигляд верхнього устаткування найбільш поширеним.

Штанкетні підйоми забезпечують фронтальне положення декорацій відносно глядацької зали. Між тим нерідко виникає потреба в підвіски декорацій під різними кутами до порталу, діагонального переміщення об'ємних конструкцій або закріплення їх в одній точці. Ці задачі вирішує система індивідуальних підйомів.

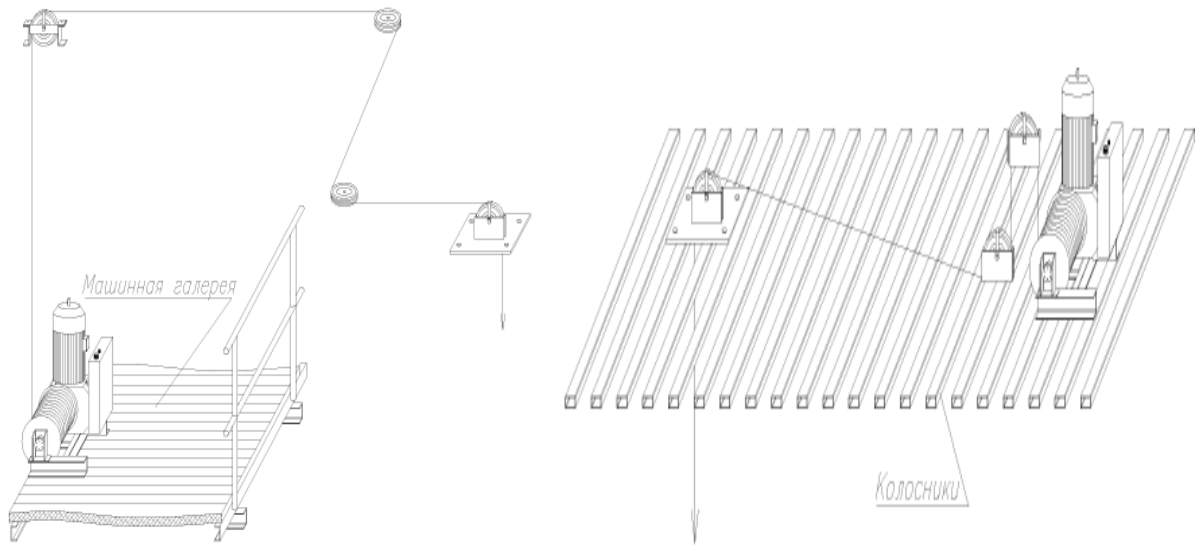

Мал. 24. Схема штанкетного підйому

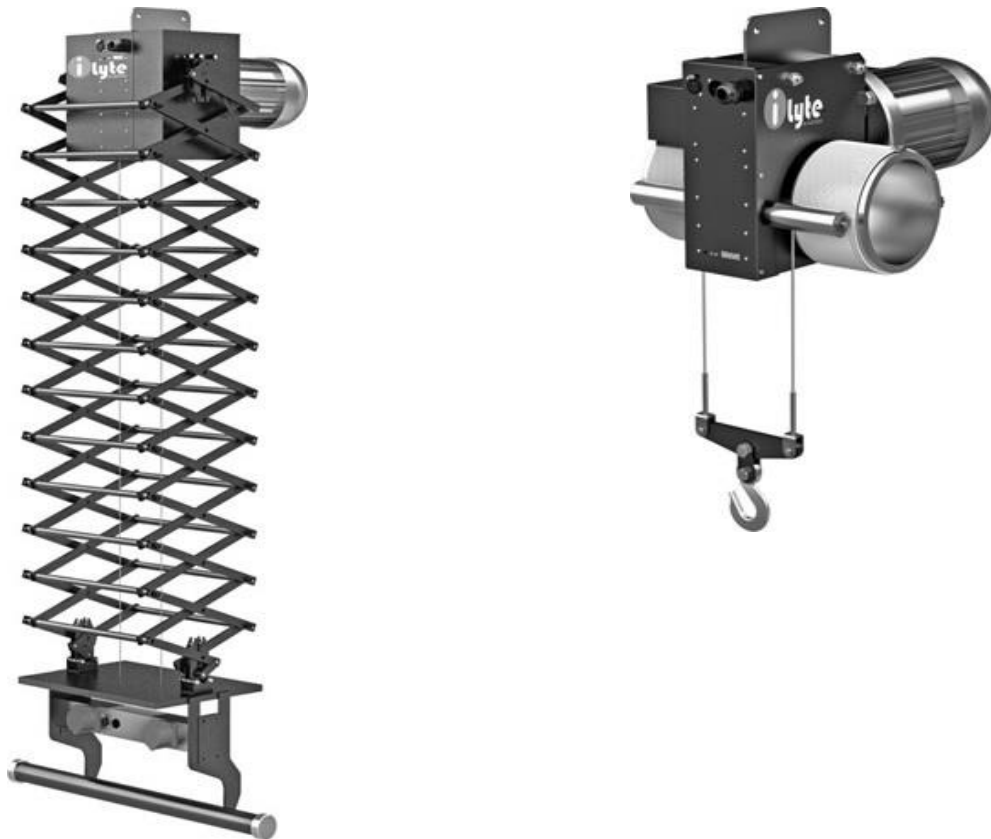
1 – затиск троса вантажного; 2 – калкаш; 3 – ваги театральні; 4 – трос вантажний; 5 – троси направляючі; 6 – блок троса вантажного нижній; 7 – блок троса вантажного верхній; 8,9,10,11 – блоки тросів направляючих; 12 – талреп; 13 – хомут штанкетний; 14 – штанкет.

Індивідуальний підйом — це система переносних або стаціонарно закріплених колосникових блоків, які підводяться поодиноці або комплектами до загального приводу. Ці блоки можуть рівномірно розподілятися по колосниковому настилу через визначені проміжки. Так, наприклад, як що розбити всю площу колосників на квадрати зі стороною, що дорівнює 1 м, і

по кутах кожного з них поставити вертикальний блок, то кожний квадратний метр сцени буде оснащений чотирма підйомними тросами.

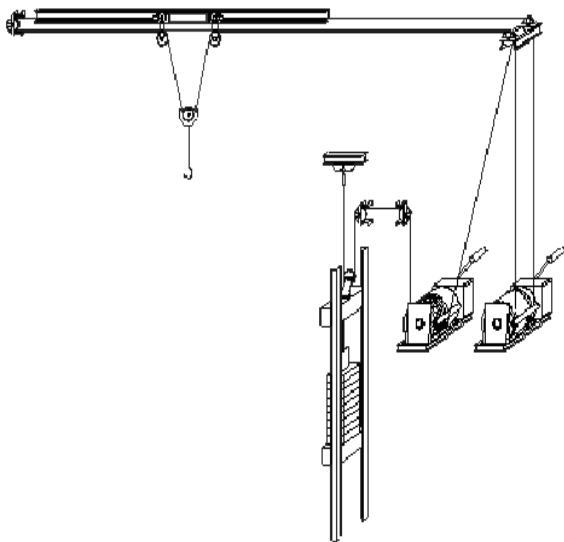
Мал. 25. Приклади індивідуальних підйомів

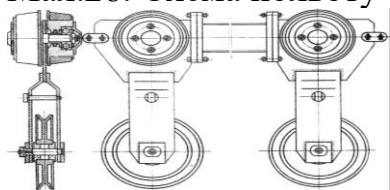
Мал.26.
Пантограф штанкетний.(DMX управління, контроль висоти)

Мал.27.
Моторизований підйомник с DMX управлінням.

Польотне обладнання. Давня техніка сценічних польотів до цього часу знаходить застосування в окремих виставах, особливо музичних та казкових. (Мал. 28.)

Мал.28. Схема польоту с жорсткою дорогою

Мал.29. Каретка польоту дороги

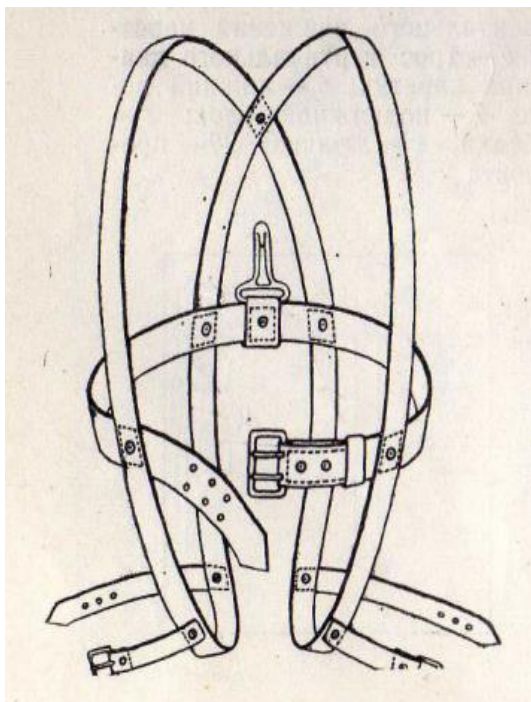
Сценічний політ — це засіб для польоту над сценою акторів чи різноманітних бутафорських імітацій. Найпростіший вид сценічного польоту, передбачено для бутафорських виробів. Він складається з натягнутого під кутом тросу та планки, що ковзає по ньому на двох або більше кільцях. Трос зазвичай натягується між боковими галереями. До планки кріпиться предмет, швидкість польоту якого може регулюватися тонким шнуром. Цей спосіб передбачений тільки для прямолінійного переміщення предмета в повітрі. Польоти за складними траєкторіями, з одночасним вертикальним та горизонтальним переміщенням, потребують більш складної техніки.

Найчастіше застосовується політ, на основі руху спеціальної каретки з поліспастичним блоком. Цей польотний засіб складається з тросової дороги, натягнутої впоперек сцени, роликової каретки та поліспастичного підвішеного блоку.

При здійсненні сценічних польотів необхідне неухильне виконання інструкцій, правил з техніки безпеки, ретельний інструктаж робочого персоналу і спеціальне навчання як робітників, так і виконавців техніки польоту. Специфіка театру не дозволяє дотримуватись основної заповіді техніки безпеки, яка забороняє стояти, а тим паче працювати під вантажем який висить. Все поверхове господарство сцени разом з підвішеними декораціями становить постійну загрозу для працюючих на сцені. Тому, в театрі введені дев'ятикратний

запас міцності для усіх важко підйомних механізмів та суворі правила їхньої експлуатації.

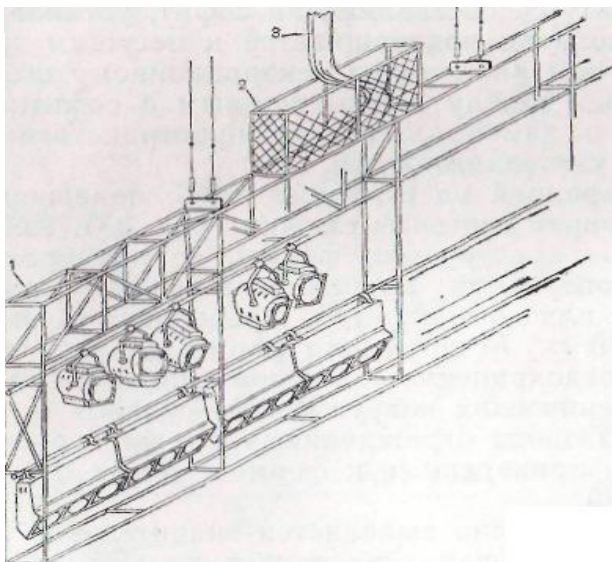
Для польоту актора використовують спеціальний польотний пояс, який надягається на актора і кріпиться до підвісної обойми.

Мал. 30. Польотний пояс

Макети і бутафорські імітації кріпляться до обойми тросового зашморгу. Лебідка польоту має два самостійні барабани: барабан – керівник рухом каретки, і барабан – керівник рухом підвісної обойми. Барабан, керівник рухом обойми, має бути забезпечений вантажноупорним гальмом. Для полегшення роботи до підйомного барабана прикріплюється канат противаги.

Софітний підйом – це два поруч розташованих декоративних підйоми, таких, що несуть канати яких з одного боку через гвинтові стягування закріплені на софітній фермі, а з іншої — відведені до верхнього оголовку єдиної противаги.

Мал.31. Софітна ферма

1 – ферма; 2 – корзина; 3 – кабель(шлейф).

Софітні підйоми. Освітлювальна апаратура, яка є складовою софіту, встановлюється всередині ферми(Мал.12). Підводка електропостачання виконується через групу кабелів, зашитих в чохол у вигляді смужки. Кабельна смужка спускається з колосників у корзину, що знаходиться в верхній частині софітної ферми. При підйомі смужка рядами укладається у корзину, а при спуску витягується в вертикаль. Різниця між декораційним та софітним підйомами – в заміні штанкету просторовою фермою та підвищеною навантаженістю.

Мал. 32,33. Софітної ферми

Також варто зосередити увагу на комплектуючих засобах які виконані спеціально для театральних умов і відіграють значну роль в забезпеченні правил охорони праці, полегшенні використання сценічного обладнання. (Мал. 34 - 36)

Мал. 34. Театральні талрепи і коуши

Мал. 35. Зажими канатні гвинтові (жимки) ти чекелі

Мал. 36. Хомути штанкетні, ваги театральні.

4.2 КОМПЛЕКС СВІЛОТЕХНІЧНОГО ОБЛАДНАННЯ СЦЕНИ

Усі приміщення театру можна розділити на дві частини: глядацьку та сценічну. До глядацької частини відносяться приміщення, які доступні глядачам під час вистави та до неї: глядацький зал, фойє, вестибюлі, гардероби, буфети. В сценічну частину входить сцена, а також допоміжні та технічні приміщення, які використовуються для підготовки та проведення вистави виконавцями та робітниками театру.

Для освітлення сцени застосовуються світильники, прожектори та проекційні прилади. Світильники, до числа яких відносяться декілька модифікацій приладів з дифузними та направлено – розсіюючими віддзеркаленнями, а також освітлювальні прилади з дзеркальними лампами, застосовуються тільки для освітлення плоских екранів-задників, живописних декорацій та завіси. Всі інші завдання сценічного освітлення вирішуються з застосуванням приладів прожекторного типу. Проекційні прилади використовуються, крім свого прямого призначення (створення статичного проекційного зображення на екрані чи задникові), для різноманітного роду сценічних ефектів, в том числі динамічних.

Театральні світлові пристрої (ТСП)

Театральний світловий пристрій (ТСП) передбачений для художнього освітлення сценічної площадки (естради, арени та ін.) з розташованими на ній декораціями, а також для освітлення акторів.

Класифікація ТСП (за характером світлорозподілу потоку випромінювання у просторі)

1. Світильник — світловий пристрій, який за допомогою оптичної системи захоплює світловий потік джерела в великому тілесному куті и перерозподіляє його також в великий тілесний кут. (мал. 37, 38)

Мал. 37. Світильник театральний (СвТГ-1) та світильник чотирикамерний,

розсіяного світла

Мал. 38. Світлова гармата

2. Прожектор — світловий пристрій, який за допомогою оптичної системи захоплює світловий потік джерела в великому тілесному куті та концентрує його в малий тілесний кут (плоский кут розкриття). (мал. 39, 40)

Мал. 39. Прожектор театральний (ПРТЛ) та прожектор театральний (Par)

Мал. 40. Прожектор, що стежить

3. Проекційний пристрій — світловий пристрій, який за допомогою оптичної системи захоплює світловий потік джерела в великому тілесному куті та концентрує його в малому обсязі в площині діапозитиву (фокальної площині об'єктиву), а потім знову перерозподіляє світловий потік в великому тілесному куті. (Мал. 41.)

Мал. 41. Відеопроєктор

4. Сканер — світловий пристрій, який за допомогою оптичної системи захоплює світловий потік джерела в великому тілесному куті та концентрує його в малий тілесний кут, при цьому технічно забезпечується можливість позування проміння в просторі. (Мал. 42.)

Мал. 42. Сканер

Класифікація ТСП (за призначенням)

1. Світільники — передбачені для отримання заливного світлового потоку: однокамерні, багатокамерні, симетричні, асиметричні, ультрафіолетові (направлені та розвіяні), з газорозрядними лампами.

2. Прожектори — передбачені для отримання спрямованого світлового потоку: з відображенням оптикою, безлінзові низьковольтні, прожектори PAR з лампою-фарою, прожектори PAR з комплектом змінних лінз, прості однолінзові (з лінзою РС, з лінзою Френеля), профільні (з фіксуючим кутом, Zoom, з діапазоном кутів), спостерігаючого світла (з лампою розжарювання, з металогалогеновою лампою), денного світла з металогалогеновою лампою.

3. Проекційні пристрої — передбачені для отримання зображення:

з лампою розжарювання, з металогалогеновою лампою.

4. Інтелектуальні пристрої — передбачені для отримання динамічного світла: з скануючим дзеркалом (сканери), з корпусом який обертається («голови»).

5. Пристрої ефектного світла — передбачені для отримання різних світлових ефектів:

- прості ефекти (стробоскопи, люмінесцентні підсвітлювання)

- динамічні ефекти (зі звуковою анімацією, ефекти з зовнішнім управлінням, коли функції програмуються раніше та в потрібний момент використовуються оператором, центральні ефекти – пристрої, що розташовані в центрі площадки та мають зону обсягу 360°, вбудовані не програмовані ефекти (віяло променів, безперервна зміна світової заливки, скануючі гобо, стробування та ін., лазерні ефекти)

6. Пристрої наповнення атмосфери — передбачені для отримання необхідної щільності й фактури повітряного сценічного простору (машини для отримання диму, туману, снігу, райдуги, дощу, мильних бульбачок та ін.).

Всі пристрої для освітлення сцени дозволяють встановлювати перед вихідним отвором рамку для світофільтрів та захисну металеву сітку, для чого передбачені відповідні пази. В сценічній освітлювальній практиці широко розповсюджені пристрої прожекторного типу: однолінзові, зі сферичним відображенням, параболічним відображенням та ускладненої оптичної системи.

Прожектори, які використовуються в театрі, мають пристрій для регулювання

кута розсіювання світлового потоку. В однолинзових прожекторах зі сферичними відображеннями це досягається за допомогою фокусувального пристрою, а в приладах з ускладненою оптикою – за допомогою різного роду діафрагм, профілюючих шторок-лекал та об'єктивів з перемінною фокусною відстанню.

Для можливості управління приладом, встановленим в недоступному під час проведення спектаклю місці, передбачені модифікації прожекторів з дистанційним управлінням. Прожектори обладнані електроприводами, що дозволяють дистанційно нахилити та повертати їх навколо вертикальної та горизонтальної осі. Передбачено не тільки дистанційне управління поворотом прожектора в двох напрямках, але й фокусування джерела світла, тобто зміни ширини світлового потоку. Дистанційна зміна світлофільтрів в цьому випадку може здійснюватися за допомогою пристрою зміни світлофільтрів — скроллера.

Освітлення сцени також здійснюється за допомогою приладів стаціонарного та переносного освітлення. Стаціонарні прилади розташовані на спеціальних металевих фермах чи конструкціях, нерухомих чи маючих можливість переміщатися в межах допустимих механікою сцени. Переносні прибори встановлюються на переносних штативах або монтуються на конкретну декорацію. Вони служать для освітлення даної вистави та розташовуються на сцені тільки для його проведення. Стаціонарне сценічне освітлення здійснюється за допомогою груп освітлювальних приборів, розташованих на сцені та за її межею. В залежності від того, де вони розташовані, освітлювальні прибори підрозділяються на верхове, бокове та виносне освітлення сцени.

Верхове освітлення. Основне призначення верхового освітлення — створення необхідного рівня освітлення на живописних задниках та декораціях (включаючи циліндричну поверховість заднього фону — горизонту), а також на об'ємних та плоских декораціях, розташованих по всій глибині сцени (крім першого плану та авансцени). Цими приборами створюється рівномірне освітлення по вертикалі та горизонталі в межах площини освітлюваної завіси чи горизонту. Так як відстань від софитного підйому до освітленої завіси в 3–4 рази менша її висоти, то створення рівномірного, по вертикалі, освітлення можливо лише за допомогою приборів, концентруючих світловий потік спрямованого у нижню частину завіси.

Бокове освітлення. Створюється освітлювальними приборами, розташованими на фермах рухомих порталів, освітлювальних галерей та рухомих світових веж (портальна вежа) (Мал. 22.). Основне призначення приборів бокового освітлення — створення необхідного рівня вертикального освітлення на перших планах сцени в зоні ігрової площадки. Локальне освітлення окремих акторів та мізансцен потребує застосування приборів прожекторного типу, що регулюється, з кутом розсіювання світлового потоку. Освітлення з освітлювальних галерей здійснюється приборами, встановленими на нижніх бокових галереях. Прибори розташовані на рухомих каретках, здатні рухатися в глибину сцени. Цими приборами освітлюють об'ємні декорації та ігрові місця на середніх за глибиною планах сцени. Освітлення сцени з боку

можливо через вузькі просвіти між кулісами чи декораціями, тому в якості приладів бокового освітлення застосовують прилади прожекторного типу з кутом розсіювання не більш 15–25 градусів, індивідуальним регулюванням світлового потоку, ускладненою оптичною системою.

Мал. 43. Портальна вежа

Для бокового освітлення сцени доцільно використовувати прожектори підвищеної потужності з високою концентрацією світлового потоку.

Фронтальне освітлення в глядацькому залі. Служить для створення вертикальної освітленості на авансцені та перших планах сцени для освітлення акторів та декорацій. Здійснюється групами освітлювальних приладів, винесених за межі сценічного простору в глядацький зал, підрозділяється, згідно з місцями установки, на верхнє фронтальне, діагональне та нижнє фронтальне (рампу). Прилади виносного освітлення повинні посилати світловий потік лише в межах сцени та авансцени, не освітлюючи глядацький зал. **Верхнє фронтальне освітлення** здійснюється приладами прожекторного типу, розташованими поза полем зору глядачів: за виступом стелі глядацького залу, в технічних приміщеннях, що дозволяють вести обслуговування приладів.

Нижнє фронтальне освітлення створюється за допомогою рампи. Вона складається з освітлювальних приладів розсіяного и направленою світла, розташованого по краю сцени, використовується для фронтального освітлення акторів на першому плані та авансцені. Призначення рампи — зниження контрасту тіней, які з'являються при освітленні обличч акторів приладами верхнього та діагонального освітлення. Рампи бувають стаціонарні та переносні (підйомно-опускні). (мал. 44)

Мал. 44. Світильник чотирьохкамерний рампи

Діагональне (виносне) освітлення. Діагональне освітлення встановлюється в спеціальних приміщеннях, схованих від глядача заступами стін, вони мусять мати можливість доступу для обслуговування. В глядацьких залах ярусного типу бокові ложі переобладнуються для встановлення прожекторів: підводиться вентиляція, монтуються спеціальні металоконструкції. (мал. 45)

Мал. 45. Освітлювальна ложа

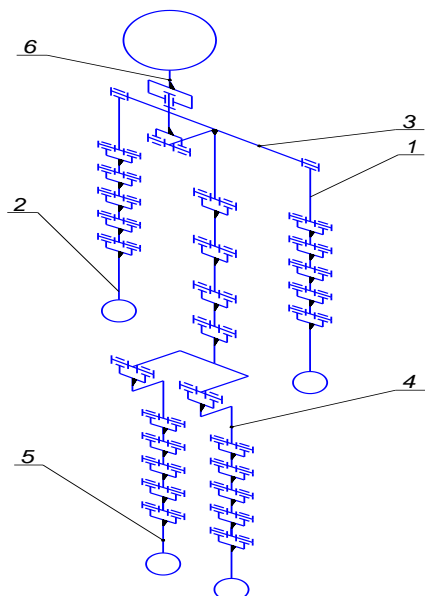
В якості освітлювальних приладів використовують прожектори з шліфованою лінзою, з лінзою Френеля, профільні, низьковольтні прожектори. У прожекторів різних оптичних систем різне призначення. Так, прожектори зі сферичним відображенням з лінзою Френеля особливо придатні для освітлення м'яких живописних куліс першого–третього планів. Профільні прожектори з еліптичним відображенням створюють геометрію на планшеті та декораціях, освітлюють акторів. Низьковольтні прожектори з параболічним відображенням служать для виявлення елементів декорації.

5. СПЕЦІАЛЬНІ ЕФЕКТИ

«Ефекти – ілюзія, і ілюзія – омана» (Scott Richardson.)

Є багато типів спеціальних ефектів с широким діапазоном складностей і витрат.

Костюм, що оживає (скелетон). (мал. 46)

Мал. 46. Спрощена кінетична схема механізму велетня

1-6 – рами з розташованими на них вузлами згину шарнірного типу

Великі костюми – ляльки, що рухаються завдяки зусиллям лялькаря або завдяки розташованим в них радіосхемам та двигунам сервомоторів і управляються через радіоприймач. Також існують скелетони змішаного типу, коли переносна одиниця дистанційного управління використовується лялькарем, щоб управляти рухами окремих кінцівок в той час як актор виконує роль рушійної сили для всієї конструкції.

Дим і туман. Багато користі постановники можуть мати використовуючи виробництво штучного диму. Ефект привносить велику частку реалізму в мізансценах де обігрується, наприклад: вогнище каміну або пожежі, ранковий туман, тощо.. Цей ефект досягається застосуванням апаратури для виробництва диму та вентиляторів сценічних. Апаратура в свою чергу використовує рідину на основі гліколи та води для ефекту туману та хімічну рідину різного складу для ефекту диму, важкого або легкого. (Мал.47,48.)

Мал. 47. Генератор диму

Мал. 48. Вентилятор сценічний

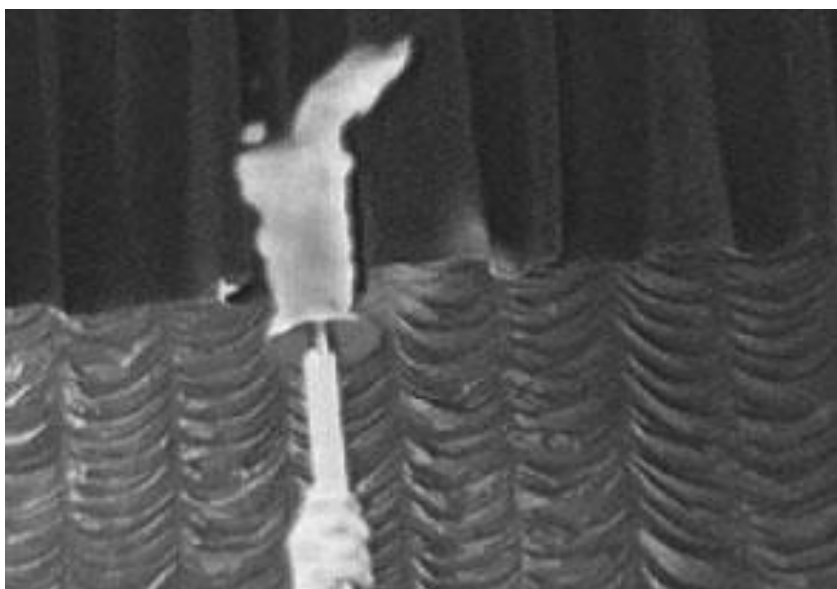
Піротехніка. Інший клас ефектів, які можуть бути фактично застосовані в театрі – піротехнічні. Вибухи, світлові та звукові, ефект іскор та інші. Будь яке піротехнічне обладнання повинно спрацьовувати, незалежно від піротехнічного матеріалу, тільки від спланованого замикання електричних ланцюгів.

Ручні вогні – обладнання, що займається у визначений момент на руці артиста с висотою полум'я приблизно 20 см. (мал. 49)

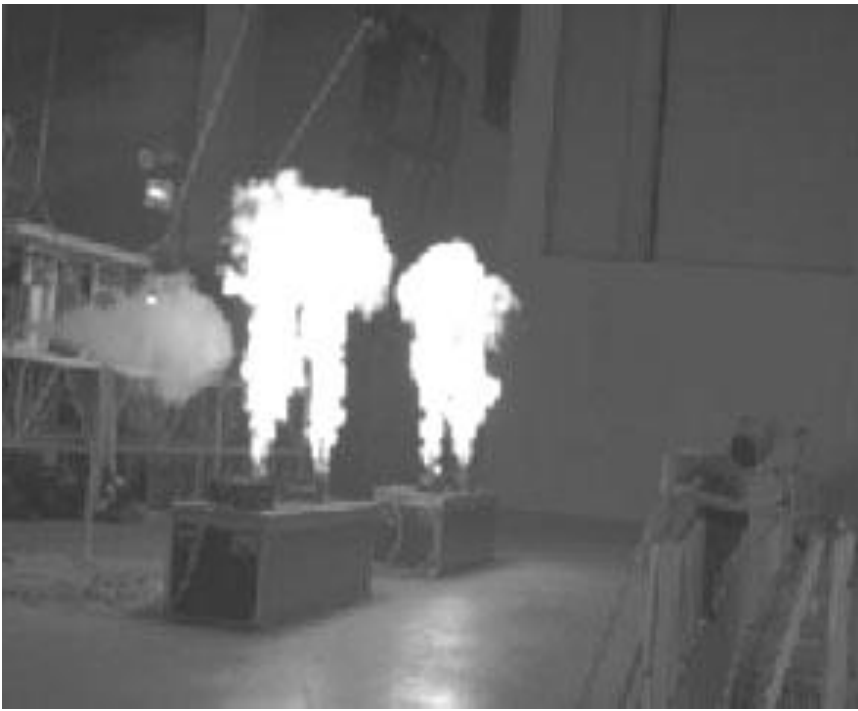
Мал. 49 Ручний вогонь

«Олімпійський» факел для приміщень, що горить червоним полум'ям – з локальним електрозаймачем. (мал. 50)

Мал.50 Факел

Керовані газові пальники (фог-машины) – керовані пропанові пальники використовуються в приміщеннях, генерує вогняні кулі або факели до 3.5 метрів в висоту з часом безперервної роботи – до 7сек. Установка дозволяє контролювати і виробляти різноманітні вогняні спецефекти: великі вогняні кулі, стовпи або конуси полум'я, моделювати форму ядерного гриба або викидати величезні вогняні кільця. (мал. 51)

Мал. 51. Керовані газові пальники

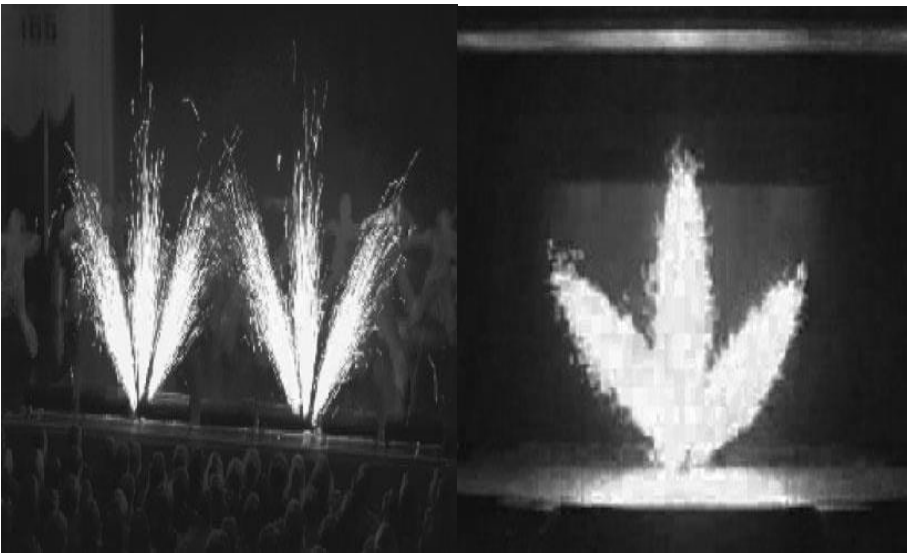
Вогняні стовпи – вузький стовп кольорового «газового» полум'я. Колір полум'я: блакитний, жовтий, зелений і червоний. Термін дії – 2.5 сек. (мал. 52)

Мал.52. Вогняні стовпи

Фонтани – вузький стовп іскор різних видів на висоту від 1 до 4 метрів з кольоровою підсвіткою факелу та без неї. (мал. 53)

Імпульсні фонтани – різкий сніп білих іскор на висоту до 8 метрів. (мал. 53)

Мал.53. Фонтани та імпульсні фонтани

Спалахи – миттєвий, яскравий спалах, що супроводжується клуботанням білого диму. (мал. 54)

Мал. 54. Спалахи

Також використовується багато інших різновидів піротехнічних виробів: *стробоскопічні спалахи* – ефект стробоскопічних спалахів з визначеною частотою; *вибух* – голосний хлопок, хлопок у супроводі голосного тріску та інші.

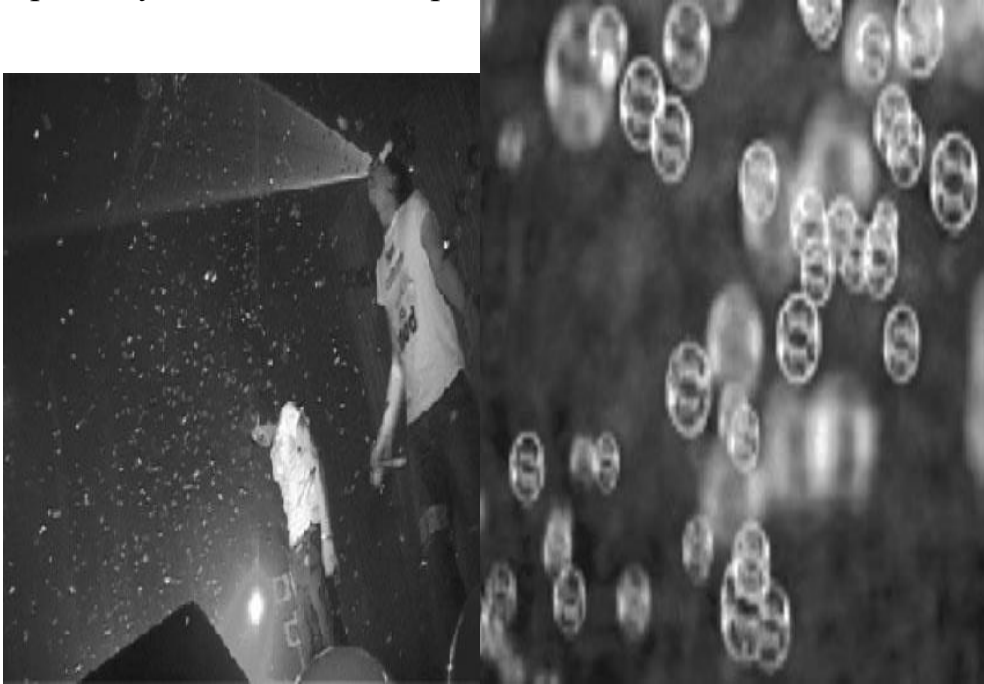
В багатьох державах використання піротехніки внесено в межі правового поля. Закони вимагають ліцензування не тільки самої піротехніки але і факту її використання.

Серед низки спеціальних ефектів популярністю користуються також інші засоби.

Бомби або пневматичні гармати конфетті – різкий хлопок у супроводі

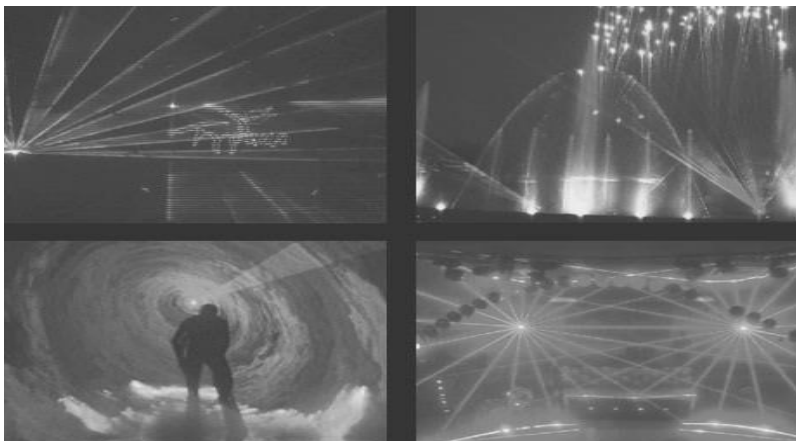
хмаринки багато кольорової флуоресцентної конфетти і/або конфетти з лавсанової среблястої і/або золотої плівки, що розлітається. (мал. 55)

Генератор мильних бульбашок, в якості видаткового матеріалу використовується спеціальна рідина. (мал. 55)

Мал. 55. Бомби або пневматичні гармати конфетти і генератор мильних бульбашок

Лазерне шоу – це втілення в життя багатьох цілком унікальних технічних рішень. Витончена геометрія лазерного проміння здатна створити в повітрі неповторні та чарівні картини лазерної графіки, спецефектів і анімації (мал. 56).

Мал.56. Лазерне шоу

«Техніка сучасного театру, його устаткування та обладнання є результатом складного шляху розвитку театру протягом всієї його історії».

Сьогодні в театральну практику все активніше залучаються новітні досягнення в області техніки, електроніки, радіо-акустики, оптики, хімії та інших наук, що відкривають великі можливості в організації сценічного простору та

його трансформації, збагачують весь художньо – технічний потенціал сцени.

Література

1. Актуальні теоретичні та практичні проблеми відшкодування моральної шкоди потерпілим працівникам від нещасних випадків на виробництві або професійних захворювань : монографія / за наук. ред. О. М. Ярошенка. Харків : Юрайт, 2022. 272 с.
2. Березуцький В. В., Березуцька Н. Л., Богодист А. О. Безпека людини у сучасних умовах : монографія. Харків: ФОП Мезіна В. В., 2018. 208 с.
3. Вироби піротехнічні побутові. Загальні вимоги безпеки : ДСТУ 4105-2002. Чинний від 2002–09–01. Київ : Держспоживстандарт України, 2012. 6 с.
4. Дослідження характеристик пожежних кран-комплектів театрів / Петухова О. А., Черпаха Р. Е., Добринська В. Є., Кулеш Д. П. // Scientific progress: innovations, achievements and prospects : Proc. of VII Intern. Sci. and Practical Conf., Munich, Germany, 3-5 April 2023. Munich, 2023. С. 231–237.
5. Клименко А. В., Вяткіна Л. П. Маркування піротехнічних виробів як обов'язкова вимога їх безпечного використання // Сучасна спеціальна техніка. 2019. № 1(56). С. 44–50.
6. Кодекс Цивільного захисту України : Закон України від 2 жовт. 2012 р. № 5403-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>.
7. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
8. Культурно-видовищні та дозвілєві заклади : ДБН В.2.2-16-2019. Київ : Мінрегіон України, 2019. 97 с.
9. Кутоманов Д. Є. Методи забезпечення трудової дисципліни: теоретико-прикладні аспекти : монографія. Харків : Диска плюс, 2015. 448 с.
10. Обушенко О. М. Правове регулювання охорони праці в Україні: проблеми теорії та практики : монографія. Київ : Хай-Тек Прес, 2014. 372 с.
11. Пожарова О. В. Охорона праці : навч.-метод. посіб. / М-во освіти і науки України, Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса, 2021. 80 с.
12. Пожежна безпека. Загальні положення : ДСТУ 8828:2019. Чинний від 2020–01–01. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2020. 84 с.
13. Пожежна безпека. Основні вимоги до будівель і споруд : ДБН В.1.2-7:2021. На заміну ДБН В.1.2-7-2008 ; чинний від 2022-09-01. Київ : Мінрегіон України, 2022. 13 с.
14. Пожежна безпека. Терміни та визначення основних понять : ДСТУ 2272-06. На заміну ДСТУ 2272-93 ; чинний від 2006–06–09. Київ : Держспоживстандарт України, 2007.
15. Про відпустки : Закон України від 15 листоп. 1996 р. № 504/96. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-вр>.
16. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 23 верес. 1999 р. № 1105-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14>.

17. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 9 лип. 2003 р. № 1058-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>.
18. Про затвердження переліку професійних захворювань : Постанова Кабінету Міністрів України від від 8 листоп. 2000 р. № 1662. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1662-2000>.
19. Про затвердження Правил охорони праці для працівників театрів і концертних залів : Наказ Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду від 25 груд. 2009 р. № 210. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0078-10>.
20. Про затвердження Правил пожежної безпеки в Україні : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 30 груд. 2014 № 1417. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0252-15>.
21. Про затвердження Технічного регламенту піротехнічних виробів : Постанова Кабінету Міністрів України від від 5 січ. 2021 р. № 8. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8-2021-%D0%BF#Text>.
22. Про колективні договори і угоди : Закон України від 1 лип. 1993 р. № 3356-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3356-12>.
23. Про пенсійне забезпечення : Закон України від 5 листоп. 1991 р. № 1788-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-12>.
24. Про професійний розвиток працівників : Закон України від 12 січ. 2012 р. № 4312-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4312-17>.
25. Протипожежна техніка. Терміни та визначення основних понять : ДСТУ 2273:2006. На заміну ДСТУ 2273-93 ; чинний від 2006-06-29. Київ : Держспоживстандарт України, 2007. 40 с.
26. Санітарні норми виробничого шуму, ультразвуку та інфразвуку : ДСН 3.3.6.037-99. Київ, 1999. 32 с.
27. Система стандартів безпеки праці. Електробезпека. Загальні вимоги та номенклатура видів захисту : ДСТУ 7237:2011. Чинний від 2011-02-02. Київ : Держспоживстандарт України, 2011. 10 с.
28. Системи протипожежного захисту : ДБН В.2.5-56:2014. Чинний від 2015-07-01. Київ: Мінрегіонбуд України, 2015. 127 с.
29. Снісаренко В. І., Гембарський Л. В., Наймитенко А. А. Конструктивні заходи протипожежної безпеки в глядацьких закладах на прикладі Одеського національного академічного театру опери та балету // Науковий вісник УкрНДПБ. 2011. № 2 (24). С. 132–138.
30. Ткачук А. І., Богомаз-Назарова С. М. Основи охорони праці : курс лекцій : навч. посіб. / М-во освіти і науки України, Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. Володимира Винниченка. Кропивницький : Авангард, 2017. 156 с.
31. Трудове право та право соціального забезпечення : навч. посіб. Харків : Право, 2021. 258 с.
32. Трудове право України : підручник / за ред. О. М. Ярошенко. Харків, 2022. 376 с.
33. Трюхан О. А. Профілактика професійних захворювань: теоретичний аспект // Юридичний науковий електронний журнал. 2018. № 4. С. 66–69. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2018/18.pdf.

34. Фатєєв В. М., Приходько Ю. П., Таборов Л. І. Піротехніка : курс лекцій / М-во внутрішніх справ України, Нац. акад. внутрішніх справ. Київ, 2017. 470 с.
35. Фекете П. Безпека виступу артиста сценічного мистецтва: особливості її забезпечення // Науковий Вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення ім. І. К. Карпенка-Карого : зб. наук. пр. Київ, 2018. Вип. 22. С. 65–67.
36. Чернега Р. Т. Правове забезпечення охорони праці в контексті євроінтеграції України: теорія і практика : монографія. Київ, 2019. 408 с.
37. Шум. Методи оцінювання виробничого шумового навантаження. Загальні вимоги : ДСТУ 2867-94. Чинний від 01.01.1996-01-01. Київ, 1994. 5 с.
38. Шум. Терміни та визначення : ДСТУ 2325-93. Чинний від 1995-01-01. Київ, 1993. 21 с.
39. Юдова-Романова К. Вогняні ефекти як елемент візуального оформлення публічного простору // Народознавчі зошити. 2018. № 5. С. 1320–1325.
40. A Round Robin of fire modelling for performance-based design / Nils Johansson, Johan Anderson, Robert McNamee, Christian Pelo // Fire and Materials. 2021. Vol. 45. P. 985–998.
41. Campbell D. Technical Theater for Nontechnical People. Allworth Communications, Inc., 2004. 288 p.
42. Christine A. White Technical Theatre: A Practical Introduction. Scotland : Hodder Education Publishers, 2001. 160 p.
43. Employment and Labour Law of Ukraine / edited by Professor Oleh Yaroshenko. Kharkiv : Yurayt, 2021. 199 p.
44. Glerum J. O. Stage Rigging Handbook. Carbondale : Illinois University Press, 2007. 320 p.
45. Heuer W., Wanke E. M., Occupational safety and health protection in theaterrehearsals // Zentralblatt Fur Arbeitsmedizin Arbeitsschutz und Ergonomie. Vol. 67, iss. 2. P. 114–117.
46. Kwon J. Assessment of fire protection systems in proscenium theaters // Case Studies in Fire Safety. 2014. Vol. 2. P. 9–15.
47. Lawler M. Careers in Technical Theater. New York : Allworth Communications, Inc., 2007. 256 p.
48. Numerical simulation of a cinema fire based on FDS / J. Glasa, L Valasek, P Weisenpacher, L. Halada // International Journal of Simulation and Process Modelling. 2018. Vol. 13, iss. 3. P. 200 – 209.
49. Numerical Study on Evacuation Evaluation and Strategy of Theater with Rotating Auditorium / Kang Xiong, Miao Cheng Weng, Fang Liu, Yuhan Lu // Buildings. 2022. Vol. 12, iss. 8. URL: <https://www.mdpi.com/2075-5309/12/8/1202>.
50. Occupational Health and the Performing Arts An Introduction // Journal of Occupational and Environmental Medicine. 2017. Vol. 59, iss. 9. P. 843–858.
51. Technical Design Solutions for Theatre . The Technical Brief Collection / ed. by Ben Sammler, Don Harvey. Focal Press, 2002. 268 p.

ЗМІСТ

ТЕМА 1	
ОХОРОНА ПРАЦІ І ЇЇ ОРГАНІЗАЦІЯ	3
ВСТУП	3
ГЛАВА 1 Основні поняття, склад, терміни і визначення охорони праці	4
ГЛАВА 2 Охорона праці у колективному договорі	12
ГЛАВА 3 Інструктажі	14
3.1 Види інструктажів	14
3.2 Порядок проведення інструктажів для працівників	15
ГЛАВА 4 Відповідальність адміністративного, технічного і художнього персоналу	16
4.1 Обов'язки посадових осіб	16
4.2 Відповідальність посадових осіб	18
4.3 Вимоги до виробничого персоналу	21
ГЛАВА 5 Атестація	22
5.1 Атестація робочих місць за умовами праці	22
5.2 Організація роботи по атестації	22
5.3 Атестація робочих місць	23
ГЛАВА 6 Облік нещасних випадків	24
6.1 Розслідування нещасних випадків	25
ГЛАВА 7 Пожежна безпека	28
7.1 Загальні положення і обов'язки посадових осіб щодо забезпечення пожежної безпеки	28
7.1.1 Загальні положення	28
7.1.2 Обов'язки посадових осіб	32
7.1.3 Обов'язки працівників культури і мистецтва	34
7.2 Основні вимоги пожежної безпеки	34
7.2.1 Утримання території	34
7.2.2 Утримання приміщень, будівель і споруд.	35
7.2.3 Шляхи евакуації	36
7.2.4 Електроустановки	37
7.2.5 Вогнезахисна обробка	39
7.2.6 Пожежна безпека складських приміщень та сховищ	40
7.2.7 Новорічні свята	41
ГЛАВА 8 Техніка безпеки	42
8.1 Вимоги до приміщень і розміщення в них обладнання	42
8.1.1 Зали для глядачів	42
8.1.2 Загальні вимоги до приміщень для глядачів	44
8.1.3 Вестибюль, кулуари і гардеробні	45
8.1.4 Буфеті	45
8.1.5 Санітарні вузли	45
8.1.6 Кабінет чергового лікаря	46
8.1.7 Артистичні вбиральні	46
8.1.8 Репетиційні зали, кімнати для індивідуальних занять солістів	47

ГЛАВА 9 Охорона праці експлуатації механічного обладнання сцени	47
Загальні вимоги	47
ГЛАВА 10 Устаткування вистави і концерту	49
10.1 Постановочні пристрої (загальні вимоги).	49
10.2 Об'ємні і м'які декорації.	49
10.3 Меблі, реквізит, бутафорія	49
10.4 Грим	51
10.5 Перуки	51
10.6 Костюми	52
10.7 Батальні сцени	52
10.8 Тварини на сцені	53
ГЛАВА 11 Робота з піротехнічними засобами при проведенні вистав	53
11.1 Піротехнічні суміші як основа піротехнічного мистецтва	54
ТЕМА 2	
ТЕАТРАЛЬНО-ТЕХНІЧНІ ЗАСОБИ СЦЕНИ	55
ВСТУП	55
1.Сценічний комплекс	56
2.Театральна завіса	61
3.Одяг сцени	67
4.Обладнання планшета сцени	72
4.1.Механічне обладнання сцени	82
4.2.Комплекс світлотехнічного обладнання сцени	90
5.Спеціальні ефекти	97
Література	103

Навчальне видання

Охорона праці в театрі

Навчальний посібник для самостійної роботи здобувачів творчих спеціальностей
для бакалаврів і магістрів

Автор-укладач:

Заслужений працівник культури України,
старший викладач, Космін Леонід Георгійович

Видається в авторській редакції

Підписано до друку 25.05.2023 р. Формат 60x84/16
Гарнітура «Times». Папір для мн. ап. Друк ризограф
Ум. друк. арк. ____ Тираж 100. Зам № ____

ХДАК, 61057, Харків -57, Бурсацький узвіз, 4
Надруковано в лаб. множ. техніки ХДАК